DİJİTAL KÜTÜPHANE KANALI

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

https://rantey.org

Yedek ve Duyuru Kanallarımız
Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

• Telegram: https://t.me/birkitapbir

• WhatsApp Kanalımız : https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4IvMoc0Y

ŞEHİR LER ARASI

Said Naum-Duhanî

Eski İnsanlar Eski Evler

KIRMIZIKEDİ

Said Naum-Duhanî

Eski İnsanlar Eski Evler

19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası

ŞEHİRLERARASI

KIRMIZIKEDİ

Cemal Süreya çevirisiyle

Kırmızı Kedi Yayınevi: 900
Şehirlerarası: 1

Özgün adı: *Vieilles gens vieilles demeures:*
Topographie sociale de Beyoğlu au XIXème siecle

Eski İnsanlar Eski Evler:
19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası
Said Naum-Duhanî
Çeviren: Cemal Süreya

© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2017

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Editör: Bahar Demirhan
Kapak Tasarımı: Cüneyt Çomoğlu
Grafik: Yasemin Çatal

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Bu kitabın Fransızca ilk basımı 1947, Türkçe ilk basımı 1982 yılında
Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu tarafından yapılmıştır.
Kırmızı Kedi'de Birinci Basım: Nisan 2018, İstanbul
ISBN: 978-605-298-263-1
Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Pasifik Ofset
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok Kat: 2
34310 Haramidere/İSTANBUL
Tel: 0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

Kırmızı Kedi Yayınevi
kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com
www.facebook.com/kirmizikedikitap / twitter.com/krmzkedikitap
kirmizikediedebiyat.blogspot.com.tr
Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL
T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

SAİD NAUM-DUHANÎ

ESKİ İNSANLAR ESKİ EVLER

19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası

Çeviren: Cemal Süreya

Bu kitapta çevirinin
ilk basımındaki imlaya mümkün
mertebe sadık kalınmıştır.

İÇİNDEKİLER

Kitap ve Yazarı 7
Önsöz 17
Sunu 19

19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası
I. Birinci Yol: 25
Tepebaşı yoluyla
ALTINCI DAİRE (Eski Belediye VI. Dairesi) – GALATASARAY

II. İkinci Yol: 75
İstiklâl Caddesi yoluyla
TÜNEL MEYDANI – GALATASARAY

III. Üçüncü Yol: 127
GALATASARAY – TAKSİM MEYDANI – AYAZPAŞA

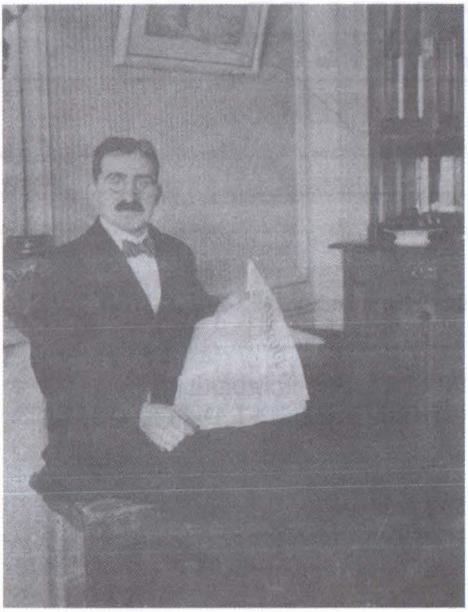

Said Naum Bey, 1930

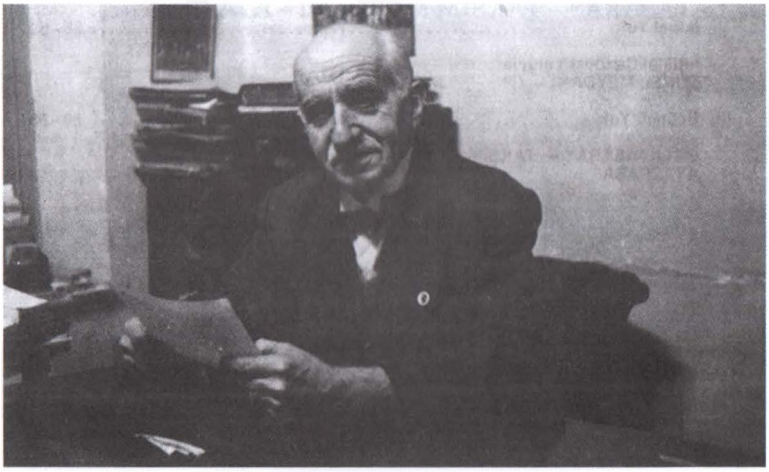

Said Naum-Duhanî, 1955

KİTAP VE YAZARI

Çelik GÜLERSOY

II. Cihan Savaşı sonrasının ülke ve Kurum bakımından çok kıt imkânları içerisinde 1947'de, saman kâğıdına resimsiz küçük bir kitap halinde ve Fransızca olarak Kurumca basılmış olan bu eserin Türkçesini daha iyi bir kâğıt ve baskıyla ve resimli olarak yayımlıyoruz.

Bunda bir bakıma gecikmiş sayılabiliriz. Çünkü bu kitapçık, kendi türünde hem ilk yazılmış hem de benzersiz kalmış çok değerli bir kaynaktı. Beyoğlu'nun iki ana caddesi üstündeki yapıların birçoğunu kapı kapı, yapılış ve içlerindeki hayatın kısa hikâyeleriyle veren, Türkiye'de bir ikincisi yazılmamış orijinal bir eserdi.

Said Naum Bey'in Frenk Beyoğlu'su için yaptığı bu eseri bir başkası, Türk İstanbul tarafı veya Boğaziçi için yapmış olsaydı, en değerli bir bilgi hazinesine sahip olabilecektik.

Bu açıdan, böylesine ilginç bir eseri, yazıldığı Fransızca halinde ve saman kâğıdına basılı, mevcudu da tükenmiş bir durumda bırakmak bir kültür ihmali sayılabilir.

Ama 1960 ve 70'li yıllar İstanbul'unda kimsenin de derdinin Frenk Beyoğlu'su olmadığı ve vaktiyle kendi ailelerinin ya da

tanışlarının hikâyesini okumak için eseri almış olan bir avuç Levanten de ortada kalmadığına göre, kitabın Türkçe baskısında hemen hiç okuyucu bulamayacağı da bir başka gerçekti. Bugün de durum ondan pek farklı değil.

İstanbul'daki doku değişmesi 1980'lerde durmayıp daha da hızlandığına göre, bu cins öbür yayınlarımızdaki deneylerimizden iyi bildiğimiz gibi, kitabın Türkçesiyle ilgilenenlerin sayısı birkaç yüzün üzerine çıkmayacak.

Ama bir tutam insan var ki, bunlar yani sanatı ve tarihi sevenler, kaynakları bilen bir miktar uzman ve araştırmacı ve sanat tarihi öğrenimi yapmış veya yapmakta olan gençler için bu kitapçık vazgeçilmez bir müracaat kitabı ve tadına doyulmaz bir edebiyat örneğidir.

İleride ülkenin ekonomi tarihini inceleyip yazacak ilim adamları için de, 19. yüzyıl İstanbul'unda ticaret burjuvazisinin yerleşim çerçevelerini veren bu ilginç eser, değerli bir kaynak olacaktır.

İşte bu bir avuç aydın kişi için, rafta son nüshası kalmış eseri alıp tozunu silkeleyerek dilimize çevirtiyor ve resimleyerek Türk kültür kitaplığına armağan ediyoruz.

Kitabın kendisi için en başa koyduğum bu birkaç satırdan çok daha fazlasını, yazan için yazmam gerekir.

Çünkü eser ne kadar orijinal ise, sahibi de o derece ilgiye değer bir şahsiyetti.

Ben de uzun yıllar onunla beraber çalışmış, yani gençliğimi onun yanında geçirmiş bir yakınıydım. Bu kitabın yazarı, kendisiyle halef-selef olduğumuz bir ustamdı. Üstatlık iddiasında bulunmayan, dünyaya gizlice küsmüş, çevreden kendini koparmış

ve şaşılacak kadar bir başarıyla hatıraları içinde yaşayan bir kalem sahibi idi, Said Duhanî Bey.

Duhanî ailesi (Tütüncü anlamında), başları Suriyeli, sonra Lübnan kökenli bir Hıristiyan cemaatine mensuptu. Frenk Beyoğlu'sunun, demek ki bütün Doğu'nun, ilk opera-tiyatrosunu Abdülmecid'in yardımı ve desteğiyle açmış olan iki kardeş, Mikail ve Yusuf Nazım, Said Bey'in büyük amcaları oluyordu.

Said Bey, babası Naum Paşa Osmanlı İmparatorluğu'nun Lübnan Mutasarrıfı iken Beyrut'un ünlü Beyteddin Sarayı'nda doğmuş, gençliğini de babası Paris Sefiri iken bu ışık şehrinin en güzel döneminde, 1900'lü yılların, 1. Savaş öncesinin Belle Epoque devrinde geçirmişti. Bu dönem Paris'ine şöhretini veren nesi varsa, operası, tiyatroları, ünlü artistleri, parkları, dans salonları, gece kulüpleri, antikacıları, otelleri, kitapçıları, buz pateni salonları, Said Bey Duhanî (Lübnan usulü deyişle) Paris'in bu altın çağında altın lirayla hepsini tatmış ve yaşamıştı.

O yüzden doğru dürüst bir öğrenim yapmamıştı. Ama iki şeyi iyi öğrenmişti: hayatı ve Fransız dilini.

Babası bir ara Hariciye Nezareti Müsteşarlığı da yapıp vefat ettikten sonra yazarımız için para yeme dönemi kapanmıştı. Bir Fransız sahne artistiyle evlenerek İstanbul'a yerleşti.

Oturdukları ev Paşa babadan kalma, Beyoğlu'nun darcana eski sokaklarından birinin üstündeydi: Parmakkapı'da, St. Pulchérie Fransız Kız Okulu'nun karşısında, köşe başında dar ve uzun bir eski zaman apartmanı. Hâlâ durur. Yan sokağa bakan giriş kapısının üstünde, mermer bir levhaya Fransızca kazılı eski adıyla: Appartements Naoum Pacha.

Said Bey ile sabık sahne artisti frapan eşi, bu binanın birinci kat dairesini işgal ederler. Yetişkin bir oğulları vardır. Ev 1900'lerin

mobilyasıyla döşelidir. Beyoğlu, 1920'li ve 30'lu yılların Beyoğlu'sudur. Frenklerin çoğu gitmiş ama azınlıkların hepsi kalmış. Taşra henüz basmamış. Cadde-i Kebir iki sıra temiz sinemalar, çay salonları ve pastanelerle süslü. Yazın serin ve boş ara sokaklarında ise ikinci derece önemde mağazalar yani şarapçılar ya da kıraathaneler yer alıyor.

Yazarımız da bu tablonun içinde bir eski zaman figürüdür: Gözü monokllu, siyah elbiseli, yelekli, kırma kolalı yakalı bir Pera Beyi. İşi de, o zamanki adıyla "Turing Kulüp"te "Direktörlük". Kulübe yarım gün geliyor. Fransızca birkaç mektup "dikte" ediyor, küçük derginin yazılarının "redaksiyonuna" bakıyor. Sonra Madam ile akşamüstleri ya Tokatlıyan'da, daha çok Lebon'da çay saatleri. Sonra bir tiyatro, bir ziyaret...

Her şey yolunda giderken hayat rüzgârı birden tersine döner: Gepegenç oğulları, monden ve ciddi, parlak istikballi Sadi, şimdi iyi bilemiyorum, ya bir aşk meselesinden ya okul ve imtihan başarısızlığından, canına kıyar.

Said Bey Duhanî için, onunla beraber, dünya da yıkılır. Yıl 1932 ya da 1933'tür.

Sonra film şeridi geriye doğru kaymaya koyulur. Madam valizini kapatıp Paris sahne hayatına döner ve yıldızlar ilmine sardırır kendini.

Said Bey de, garip şey, ama iyice garip ve benzeri görülmedik bir şey, kendi kendini bir manastır hayatına, daha da ötesi, bir hücre cezasına mahkûm eder. Dairesini boşaltıp kiraya verir, kendisi tavanarası katında küçük bir odaya çekilir.

Ben Kurum'da çalışmaya başladığımda, yani 1947 yılı Eylül'ünde, onu bu döneminde bulmuştum.

O zamanki Kurum, iki memurlu, üç odaya yerleşmiş küçümencik bir ofisti. Yeri de İstiklâl Caddesi üstünde, 81 numaralı ahşap bir evin üçüncü katı. Bugün hâlâ duran Lâle Sineması'nın

hemen bitişiğinde, eski Pera Caddesi'nden kalan son bina olduğu için epeyce caddeye çıkmış. Öyle ki, Foto Kazbek'in yerleştiği ikinci katın cumbasından ve bizim katın küçük balkonundan bütün cadde görülebiliyordu.

Sonra 1951'de Kurumca oradan çıkılıp yine kira ile, Tepebaşı Meydanı'ndaki Moralı Pasajı ikinci katına, sonra 1955'de bu defa satın alınarak az ötede, Asmalı Mescid Sokağı'nda Nil Pasajı ikinci katı dairesine taşınılır ama Said Bey'in yaşamı ve günlük yol çizgisi değişmez.

Sabah kaçta uyanıyorsa, saat 10'a kadar yataktan çıkmaz. 11'de giyinip çıkar. Tavanarasında tek bir odada, bir hücrede yaşamaktadır ama apartmanın kapıcısı, aynı zamanda mahallenin de muhtarı olan Celal Bey, aynı katta üç odada oturur. Onun karısı, Said Bey'in asgari ihtiyaçlarını yerine getirir.

Apartmanın giriş kapısı yanındaki dükkânda kolacılık yapan çok yaşlı bir Ermeni karı koca da gömleğini yıkar ve takır takır kolalayıp verirler.

Said Bey, yatağı önündeki sandalyeden alıp onu giyer. Önü kırık yakasına, dıştan şeridi görülen eski usul siyah kravatını takar. Yeleğine biri altın, öbürü gümüş, bir başkası nikel, dolmakalemlerini dizer. İyice eski ama hep parlatılmış kahverengi-bordo karışımı pabuçlarını ayağına geçirir. Öğle yemeği için yola çıkar.

Şeker hastalığına yakalandığı için, ancak pek sınırlı ve belli şeyleri yiyebilmektedir.

Tünel'e doğru ana cadde üstünde, ona küçük bir et ile ıspanaktan oluşan özel yemeğini yapan muhallebicisine doğru yollanır.

40'lı, 50'li, 60'lı yıllarda yavaş yavaş ama durmadan değişmekte ve bozulmakta olan Beyoğlu Caddesi'nde, tarih kitabından koparılmış eski bir sayfanın eski bir resmi halinde, çevresinde gittikçe şekil, renk ve bileşim değiştiren kalabalığa karışır.

Üstünde siyah, eskice bir palto, başında beresi, koluna taktığı bastonu, elinde köşebaşındaki gazeteciden aldığı iki Paris gazetesini, yani ciddi *Figaro* ile mizah dergisi *Le Canard Enchainé*'yi okuyarak yürür.

Ama ne yürüme. Gözüne, okumak için kullandığı monoklu (tek camı) yeleğinden çıkarıp takmış, kurşunkalemi elinde, gazeteyi, kar da yağsa, güneş de yaksa, beyaz saçlarının büsbütün kırmızılaştırdığı yüzüne iyice yaklaştırmış, ya altını çizerek bir makale okuyor ya da –daha beteri– bilmece çözüyor ve tabii bu yürüme metoduyla ara sıra birine çarparak, bir pardon çekip yoluna devam ediyor.

12'de ızgara et ve ıspanak. 14'te Kurum. Mektup diktesinden ve Başkan Reşit Saffet Bey ile eski hatıraları yâd eden ve diplomatik dünyayı gözden geçiren bir iki sohbetten sonra saat 16.30'da Kurum'dan çıkıyor. Lebon'da bir iki saat. Sonra aynı muhallebicide bir kahve, krik-krak ve yoğurttan oluşan akşam yemeğini izleyerek Taksim, Feridiye'deki iki yaşlı ve kaknem kuzenini ziyaret. Akşam en geç 21'de yatağa girip, başındaki tek ampulün ışığında *Figaro*'yu bitiriyor.

Yaz ve kış, bahar ve güz çiçeklerle coşsa da, Adalar ve Boğaz yeşile boğulup erguvan renklerine boyansa da, o zaman tertemiz bir park olan Taksim Gezisi'nin ağaçları sarı yapraklarını döküp Beyoğlu tiyatroları ve Tepebaşı'nın cânım Dram Tiyatrosu, operası karlar yağarken perdelerini açsada, Said Bey bu günlük programını, çevrede her şeyden, her nimetten, her yaşam sevincinden kendini koparmış bu hayat çizgisini değiştirmeden uyguluyor. 1940'lar, 50'ler, 60'lar. 30 küsur yıl.

Sabırla, saatin kendiliğinden duracağı son dakikayı bekliyor.

O arada iki kitap yazıyor. Birisi bu. Beyoğlu binalarını ön plana alan eser. Öbürü, evlerden çok yaşamı ve eski kişileri

veren kitabı: *Quand Beyoğlu s'appelait Péra* (*Beyoğlu'nun Adı Pera iken*).

Kurum müdürlüğünü Reşit Saffet Bey'in 2 Şubat 1965'te vefatıyla fiilen ben yapmaya başladım. Kurum'da ilk reformları yaptım. Müdürlüğe de Mayıs 1966'da resmen tayin edildim.

Asmalı Mescid'deki pasajdan çıkıp Şişli'de şimdiki binamızı satın alarak yerleştik. Personel artırılıp yenilendi. Her şey reorganize edilmeye başlandı. Şehir girişinde Topkapı'da enformasyon bürosu, turistlere döviz karşılığı kredi açılması, yol tamir servisi, yayınlar gibi ilk ve yeni hizmetlere geçildi.

Çok yaşlanmış olan Said Bey artık Kurum'a haftada birkaç gün gelebiliyordu. Sonra birkaç ayda bire geçti. Tabii kendisini yoklatıyorduk. Fakat isteğine uyarak, ziyaretine hiç gidemiyorduk!

1970 yılında apartmanından haber geldi. Kendisini Alman Hastanesi'ne kaldırmamı istemiş. Hemen yer sağladım ve ertesi günü ziyaretine gittim. Otuz yıldır beklediği an gelmek üzere idi. Bir iki gün sonra da istediği oldu. Sadi'ye kavuşmak üzere, ruhu, bilemediğim ama inandığım yolculuğuna çıktı. Arda kalan vücudunu Feriköy Latin Mezarlığı'na, hiç sevmediği bir alay seremoni ve duadan sonra gömdük.

Birkaç ay sonra Paris'te hâlâ yaşamakta olan Fransız eşinden aldığım bir mektup üzerine, bina ve miras işleriyle meşgul olmak için o eski apartmana ilk kez gittim ve tavanarası katına çıktım: Adeta taş kesilerek, Naum Paşazade Said Bey dostumun 30 küsur yılını geçirdiği sahneye bakakaldım: Burası, ikiye üç metre boyutlarında, tek pencereli bir hücre idi.

Sol duvar kenarını tahta bir kerevet üstünde perişan bir yatak kaplıyordu. Hemen üstüne çakılmış tahta bir raftan tavana kadar da birtakım kitapları ile yazıları bulunan gazeteler dizilmişti. Yatağın önünde de bir adet iskemle.

Beyteddin Sarayı'nda dünyaya gözünü açan, Belle Epoque Paris'inde çil sarı liralarla gençliğini geçiren Said Bey, son 37 yılını bu hücreye kendi elleriyle hapsetmiş, bununla belki, ömrünün ortasında kendisine bir dram yaşatan kadere böylece bir cevap vermek ya da yine belki, kendini suçlu saydığı bir trajedi olayında hak ettiği veya hak etmediği cezasını, hiçbir mahkeme kararına filan da hacet kalmaksızın, gümüş kalemiyle kendisi yazmak istemişti.

İstemişti diyorum, çünkü bu kararı da onun kendisinin mi, yoksa mahkemelerden çok çok yukarılarda bir merciin mi yazmış olduğunu insanlık hâlâ tam bilemez. Bilemez de, ancak meşrebine göre, inanmak ya da inanmamakla yetinebilir.

Bundan ötesi, Said Bey Duhanî'ye ait değil de daha çok benimle ilgili bir hikâye.

Önce Reşit Saffet Bey'in, sonra Said Naum Bey'in vefatlarının üstünden yıllar yıllar geçmiş olduğu halde, bazı geceler, özellikle yorgun ya da üzüntülü geçirdiğim günlerden sonraki uykularım içinde garip bir rüya görürüm.

Türk Reşit Bey, Arap Said Beyimiz, Musevi sekreter ve Ermeni muhasebeciden oluşan eski Kurum, eski yerinde bütün eski eşyalar, tarihi daktilo makineleri, dar odaları ve koridorlarıyla yaşamaya devam ediyormuş ve Kurum işlerini sürdürüyormuş.

Onlardan ayrılan, yani bir anlamda onlara ihanet etmiş olan, işleri düzelten ve yeni yeni iş konuları açarak onlara yabancı düşen ben ve yeni kadromuz ise aydınlık ve ferah yeni binamızda çalışıyoruz ve kısmen aynı işi yapıyoruz. Müşteriler bu iki bürodan hangisine başvuracaklarını bilemiyorlar ve işte aksamalar oluyor...

Bu çelişkiyle ruhum rüyada azap içinde kıvranır, sonunda onları ziyaret etmek ister ve giderim. Ama garip şey, hepsi

kendi işlerine devam ederler de, beni hiç görmezler ya da görmezlikten gelirler. Yani Reşit Saffet Bey kitabına, Sadi Bey diktesine devam eder, daktilo Müeyyet Hanım'ın tepesindeki kafesten kanarya kuşu tuşların sesiyle yarışarak öter ve Musevi kâtip ile Ermeni muhasebeci defterlerine eğilirler. Ben de üzüntüler içinde oradan ayrılırım. Yılda birkaç kez bu sıkıntılı ziyareti yaparım.

Ama gündüz olunca anlarım ki, üç beş ayda bir gördüğüm bu rüya ancak Freud'un dünyasal yorumlarıyla açıklanabilecek bir ruh düğümüdür.

Yine inanırım ki, ahrette Said Bey Duhanî ile –artık çok uzak durmayan bir tarihte– buluştuğumuz zaman, o mektup dikte eder olmayacak, elindeki kitabını kapatıp ve monoklunu çıkarıp beni gülümseyerek sevgiyle karşılayacak ve oğlu kadar sevdiğini son kitabındaki ithafında eliyle ve yeşil mürekkepli altın kalemiyle yazdığı Çelik Gülersoy'u kucaklayıp karşısına oturtacak ve daracık Asmalı Mescid Sokağı'na 50'li yıllarda kış günleri lapa lapa karlar yağarken işi gücü az odamızda yaptığımız gibi eski Paris'ten bahsedecek ve eski Beyoğlu'nun, kanunlar yüzünden kitaplarına yazamadığı hikâyelerini, kaldığı en son yerden bana anlatmaya devam edecek.

ÖNSÖZ

Bir şair şöyle demiştir:
Sevmiyorum yeni evleri
Ardını da şöyle getirmiştir:
Eskiler ise eşi yitmiş dullar gibidir
Anılan hıçkırıklarla gider gelir.

Said Naum-Duhanî'nin, olup bitenleri inceden ince anımsama zevkimiz adına incelediği Beyoğlu'nun eski evlerine gönül borcumuz olsun, ama onların canlanan anılarına hiçbir iç karartıcı, kötümser duyguyu bulaştırmamayı da bilelim.

Ama zaten onları bize konuşturanın kişiliği de bu yönden bir güvence taşıyordu.

Doğuştan talihli ve ayrıcalı bir kişi olan Said Naum-Duhanî (gençliğinde, İmparatorluk döneminde özerk bir eyalet valiliğinin sarayında, sonra da en parıltılı bir Avrupa başkentindeki büyükelçilikte her türlü görkem ve gösterişi görmüştü); öyle anlaşılıyor ki, hayat için alınyazısı da mutlu başlangıçlarla çizilmiştir. Bu da ona sarsılmaz bir iyimserlik duygusu, hiçbir şeyle kararmayacak bir keyif ve neşe, ayrıca kurnaz bakışında zaman zaman parıldayıveren muzip bir ışıltı kazandırmıştır.

Hayatın acı deneyleri daha sonra geldi. Ama onların iyimserliğe doğru yönelmiş bir karakter üstündeki etkileri sürekli olamazdı. Durmadan Paris bulvarlarına dadanışı, aynı şeyi Pera Caddesi'nde (bugünkü İstiklâl Caddesi) sürdürüşü onda fısıltıyla yapılan dedikodular, herkesin alçak sesle birbirine verdiği asılsız ve sansasyonel haberler konusunda bir beğeni yaratmıştır.

Çok güçlü bir belleği olduğu için de, hayatın o her zaman capcanlı aktığı kaldırımları Tanrı'nın her günü adımlarken öğrendiği hiçbir şeyi unutmak istememiştir. İşte bize bu kitapta sunduğu ve belleğinde ilk günkü gibi taze ve diri olarak muhafaza etmeyi bildiği anılar ve birikmiş olaylar bunlardır. Said Naum-Duhanî bunları Beyoğlu'nun ya da Pera'nın topoğrafyası arasında, o bitmez tükenmez gezintileri boyunca kendi çerçevelerine yerleştiriyor.

Bu Mentor, üst dudağının üstünü süslediği ağarmış, kısa ve gür kıllara (bir çeşit kendini beğendirme isteğidir bu) karşın, Télémaque'ın o ağırbaşlı arkadaşıyla da hepten aynı yaşta değildir. Değildir ya, işi bilgelik yönünden alırsanız, o da o kadar bilgedir. Ve işte asıl bilge oluşuyladır ki, yargılarını büyük ölçüde iyilikçi duygularla örtmeyi bilmektedir. Öyleyse gelin, hiçbir kararsızlığa, kuşkuya kapılmadan elimizi uzatalım ona; o bilir bizi nerelere götüreceğini.

Bizler onun sağında, solunda ya da arkasında yürüyecek, kentimizin yaklaşık olarak bu yüzyılın başlarındaki hayatında olup bitmiş şeyler konusunda binbir ayrıntı öğreneceğiz. Hem küçük olaylar, tarihin parıltılı kumaşının dokunarak ortaya çıktığı ince örgü atkıları değil midir?

G. PRIMI

SUNU

İşte size birkaç gezi notu...

Stendhal usulü arkeolojik gezintiler mi?

Değil...

Çok yakın, hatta doğrusunu isterseniz, bugün de yaşamakta olan bir geçmiş içinde gezintiler bunlar: Azıcık donuklaşmış ama her taşın bir süre için yeniden canlandırdığı ve uyandırdığı anılarla tıka basa dolu bir Beyoğlu'nda dolaşmalar. Tarihle mi ilgili söz konusu anılar? Yok, her birinizin daha dün rastladığınız ya da tanıdığınız, hiç değilse haklarında kulaktan dolma bilgiler edindiğiniz ve henüz hepsi "kara toprağa" girmemiş kişileri sahneye çıkaran, malum, az bilinen ya da gizli "gerçek" olaylar, "gerçek" öyküler...

Bu notların, kendisinin kullanmayı pek sevdiği deyimle söylersek, bu "geçmişe dönük gezintiler"in yazarı Said Naum-Duhanî'dir. Olaylarının akışı yaşamakta olduğumuz günlere doğru süregelen ve kuşkusuz hiçbir zaman sona ermeyecek olan, her çeşitten yüz perdelik bir trajikomik oyunun sahnelendiği o bölmeli tiyatroya, o "eski evlere", barınaklara boyuna girip çıkmış o "eski adamları", gözlerinin içi gülen bu eski İstanbullu kadar kimse anlatamazdı size. Bu eşsiz rehber, kılı kırk yaran dikkatiyle ama eğleni havasını ve yerine göre sevecenliği de elden

bırakmayarak sizi alacak, her gün sadece ân'ın değişiklikleri, çeşitlilikleri içinde görüp dolaştığınız o sokaklar boyunca gezdirecek. Onunla her adım başında duracaksınız ve o, panjurları sımsıkı örtülü bir pencereyi, aşılmaz derecede yüksek bir duvarı, demirden ağır kanatlarıyla bir araba kapısını, mermerle ve yaldızla kotarılmış usta işi şahane bir binayı parmağıyla gösterip şöyle diyecek size:

— Şu gördüğünüz var ya...

Ve onu hoşlanarak, belki kimi zaman içiniz sızlayarak ama hep büyük bir merakla ilgilenerek dinleyeceksiniz...

Dinleyeceksiniz ve o arada zaman geçmiş olacak, günün birinde siz de, nedenini bilmeden tutkunu olduğunuz bir kentin bu gerçek ve muzip öyküsünün kahramanlarından biri olup çıkacaksınız.

R. GUYON

Türkiye'de turizmin öncüsü ve esinleyicisi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu yöneticisi, bu gezinti notlarını bir araya getirme konusunda beni yüreklendiren eşsiz dostum
Sayın Reşid Saffet Atabinen'e

Derin saygılarımla
S.N.-D.

6 Nisan 1845 tarihli İstanbul haritasında Beyoğlu ve çevresi

ESKİ İNSANLAR
ESKİ EVLER

19. YÜZYILDA BEYOĞLU'NUN SOSYAL TOPOĞRAFYASI

I

Elinizdeki kitap bir tarih incelemesi olmadığı gibi akademik bir çalışma da değildir, geçmişe doğru bir gezinti söz konusu aslında. Yaya olarak ve aşağıda önerdiğim üç merhalede yapacağız bunu:

Birinci yol
Tepebaşı yoluyla
ALTINCI DAİRE (Eski Belediye VI. Dairesi) – GALATASARAY

İkinci yol
İstiklâl Caddesi yoluyla
TÜNEL MEYDANI – GALATASARAY

Üçüncü yol
GALATASARAY – TAKSİM MEYDANI – AYAZPAŞA

Benimle geçmişte, oldukça uzak bir geçmişte gezintiye çıktığınıza göre, isterseniz bazı eski yapıları ve çağın bazı eski keşiflerini birlikte bulmaya çalışalım.

Şişhane yokuşu, Fatih-Harbiye hattı, 1940

BİRİNCİ YOL

İlk Belediye Sokağı'nı Meşrutiyet Caddesi'ne bağlayan ve Psalty Mefruşat Mağazaları'nın bulunduğu Müellif Sokağı No. 8'de, M. Corpi'nin (Bernioğlu) eski evinin önündeyiz. İstanbul'a buharlı cendere kullanımını ilk sokan işte bu M. Corpi'nin Chios Adası kökenli ailesi olmuştur.

İtalyan asıllı olan M. Corpi, evinde çok büyük bir sevgiyle bağlı olduğu kız kardeşiyle otururdu. O evlenince büyük bir kedere ve yalnızlık duygusuna kapılarak sonunadek avuntusuz bir biçimde yaşamıştır.

Eskiden Belediye VI. Daire Müdürlüğü'nün işgal ettiği Beyoğlu Kaymakamlığı binası, Belediye VI. Daire Müdürü Blacque Bey'in idaresi zamanında İtalyan Mimar M. Barborini'nin planlarına göre inşa edilmiştir. Ancak bu mimar, kızının anlattıklarına bakılırsa, şeref peronunun ortasında bir cümle kapısı açmayı unutmuş, sonra da iki yan giriş açarak (?) bu hatasını düzeltmiştir.

Aynı köşede bulunup kaymakamlık binasının hemen komşusu olan ve ondan Nergis Sokağı'yla ayrılan M. Décugis'in evi Mimar Vallaury'nin eseridir. Sahibi bu evde son günlerine kadar oturmuştur. Eşi ölüp de yalnız kaldıktan sonra, M. Décugis bir yas belirtisi olarak evinin panjurlarını sımsıkı kapatmış ve hep öyle tutmuştur.

Üç yıl önce ölmüş bulunan M. Décugis, Feriköy Katolik Mezarlığı'nda (Latin denen), St. Jean Chrissostôme karesinde ruhunu dinlendirmekte. Aile lahit mahzeninin üstünde güzel bir istiare yazılı: Acı ve boyun eğiş.

Oğul Décugis, bugün toprağı henüz soğumamış babasının kurmuş olduğu büyük ticarethaneyi eşsiz bir beceri ve örnek bir dürüstlükle yönetmektedir (İstiklâl Caddesi, No. 473).

Biraz daha yukarıda ve karşı kaldırımın üstünde "Enternasyonal Otel"i görüyoruz (No. 54/124). Eskiden Bulgaristan Diplomatik Ajansı vardı bu binada. Başında da yönetici olarak M. J.S. Geçov bulunuyordu. Prensliğin bu eski görevlisi 9 Aralık 1906'dan beri İstanbul'a yerleşmişti. Onun yerini M. G.D. Naçoviç almış, Bulgaristan Prensi ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğu Rumeli'deki Genel Valisi olarak bölgesini yöneten Ferdinand de Saxe-Cobourg-Gotha'nın son temsilcisi olmuştur (2-14 Mart 1896 tarihli ferman).

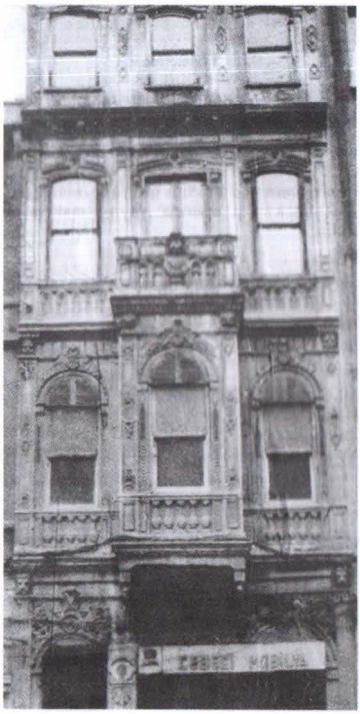

Psalty Mefruşat Mağazaları, Müellif Sokağı

Bulgar Ajansı'nın hemen yanıbaşında İtalyan M. Consoli'nin eczanesi vardı. Eczacılık mesleğinin icrası hakkındaki yeni yasa, kurucusu öldükten sonra başka ellere geçmiş bulunan bu işyerinin kapanmasını gerektirmiştir.

İstanbul Belediye Konservatuarı (Eski Kohut Oteli), eski Hôtel Novotny, Beyoğlu Terzilik Okulu binaları, bahçeleri ve

VI. Belediye Dairesi

müştemilatlarıyla birlikte Tubini, Nomico ailelerinin özel barınaklarını meydana getirmekteydi.

Konservatuarın karşısında, Camondo Han'ın bir katında *Indépendance Belge* gazetesinin İstanbul muhabiri Mösyö Bianchi, Schneider'gillerden olan karısıyla birlikte oturuyordu. (Hariciye Nezareti Matbuat Dairesi onu sık sık "resmi tekzipler" yazmak ve yayımlamak zorunda bırakıyordu.)

Madam Bianchi'nin babası uzun süre Osmanlı hükümetinin hizmetinde çalışmıştı. Onun San-Stefano'da (bugünkü Yeşilköy) bir köşkü vardı. Rusya'yla yapılan barış antlaşmasının (3 Mart 1978) hazırlık çalışmaları o köşkte imzalanmıştır: Bir yanda Rus Ortaelçisi Tümgeneral Kont Nikola Ignatiev ve Çambellan Aleksandr Nelidov, bir yanda Hariciye Nazırı Saffet Paşa ve Türkiye'nin Berlin Büyükelçisi Sadullah Bey.

Mösyö Bianchi'nin çok güzel bir ikinci kızı daha vardı. Ne var ki bu kız "hayatını yaşamak" için kapağı Paris'e atmıştı.

Novotny Oteli

Orada "Mademoiselle de Sombreuil" adı altında geçici ve dizginsiz hazlar peşinde koşuyor, "vur patlasın" eğleniyordu. Babasının ölümünden sonra Matmazel Schneider de Sombreuil'e, ölmüş devlet memurlarının evli olmayan kızlarına verilen yetim aylığı bağlandı. Ancak Işıklar Kenti Paris'te sürdüğü hiç de iyi örnek sayılamayacak hayatı poliste kuşkular uyandırınca kendisini sınır dışı ettiler. Yine de kendini okkanın altına düşmüş görmüyordu. Gitti, Côte d'Azur'de oturan İtalyan asıllı bir duvarcıyla evlendi. Böylece, yeni medeni hali sayesinde Fransa'ya tekrar girme olanağını sağlamış bulunuyordu.

Gelgelelim, evlendikten sonra, babasından bağlanmış olan aylığı ilgili mevzuat uyarınca kesilecekti. Buna şiddetle karşı çıktı, içinde bulunduğu sefaletten dem vurdu ve Sultan'ın Quai d'Orsay nezdindeki büyükelçisinin acıma duygusunu harekete geçirmek için çeşitli oyunlara girişti. Büyükelçi de Yıldız

Sarayı'nın ödeneklerinden gelen özel fonlar üzerinden ayrılmış küçük bir gelir sağladı ona.

Jön Türklerin iktidarı ele geçirişinden sonra, Meşrutiyet yanlısı yeni büyükelçi artık özel bir bütçe uygulanmasına son verince, Madam Schneider de Sombreuil'e yapılan bütün ödemeler kesildi. Bunun üzerine Madam gemi azıya aldı ve bir rezalet çıkaracağı tehdidinde bulundu. 1910 yılının yaz aylarıydı, bir hançer edindi ve Babıâli'nin büyükelçisi, Villejuste No. 33'teki (Paris XVI.) elçilik binasının önünde tam otomobiline binmek üzereyken bu silahıyla saldırdı ona. Büyükelçi saldırıdan mucize kabilinden bir rastlantıyla canını kurtardı. Bıçak arabanın meşin koltuğuna saplandı. Madam Sombreuil hemen gözaltına alındı ve tutukevine sevk edilmeden önce ifadesinin alınması için Chaillot Polis Komiserliği'ne götürüldü. Çünkü Türk Elçilik Müşaviri Alfred Bilinski Bey (daha sonra Ahmed Rüstem adını alacaktır) işi parmağına iyice dolamıştı, olayın ağır bir "diplomatik anlaşmazlık" haline gelmesini istiyordu.

Oysa Naum Paşa olaya aynı gözle bakmıyordu. Oğlunu hemen Polis Müdürlüğü Genel Sekreterliği'ne koşturdu. Ricası, bu istenmeyen hanımın sınır dışına çıkarılmasıyla yetinilmesiydi. Rica derhal yerine getirildi. Bununla birlikte genel sekreter (daha sonra polis müdürü) M. Emile Laurent bu kibar ve zarif çözümden ötürü üzgündü. Türk Büyükelçisi'nin oğluna şöyle diyecekti: "Hadi işte onu sınır dışına çıkardık ama yüzünde kalın bir peçe vardı, yeniden buraya dönecektir, diyelim bir kez daha sınır dışı ettik, aynı oyun yeniden başlamayacak mı?... Gerçekte bu bayanın yeri Saint-Lazare Cezaevi olmalıydı. Sayın Büyükelçi fazla iyi... Fazlaca!.."

Terzilik Okulu'nun karşısında Union Française yükseliyor. Union Française, Türkiye'deki Fransız Büyükelçiliği'nin eski ateşemiliteri olup daha sonra Osmanlı Düyun-u Umumiye

Décugis Evi

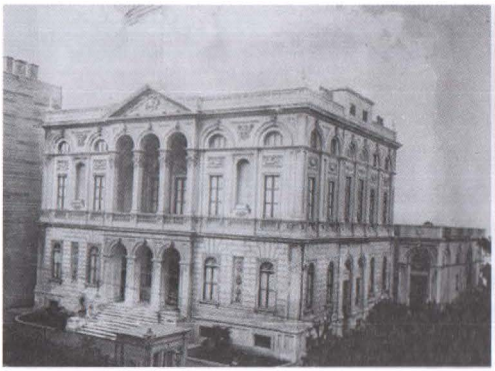

ABD Elçiliği (Corpi Evi)

Meclisi'nde Fransız senet sahiplerinin temsilciliğinde bulunmuş M. Berger tarafından kurulmuştur.

M. Berger 1909'da Paris'te öldü. "Union" binası daha önce adını andığımız M. Vallaury'nin planlarına göre inşa edilmiştir.

"l'Union", 26 Mart 1894 tarihinde Fransız Başkonsolosu M. Gazay'ın da hazır bulunduğu bir törenle açılmıştır. 1938'de (ya da 1939) çıkan bir yangın binanın üst katında büyük hasara yol açmış, büyük tören salonundaki değerli sanat eserlerini (heykeller, duvar resimleri) tahrip etmiştir. O gün bugün bunların yerlerine yenileri konamamıştır.

Union Française ile aynı sırada, No. 225'te Bayan Atabinen'in şirin mülkünü görüyoruz. Apartman haline dönüştürülmeden önce sahibinin, onu binbir özenle inşa etmiş bulunan M. Vallaury'nin özel konutu olarak kullanılmaktaydı.

M. Vallaury İstanbul'un en iyi mimarlarından biriydi. Osmanlı Bankası, Düyun-u Umumiye ve idarece kullanılan başka binalar onun özenleriyle kurulup yükselmiştir. Tabelası Opera Naum'un (Hristaki Pasajı) yanında sallanan bir pastacı-şekerlemecinin oğlu olan M. Vallaury hayatta istediği her şeye

Ludwigsohn Frères, Place Karakeuy 21, Constantinople

kavuşmuş bir adamdı, bir şeref unvanı eksikti, onu da -bildiğime göre- Türkiye'deki Fransız Sefareti'nin resmi ve tutucu mimarından hiçbir zaman koparamadı. Bu tutucu mimar, Siklades kökenli olup Fransız yurttaşlığına geçmiş M. Antoine Perpignani idi. Paris'ten de diploması vardı ve Fransız Sarayı'nın mimarıydı.

Union Française'in karşısında Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği beliriyor.

Bu sarayı parababası İtalyan Ignace Corpi kendi oturmak için yaptırmıştı. Binanın yemek salonu Azize Céne'i temsil eden ve bütün öbür öğeleri doğal büyüklükleriyle gösteren bir duvar panosuyla dikkati çekmekteydi. Bir İtalyan sanatçının eseriydi bu pano.

M. G.H. Leishmann'ın gelişine kadar ev aynı aile içinde kaldı, o tarihten sonra kiraya verildi ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetinin kullanımına terk edildi.

Pera Palas Oteli

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nin karşısında, laboratuvarı Galata'da bulunan Eczacı M. Ferri'nin evinde Baron de Vandeuvre oturmaktaydı.

M. de Vandeuvre, Prens Karaca'nın kızlarından biriyle evliydi. Çocukları (bir alaydı bunlar) "büyükanneleri"nin damarlarında "mavi Fanaryot kanı" aktığını tekrarlayıp durur,

bununla övünürlerdi. Gerçekten de, Romanya henüz eski Osmanlı İmparatorluğu'nun vasat durumunda iki prensliğini meydana getirdiği sıralarda, bu ülkenin bir bölümünü bir "Karaca" vali yönetiyordu. Bu da Ortodoks "Fanar"lar arasından seçilmekteydi. Ve Fanarlar artık prensliğin başında olmadıkları dönemlerde de baştan kazanmış oldukları prens unvanlarını taşımaktaydılar.

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği'nin parmaklıklarının bitişiğinde Tubini'nin evini görüyoruz. Bir süre İstanbul Kulübü'nün (sözünü ettiğimiz kulüp günümüzde Taksim'deki İnönü Gezisi'nin karşısında bulunan ve Osmanlı Bankası Genel Müdürü'nün eski barınağı olan binaya taşınmıştır) işgal ettiği bu yapıda bugün İstanbul Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğü görev yapmaktadır.

Eski Tubini evinin özelliklerinden biri de dış duvarlarından biri üstüne kurulmuş madeni yangın merdivenidir. Yangın durumunda büyük önem kazanan böyle bir kolaylık aracıyla donanmış pek az bina vardır. Bu demir merdiven bazı Paris tiyatrolarındaki örnekleri (sözgelimi "La Renaissance" tiyatrosu) akla getirmektedir ve yangınların eskiden büyük hasarlara yol açtığı İstanbul'da da ihtiyatlı mülk sahiplerinde evlerini bununla donatma isteği uyandırmıştır.

Aynı köşede, Asmalı Mescid'e bağlanan sokağıyla ayrılmış bir yapı, Pera Palas Oteli görkemli siluetiyle yükselir. Uluslararası Yataklı Vagonlar ve Büyük Avrupa Ekspresleri Kumpanyası tarafından inşa ettirilmiş olan bu süper lüks kervansarayda, Avrupa'dan ve Avrupa dışından pek çok önemli ad, pek çok şöhret konuk olmuştur. Paris'teki Elysée Palace, Lizbon'daki Avenida Palace, Pekin'deki Terminus kardeşlerinin örneğini sürdüren bu otel, o müthiş turistik "güç"ün titiz özenleriyle yönetilmiş ve yöneltilmiştir. Daha sonra, sözünü ettiğimiz kumpanya otel

Pera Palas Oteli girişi

işletme uğraşından vazgeçerek Elysée Palace'ı bir banker kuruluşuna, Pera Palas'ı da M. Bodossaky'ye devredecektir. M. Bodossaky ise ülkemizden ayrılırken müessesesini de bırakacaktır. Pera Palas'ın bugünkü sahibi ve yöneticisi sevimli M. Misbah'tır.

1900 döneminin en ünlü baloları onun geniş salonlarında verilir ve birbirlerine kenetlenmiş çiftler M. Nava orkestrasının melodileri eşliğinde dans ederlerdi. Neşeli "nakarat"ları anımsayınız: "Viens Poupoule", "Polka des Anglais", "Marche des Petits Pierrots", "Amour Boiteux", "Indiana", "Quand l'Amour meurt", ve "Amoureuse". Krallara vals yaptıran vals kralı, ölümsüz J. Strauss'un Viyana kompozisyonlarıyla nöbetleşe çalınan ezgilerdi bütün bunlar.

Şimdi Pera Palas'ın tam karşısında, Meşrutiyet Caddesi'ni İstiklâl Caddesi'ne bağlayan ve "Dörtyol" denen yere kadar uzanan Asmalı Mescid Sokağı'nı tutmuş bulunuyoruz.

Asmalı Mescid'in girişinde başlayıp Fredérici Pasajı'ndan az sonra "çıkmaz" haline gelerek son bulan ve bir yanı konservatuvar binasına bakan, Meşrutiyet Caddesi'ne kısmen paralel bir yol var: Minare Sokak'tır bu, Union Française binasını çevrelemektedir.

Bu addaki pasajın sahibiyle hiçbir aile ilişkisi olmayan Fredérici adlı bir genç bayan kışları Minare Sokak'ta oturur, yazları da kibarların yazlık yeri Büyükdere'ye giderdi. Paris'in büyük sahnelerinde lirik şarkılar söyleyen kız kardeşine İspanyol piyanist d'Arenda "eşlik" ederdi. Bu d'Arenda daha sonra Paşa olmuş ve Abdülhamid'in Saray Musiki Topluluğu'nu şef olarak yönetmiştir. Türkiye'nin Fransa'daki büyükelçisi Esat Paşa (1880-1895) bu iki kız kardeşi özellikle himayesine almıştı. D'Arenda Paşa'nın Sultan'ın musiki topluluğuna şef olarak seçilmesinde onun da büyük katkıları olmuştur. Hiç değilse böyle bir söylenti vardı.

Minare Sokak'ta Union Française'in duvarına bitişik ev, bir zamanlar Osmanlı bahriyesi hizmetinde çalışan İngiliz yurttaşı bir amiralin, Woods Paşa'nın mülküydü. Bu İngiliz subayı aynı zamanda Abdülhamid'in yaveriydi.

Mayıs 1897 tarihinde, Türk-Yunan Savaşı nedeniyle, Amiral Woods Paşa uzun yıllardan beri Haliç'te hareketsiz kalmış Osmanlı filosunun sıralanmış üç konvoy halinde denize açılmasını örgütledi.

Savaş gemileri demir alıp denize açılırken kıyılara toplanmış coşkun bir kalabalıkça alkışlandı. Büyük kalabalığa, filonun çıkışını merak eden, İstanbul'daki İngiliz kolonisi mensupları da katılmıştı.

Başında Kaptan-ı Derya Hayri Paşa'nın nişanını taşıyan Peleng-i Derya'nın bulunduğu birinci konvoya, devletin yabancı bir ad taşıyan tek gemisi, Guillaume adlı torpido da katılmıştı.

Meşrutiyet'in (1906) ilanından sonra başka üç İngiliz subayı da Eğitimci-Müşavir unvanıyla art arda Türkiye'de görev alacaktır: Lympus, William, daha sonra da Gamble Paşa. Bu sonuncusu Birinci Dünya Savaşı başında görevinden ayrılmıştır.

Woods Paşa'nın eski evinin hemen hemen tam karşısından Gazete Sokak'a giriyoruz. Bu küçük sokakta iki yetenekli müzisyen, Kompozitör Furlani, daha sonra da Saray Musiki Topluluğu'nun Piyanisti Dussap Paşa aynı evde oturmuşlardır. Dussap Paşa, Guy Chantepleure imzasıyla yayımlanmış *L'Aventure d'Huguette*'in ve daha birçok nefis eserin yaratıcısı olan değerli kadın yazar Madam Dussap-fils'in kayınpederidir. Dussap-fils (oğul Dussap), 1912 yılında Janina'da Fransız konsolosuydu. Yine Dussap adlı bir bey de (sanatçının babası, belki de kardeşi) İstiklâl Caddesi 338 numaranın üst katlarından birinde, Sainte-Marie Drapéris Kilisesi'nin tam karşısında bir ecza deposu işletiyordu.

Yine Gazete Sokak'ta, Avrupa ve Amerikan firmalarının temsilcisi, silah vb. ticaretiyle uğraşan M. Joseph Nikiti'nin evi vardı. Bugün bu yapı apartman haline dönüşmüş bulunuyor. Sultan'ın özel gereksinimlerini karşılayan M. Nikitis rahmetli Abdülhamid'e birçok "Smith ve Wesson" revolver modeli sağlama olanağı bulmuştur.

Union Française

Tanrı'nın izniyle büyük nişancı olan devrik hükümdar, bir nişan tahtası üstüne attığı kurşunlarla, Arap harfleriyle kendi adını yazabiliyordu.

Onun bir âdeti daha vardı: Havaya yumurta atar, havadayken vururdu onları. Fişekçilik uzmanı bir Fransız Generali, Bertier Paşa, Yıldız Köşkü'ndeki nişangâhın gözetimiyle görevlendirilmişti. Son sıralarda, İstanbul'da Askeri Müze'de hükümdara ait "Smith ve Wesson" revolverlerin değerli ve kapitone bir mahfaza içinde sergilendiği görülürdü.

Tepebaşı Bahçesi

Birleşik Devletler'deki silah fabrikası, Spring Field çıkışlı seçkin markaların altına İstanbul'daki temsilcisinin adının yazılmasına ses çıkarmıyordu.

Gazete Sokak, eski Rus Başkonsolosluğu'nun kale gibi duvarları boyunca uzayıp giden Sofyalı Sokağı'yla birleşir. İstanbul'da klasik "gezinti-konferans"ları ilk kez moda haline getirenlerden biri, Profesör Gottwald, bu daracık sokakta oturmaktaydı.

Meşrutiyet Sokağı'na yeniden dönmeden önce, yukarıda adını andığımız Asmalı Mescid Sokağı'nda, 35 numarada *Levant Herald* adlı günlük gazetenin baskıevinin bulunduğunu da

unutmayalım. İki dilde (Fransızca-İngilizce) yayımlanan bu gazeteyi sahibi olan M. Lewis Mizzi yönetmekteydi. M. Lewis Mizzi, Malta kökenli olup Büyük Britanya uyruğundaydı.

Yeniyetme bir delikanlı, M. Reşid Saffet Atabinen de aylarca *Levant Herald*'ın genel yayın müdürlüğü görevini yürütmüştür. Türkiye'de Fransızca yayımlanan bir gazetede siyasal-edebi nitelikteki bir görevi üstlenen ilk Türk de o olmuştur. Gazetecilikte ad yapmış bu sıra üstü ve sevimli yönetmen, yazılarında "Dişer" takma adını kullanıyordu. Asıl adının (Reşid) tersten yazılışı...

Bu okumuş ve derin adama, M. Reşid Saffet Atabinen'e 1936'da Institut de France tarafından madalya (Médaille Vermeil, Gravör M. I. Varin'in eseri) verildiğini anımsatmam da gerekiyor burada. Her yıl, Fransızca yazan bir yabancı yazara verilen bir ödüldür bu. M. Reşid Saffet Atabinen bu onuru elinde bulunduran tek Türk'tür.

Düşünceleri ve anlatımının yalınlığıyla Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa'nın, Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın, özellikle de Hariciye Nezareti Müsteşarı Naum Paşa'nın dikkatini çekmiştir. Elbet, eski başkentteki yabancı kişilerin, diplomatik ve edebi çevrelerin onun yazılarıyla yakından ilgilenmeleri de ayrı...

Bu sokakta özel barınakları bulunan aileler şunlardır:

- Christich ailesi (Ailenin kız çocuklarından biri *La Turquie* gazetesinin sahip ve yöneticisi Şövalye Guillaume de Bondini ile evlenmiştir. İtalyanca-Fransızca yayımlanan bu gazete Marki Imperiali, Francavilla Prensleri ve İtalya Büyükelçisi'nin himayelerinde kurulmuştu.)
- Barry ailesi (Barry'nin oğlu, usta ve sevimli Dişçi David, tıp uğraşını ve aile geleneğini –diplomasi– İstiklâl Caddesi 303'teki işyerinde bugün de sürdürmektedir.)
- Ünlü Trousseau'nun öğrencisi General Doktor Spadaro Paşa
- Gözlükçü-Mühendis Lacouane

Tepebaşı Tiyatrosu

Peters (Kızları evlenerek sırayla şu adları aldılar: Madam J. Baudouy, Madam Dumas, Madam A. Perpignani)

Emperyal Oteli de bu sokakta bir iki günlüğüne gelen yolcuları konuk etmekteydi.

Meşrutiyet Sokağı'na dönelim:

Eskiden Dörtyol Sokağı denen yol boyunca, Şehir Tiyatroları (Dram ve Komedi bölümleri) gezisinin tam karşısında, eski İtalya Büyükelçiliği, Casa d'Italia gözümüzü alıyor. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun son elçilik binası olan bu "Venedik Sarayı"na, diplomatik servisler Ankara'ya nakledilmeden önce İtalyanlar taşınmıştı.

Birinci Dünya Savaşı sırasında uğradıkları zararların karşılığı olarak tazminat istemiş olan kentimiz İtalyanları, kendilerine verilecek para miktarlarının bir kısmından koloni yararına

Pathé Sineması, Tepebaşı

vazgeçmeye razı olunca, bu yoldan edinilen epey para, lokalin düzenlenmesinde kullanıldı. Özellikle, kısmen eski elçiliğin ufak bir bahçesinin zemini üzerine geniş ve uzun bir salon yapıldı.

Ayrıca birinci kata çıkan geniş bir şeref merdiveni yapıldı. Binadaki bu değişiklikler faşist dönem sıralarında (1932'lerde) gerçekleştirildiği için her yere faşist armalar işlenmişti. Daha sonra bunları silip yok etmek çok zahmetli olmuştur.

Asmalı Mescid Sokağı'nı İstiklâl Caddesi'ne bağlayan ve Casa d'Italia'nın yanındaki dörtyol ağzında son bulan dik sokağın adı eskiden Venedik Sokağı'ydı, bugünkü adı da Balyoz Sokak.

Casa d'Italia

"Baile" (Balyoz), eski Venedik prenslerine verilen bir ad. Bugün görkemli Venedik Cumhuriyeti yoksa da, "Balyoz" sözcüğü hiç değilse onun Babıâli'deki temsilcisini hâlâ bir anımsama biçimi olmuyor mu?

Bu sokağın ucunda, Tarlacıklar'ın köşesinde, vaktiyle Caro ailesinin özel barınağı olan Lozan Palas Oteli'ni görüyoruz.

Caro'lardan bir genç kız Belçika Ortaelçiliği Baştercümanı M-de Hubsch ile, bir başka kız ünlü ressam Preziosi'nin –kendi de çok yetenekli bir karikatürist olan– oğluyla evlenmiştir. O sıralar fırçası canlı ve ısırıcı bir sanatçı olan genç hariciyecilerden

Casa d'Italia'nın yanında Kontinental Oteli, Tepebaşı

Yusuf Bey (Franko Cussa), M. Preziosi'yi birçok kadın bacağının ardından gidiyor gösteren ve çevrece beğenilen, resim ile karikatür arası bir desen çizince beriki de boş durmamış, hemen bir karikatürle meslektaşına karşılık vermişti. Bu karikatürde eline ipler bağlanmış olan Yusuf Bey, yaptığı desendeki bütün kurbanları kukla gibi oynatıyordu. Caro ailesinin evi Beyoğlu'nda çalışan ya da oturan sanatçılar için bir "fuaye" haline getirilmiştir. Türk ve yabancı diplomatlar, eski Babıâli'nin yüksek memurları efkâr dağıtmak, sanat üstüne ileri geri konuşmak ve erotizmin gizemli yollarını aramak için oraya gelirlerdi.

Bu binanın bir yolcu oteli haline gelmesi, hatta kançılaryasını o sıralar Taksim semtine taşıyan Portekiz Cumhuriyeti Büyükelçiliği'ni duvarları içinde barındırması Lozan Barış Antlaşması'nın imzalanmasından sonra olmuştur.

Venedik Sokağı'nda (eski adıyla), Caro ailesinin eski evlerinin tam karşısında, sefaretlerin ve ortaelçiliklerin hekimi Doktor

Spadaro otururdu. Kendisi daha önce de belirttiğimiz gibi, Asmalı Mescid'de olan General Doktor Spadaro Paşa'nın kardeşiydi. Doktor Spadaro Paşa ardında bir kız bırakarak ölmüştür. Şair ve ele avuca sığmaz bir fikra yazarı olan bu hanım, *Les Tisons et les Cendres* ve *Chahika devant L'Amour* adlı eserlerin yazarıydı; "Gavrochette" takma adıyla yazdığı yazılar, M. Régis Delbeuf'ün *Stamboul*, M. Lewis Mizzi'nin *Levant Herald* adlı gazetelerinin sütunlarını sık sık süslerdi.

Venedik Sokağı'nda aşağıda saydığım kişiler de oturuyordu.

Yunan Kralı Othon'un son Emir Subayı M. Runzler. M. Runzler, efendisi Atina tahtından vazgeçip Merkezi Avrupa'nın bir yerinde bulunan topraklarına çekilince, onun yanına gitmek yerine bizim metropolümüzde oturmayı daha uygun görmüştür.

Fantastik Öyküler'in ünlü yazarıyla aynı adı taşıyan ama çok iyi bir piyanist olan karısının hesaplarını tutmakla yetinen Doktor Hoffmann. Doktorun eşi, kibar evlere yaptıkları ziyaretlerde dalgınlıkla bazı nesneleri cebine atar, ancak "evine" döndükten sonra

Pera Palas'ın çatısından Tepebaşı; Şehir Tiyatroları, açıkhava sahnesi, Casa d'Italia, Kontinental Oteli vd. (Selahattin Giz Arşivi)

bunları sahiplerine geri gönderirdi. Dikkatsizlikle, falan hanımın şemsiyesini, falan genç kızın lastik pabuçlarını alıp götürürdü kimi zaman da. Kocasının ölümünden sonra dul Madam Hoffmann, piyano dersleri vermeye başladı, iyi kötü hayatını sürükleyip gitti.

Ve Hazine'nin Yalova Kaplıcaları'nı yabancılara imtiyaz anlaşmasıyla bıraktığı dönemde bu termal kurumun müsteciri olan M. Branzeau.

Kızı Matmazel Branzeau bir kaçırma olayının kurbanı olmuştu. Cüretli haydutlar onu götürüp emin bir yerde, dağbaşındaki bir eşkıya ininde saklamışlardı. Bu arada, bu yaşanmış tefrika romanın kahramanının ailesinin ayağa kalktığı, kaçırma olayını gerçekleştiren haydutları olay yerinde aramaya başladığı ve ilgili büyükelçilikte Osmanlı hükümetine ciddi biçimde soru yönelttiği görüldü. Sonunda Matmazel Branzeau salıverildi ve ailesine teslim edildi. Sultan'ın yetkili görevlileri de kızı kaçıranlara istenen fidyeyi ödemek zorunda kaldılar.

Büyük Londra Oteli

Casa d'Italia'nın hemen yanında, eskiden Agostini'lerin yönettiği Kontinental Oteli'ni, öbürüne paralel olup Operaja'nın bulunduğu küçük Deva Sokağı'yla birleşerek aynı şekilde İstiklâl Caddesi'ne çıkan Dandria Pasajı'nı görüyoruz.

Adından da anlaşılacağı gibi (İşçi Derneği), temelde halka özgü ve demokratik nitelikteki bu birlik 1848, 1860 savaşlarında

Bristol Oteli

mücadele etmiş eski Garibaldi'ci muharipler ya da onların çocukları olan, İstanbul'da oturan bir İtalyan grubu tarafından 1886'da kurulmuştur. Birliğin onursal başkanlığı Garibaldi'ye önerilmiş, o da bunu kabul etmiştir. İkinci başkanlığa ise Mazzini seçilmiştir. Bugün de Societa Operaja'nın arşivlerinde o sıralarda tartışan iki gruba ait paha biçilmez tarihsel değerde belgeler, mektuplar bulunmaktadır.

Societa Operaja, Casa d'Italia'nın kurulmasına kadar kentimizdeki İtalyan kolonisinin toplanma yeriydi.

Pinto'lara ait binanın altında açılmış Fresko Pasajı'nın sahibi, M. Fresko adlı zengin bir Yahudiydi. İkinci Abdülhamid

döneminde eski bir Bahriye Nazırı'nın bankeri olarak da tanınmaktaydı.

M. Fresko'nun kızı, Maliye Uzmanı ve Wiener Bank'ın İstanbul Şubesi Müdürü M. Gherson'la evlenmiştir.

Yaşadığı çağın en güzel kadınlarından biri olan Madam Gherson, İstanbul sosyetesinin en seçkin toplantılarına inceliği ve çekiciliğiyle renk katardı.

Fresko-Pinto binasının bulunduğu yerde, bir vakitler odaları dayalı döşeli olarak kiraya verilen eski ve ahşap bir ev vardı.

Yunan uyruklu bir güreşçi, M. Panayi (ki aslında denizciydi), kendisi gibi güreşçi olup balıkçılıkla uğraşan Ermeni kökenli Simon'la boy ölçüşmek için İstanbul'a gelmişti.

Panayi Efendi sözünü ettiğimiz evin süslü bir odasında kalıyordu. Ev, iki güreşçinin kapışacağı yer olan Tarlacık mevkiinde Belediye Tiyatrosu'nun tam karşısına düşüyordu. Binanın çevresini binlerce heyecanlı ve meraklı kişi doldurmuştu. Gişelerin önü ana baba günü olmuştu. Millet ikiye ayrılmıştı. Her iki sporcunun taraftarları sabırsızlıkla tepiniyor, daha karşılaşma başlamadan kışkırtıcı bir şekilde birbirlerini süzüyorlardı.

Beyoğlu Kaymakamı Arif Paşa (?), korumakla sorumlu bulunduğu kamu düzenine zararlı olabilecek bir karışıklık çıkmasından korkarak, bu spor karşılaşmasıyla ilgili kaygılarını saraya iletti. Kendisine gerekli bilgiler verildi. İki güreşçinin Tarlacıklar'daki "minder"de değil, Yıldız Tiyatrosu'nun sahnesinde karşılaşmasına karar verilmişti. Uysal bir adam olan Emprezaryo onları alıp oraya götürdü. Bir daha da iki rakibin sesleri hiç duyulmadı. Kuşkusuz birincisi denizine, öbürü de denizin çocukları olan balıklarına dönmüştü.

Aynı köşede, Ermeni Rahibi Mığırdıç Terziyan'ın (?) eski mülkü olan Bristol Otel gözümüzü alıyor. Daha önce M. Kalas tarafından işletilmekte olan bu otel yeni bir yöneticiye devredilmiştir.

We specially thought of you on the 10th
11th June 1905
Our dear Lo Will write next week, got your letter Friday

Bristol'den sonra, Bortoli Kardeşler'in eski Bonmarşe'sinin yer katından yürürsek İstiklâl Caddesi'ne çıkabiliyoruz.

Karlman Kardeşler, günümüzde, sadık ve kalabalık müşteri kitlesinin yararı için reyonlarını çok uygun biçimde donatarak uzatan bu "pasaj"a adlarını vermekte ve bütün binayı işgal etmektedirler.

Casanova'ların evi de Bristol Otel'in köşesinde kurulmuştur.

Casanova'ların bir kızı İngiliz kolonisinin ileri gelenlerinden biri olan M. Cumberbatch'la evlenmiştir. Bu adamın erkek kardeşi, kibirli ve soğuk tavırlı Sir Robert Drumont-Hay'ın maiyetine girerek, saman altından su yürütürcesine, Beyrut'taki İngiliz Başkonsolosluğu postunu ele geçirmişti. Casanova'nın bir başka kızı da hayatını Carathéodory ailesinin bir üyesiyle birleştirmiştir. (Bu aileyi, Osmanlı İmparatorluğu'nun Berlin Kongresi'ndeki eski başdelegesi, daha sonra da Türkiye'nin Hariciye Nazırı Aleksandr Carathéodory Paşa ile onun kardeşi eski

Meşrutiyet Caddesi, Tepebaşı, 1940'lar

Devlet Şûrası Azası ve Samos Prensi Konstantin Efendi ile karıştırmamak gerekir.)

Karlman Pasajı'nın bitişiğindeki Yenişehir Oteli, başlangıçta, Mişel Paşa ile birlikte Osmanlı İmparatorluğu Deniz Fenerleri'nin imtiyazını elinde bulunduran Fransız yurttaşı M. Baudouy'un özel barınağıydı.

Derken, bir zamanlar M. Glavani'nin özel evi olan Londra Oteli'ni görüyoruz. M. Glavani'nin biraz daha ileride, aynı köşede, bugün yıkılarak beton bir apartman haline getirilen ahşap bir evi daha vardı.

Londra Oteli günümüzde sahibi M. John Dandria tarafından yönetilmektedir.

O günlerde, Londra Oteli'nin kapıcısı M. Krippa, iri kıyım görünüşü, iki yandan dimdik yukarı kalkık ilginç bıyıklarıyla tam bir borazancıbaşı havası taşıyan bir adamdı. Bu tatlı, bu nazik kapıcıyı bugün de hatırlamayan var mı acaba?

Londra Oteli'nden sonra, o günlerde otel olarak işletilen ve tabelasında işleticisinin adı (Romans) yazılı bir bina yükseliyor.

Bu iki yapının arasından, yukarıda sözünü ettiğimiz mülk sahibinin adını taşıyan Glavani Sokağı (daha sonra adı Kallavi Sokağı olarak değiştirilmiştir) başlıyor.

Glavani Sokağı elli yıl kadar önce kentin en önemli yollarından biriydi. Bu sokakta oturanlara bir göz atalım:

- Fransız Büyükelçiliği'nin Başmütercimi M. Rouet'nin kayınbabası M. Balladur.

En tanınmış ailelerden biri olan Couteau'lar. Ailenin bir oğlu, eski Pera Belediye Başkanı, Türkiye'nin Washington ve Bükreş'teki fevkalade temsilcisi Blacque Bey'in kızıyla evlenmiştir. Matmazel Béatrice Blacque güzelliğiyle dillere destan olmuştu. Erkek kardeşlerinden ikisi Türkiye'nin yabancı ülkelerdeki kordiplomatik ekibine katılmıştır: Elçilik Müşaviri Blacque Bey ve Bükreş, daha sonra da Viyana Ataşemiliteri Blacque Paşa.

- Doktor Livadari (Aile büyüklerinden bir bayan –aynı adı taşımasa da– İstanbul'daki Opera Naum'un son primadonnalığını yapmıştır.)

Adolphe Thallasso'nun dedesi, edebiyatçı ve oyun yazarı Thallasso (Serbest Tiyatro'da Antuvan rolü oynamıştı.)

Bir Thallasso da Naum-Duhanî'lerden bir kızla (Opera Naum'un sahibi ve Naum Paşa'nın amcası Mikail Naum'un kızı) evlenmişti.

- O dönemde İstanbul'a yerleşmiş nadir İsviçrelilerden Heer. Bu Cenevreli'nin ailesinden bir genç, Balladur'lardan bir kızla, başka bir genç de öbür komşu kızıyla (Matmazel Henriette Thallasso) hayatını birleştirmiştir.

Bu kapı komşu aileleri bırakalım ve Meşrutiyet Sokağı'na dalalım.

Otel Romans'ın karşısında, Abdülhamid devrinde ve İstanbul Valisi merhum Rıdvan Paşa'nın idaresi zamanında Mimar Kampaneki tarafından yapılmış Belediye Amfiteatr'ı yer alıyor.

Sözünü ettiğimiz mimar, tuhaf bir görünümde de olsa, geniş bir salon yaparak arsanın durumundan ustalıkla yararlanmayı bilmişti. Suflör deliğini de açık kitap biçiminde kocaman bir kapakla süsleyerek sanat görüşünü ortaya koymuştu. Böylece, alçakgönüllü sahne emekçisi (suflör), bu kitap biçimli kapağın altından fısıldayarak Fransız operet şantörlerinin zayıflamış belleklerini canlandırma olanağı kazanacaktı. (Yaz mevsimlerinde Amfi, Paris'ten geldikleri iddiasında olan kumpanyalara verilirdi.)

Bugün, M. Kampaneki tarafından yapılmış bu sahnede Şehir Tiyatroları topluluğunun Komedi bölümü sanatçıları boy göstermekte.

İngiliz Elçiliği

M. S. Weinberg (Onu 1933'lere doğru ülkemizi terk eden "Fransız Fotoğrafçı" stüdyosunun sahibi J. Weinberg'le karıştırmamak gerekir). İstanbul'daki ajanı olduğu "Pathé Kardeşler" stüdyosunun sessiz filmlerini ilk kez bu Amfi salonunda oynatmıştı. Bu olay, sinema kurdelası kullanımında bir ilk adım olmuş ve sinema ondan sonra uçtan uca her yere girerek kendi çizgisini sürdürmüştür. Ayrıca Paris'teki Lumiéres Kardeşler'in vâdedici ilk deneylerinden sonra İstanbul'da bir Yahudi'nin, M. Matalon'un, İstiklâl Caddesi'nde Lüksemburg Oteli'nde kiraladığı bir odada, çok kısa aralıklarla görüntüleri duvara yansıtma işine başladığını da burada belirtmeden geçmeyelim.

Kuleler arasında bir yapı, M. Baudouy'un evi, Amfi'ye bitişiktir. Tozkoparan Caddesi'ne doğru uzanan geniş bir yol bu binayı

"Royal"den ve "Lüksemburg"tan (bugünkü Alp Oteli) ayırır. Sözünü ettiğimiz oteli o günlerde, aynı zamanda Asmalı Mescid-Kumbaracı-İstiklâl Caddesi kavşağında kurulmuş Mısır Oteli'ni de işletmekte olan M. Logoteti yönetmekteydi.

Royal Otel'in tanıtma ilanlarında şöyle yazıyordu: "İngiltere ve Kraliyet Oteli. Kentin merkezinde kurulmuştur. Bitişiğindeki İngiliz Büyükelçiliği'nin bahçesine nazır. Haliç'e ve İstanbul'a masalsı bakış. Aileler için dizi dizi odalar, salonlar. İngiliz ve Fransız Mutfağı. Coupons Cook."

İngiliz yemeklerinin büyük bir iştahlısı vardı: Sözü edilen elçiliğin din görevlisi, muhterem Peter H.K. Anketell her günkü tabldotun bir numaralı müşterisiydi.

İngiliz Sarayı bahçesinde Beşir Fuad Sokağı'na açılan küçük bir kapı vardı ki sadece bahçıvanlık hizmetleri için kullanılırdı. Elçilerden biri kendisi için bu gizli kapının bir anahtarını

Hacopulo Pasajı

döktürtmüştü, o tenha girişten bir hanım dostunu içeri alır, bahçesinin güllerini (!) sunardı ona.

Az daha unutuyordum. Turing Palas Oteli, Amfi'nin girişinin tam karşısına düşer. Başlangıçta burası ünlü bankacı Evgenidis'in (baba) özel barınağıydı. Danimarka Konsolosluğu ve onun kardeşleri olan Siam ve İzlanda Konsoloslukları kançılarya bürolarını karşılıklı olarak bu binada açmışlardı. (Aralarında bir ayırma duvarı da yoktu.)

Aynı sırada Glavani ailesinin ahşap evine, biraz daha ötede de, Hamalbaşı yönünde Beyoğlu Yunan-Ortodoks Panaiya (Kutsal Bakire) Kilisesi'ne bağlanan kapıya rastlayacağız.

Kaldırımın karşısına İngiliz Büyükelçiliği Kilisesi'nin kapısı açılır ve bu kapı, elçilik bahçesinin o gizli kapısını kullanmaya

Nisuaz Pastanesi

gerek kalmadan tapınaktaki törenlere katılma olanağı sağlar. Az daha ileride, sokağın kenar duvarını oluşturacak ve bir açı çizerek onu bir çıkmaz haline getirecek biçimde yükselen apartman Pedrelli ailesinindir. İşte bu binanın altında bir zamanlar kaliteli besin ve bakkaliye maddeleri satılan büyük bir dükkân vardı: Galata'da da büyük bir şubesi bulunan ünlü İngiliz Kooperatifi. Bu kooperatifi taklit etmek isteyen birçok yer açılmış ama hiçbiri onunla yarışamamıştır. Kaliteli İngiliz ürünleri bir "besin sefareti"ymişçesine hep orada toplanırdı.

Biraz daha geride ve karşı kaldırımın üstündeki gösterişsiz binada Telgraf Müdürlüğü bulunurdu. Üst katında da uzun mesafeli sualtı kablolarıyla kentimizi Ege Adaları'na (Cezayir-i Bahr-ı Sefid) bağlayan "Eastern-Telegraphy Cy" (Doğu Telgraf Kumpanyası) faaliyet gösterirdi. Ülkenin geri kalan bölümü

de üç kıta üstünde bölgelere ayrılmıştı: Avrupa, Asya, Afrika ve Konstanza (Romanya). Telgraf Müdürü Paskal Kazancıyan Efendi'ydi. "Doğu-Telgraf" Müdürü olan meslektaşı Hekimyan Efendi de birincisi devlet memuruydu, ikincisi ise bir imtiyaz kumpanyasının yetkili temsilcisi. Hekimyan Efendi büyük bir mirasa konmuş olan Matmazel Ciragi ile evlenmişti. Matmazel Ciragi'nin kız kardeşi de Romanya Elçiliği (ki o sırada ortaelçilikti) Baştercümanı M. Lahaille ile hayatını birleştirmişti. Bir erkek kardeşleri vardı onların: Andon Ciragi Efendi. O da Hariciye Nezareti Ecnebi Muhaberat Kalemi Kâtibi'ydi.

Pascal Efendi son derece ince ve çelebi bir zattı... Binlerce kilometre uzaklıktaki bir oğlun kaygılı yüreğindeki ağırlığı hafifletir, Mors alfabesiyle uzak bir eyalette soyutlanmış bir valiye başka bir annenin haberlerini iletirdi. Bir Telgraf "Dairesi"ni, sözcüğün tam anlamıyla, çalıştırmasını bilirdi.

Telgraf Müdürlüğü'nün birkaç metre ötesinde Hacopulo Pasajı'nın girişi Meşrutiyet'i İstiklâl Caddesi'ne bağlar. Pasajın ortasında, pasajla aynı adı taşıyan büyük bir mağaza vardır.

Kentimizdeki Ortodoks Cemaati'nin parababası olan Hacopulo'nun Manchester'da bir erkek kardeşi vardı. Burada 1685'ten beri Yunan Konsolosluğu'nun ileri kademede görevlisi olarak çalışmış, ayrıca 1907'den sonra da kartvizitine "Haşmetli İran Şahı'nın Konsolosu" ibaresini eklemeyi başarmıştı. Bayrak meraklısıydı. Evinin bahçesine bir gemi direği diktirmiş, buna da en üstte Yunan-İran bayrakları olmak üzere bütün ülkelerin bayraklarını çektirmişti. Havada bayrakların büyük kıvrımları birbirine karışıyor, üstüne ayrıca altın bir taç oturtulmuş beyaz haç, İran bayrağının aslanı ve güneşiyle iç içe geçiyordu.

Söz konusu pasajın Meşrutiyet köşesindeki sol girişinde ve bir kanadı içinde Adam Musiki Mağazaları (halefi Keller) vardı. Birinci katta da bir dinlenme salonu bulunuyordu. Burada

verilen çok güzel konserler oda müziğine susamış ezgi tutkunlarını bir araya toplardı. Braun Kardeşler (?), Matmazel Akestorides Kardeşler, Singros'lar (?) vb. vb. İstanbul'dan gelip geçen müzisyenler de nöbetleşe boy gösterirlerdi orada. Paskal Keller Mağazası artık müzikle uğraşmıyor, onun yerini bir muhallebici almış şimdi.

Daha sonra, dünya çapında ün sağlamış Yunanlı bankacı M. L. Zarifi'nin evinin önüne geliyoruz. Zarifi firması uzun süre önce Marsilya'da (Fransa) kurulmuş ve Üçüncü Cumhuriyet hükümetine en usta maliye bakanlarından birini vermiştir. Maurice Rouvier adlı bu ünlü maliyeci, Zarifi'lerin Rhône Nehri ağzındaki işyerlerinde mesleğe küçük bir memur olarak başlamıştı. İşte Yunanlı bankacının, geçmiş görkemlerin ve "kulisler"deki sırların dilsiz tanığı olan bu evi şimdilerde bir yolcu oteline dönüşmüş bulunuyor, tabelasında şöyle yazıyor: Turing Palas. Katlarından birinde de Yunan Kulübü'nü barındırmakta.

Tıbbın Papa'sı, büyük doktor Horasancı, ikisi de dişçi olan baba-oğul Heyde'ler de Turing Palas'tan hemen sonra gelen evlerde oturmaktaydılar. Biraz daha ileride, virajdan sonra, Galatasaray yönünde oturan bir de Madam Adel vardı ki kendi alanında şu nakarat kadar ün yapmıştı:

Tatlı Adel kalkıp gitsene
Sevgiliyi satıp gitsene

Doktor Horasancı'nın eski barınağı şimdi Avrupa Oteli olmuş.

Karşı kaldırım boyunca, Florya ve Emperyal Otellerinin bitişiğindeki İngiliz Büyükelçiliği'nin sur gibi yükselen duvarları ortaya çıkar. Bu büyük sarayı Kraliçe Victoria yaptırmıştır. Kraliçenin, binanın parmaklıklı cümle kapısı üstüne yerleştirilmiş, adının ilk harflerini gösteren monogramı da bunu gösteriyor.

Büyük Britanya İmparatorluğu'nun bu köşede 1809'dan beri diplomatik bir merkezi vardı. 1870 yılında çıkan yangınla harap

olmuş, 1871-1872'de büyük giderler yapılarak Floransa stilinde yeniden inşa edilmiştir.

Şu anda Hamalbaşı kavşağındayız. Buradan çıkan ve aynı adı taşıyan yol Kasımpaşa çukuruna doğru uzamakta.

Hamalbaşı'nın alçalmaya başladığı bu kavşaktaki binalardan birinde "Catacloum" adlı, Montmartre'daki şarkılı gece kulüpleri tarzında bir kabare vardı: Henry Yan ve Luce Yol işletirdi burayı. Günümüzde bir bilardo salonu çalışıyor aynı yerde.

"Karamsı Kedi", H. Yan, Birinci Dünya Savaşı'ndan çok önce bizi terk etmiş, alaycı zekâsını Nil kıyılarında yaymaya gitmiştir.

Bu yapıdan biraz ileride ve Dudu Odaları Sokağı'nın köşesinde –belleğim beni yanıltmıyorsa– bir zamanlar Polonyalılara ve Macarlara rahat ve gönlübol bir sığınma yeri sağlayan bir pansiyon vardı.

Hamalbaşı ve Galatasaray dönemeçleri arasında, Balıkpazarı'na doğru dikey olarak açılan iki pasaj uzanır. Bunlar Krepen ve Avrupa Pasajlarıdır.

Avrupa Pasajı (Aynalı Pasaj)

Birincisi eskiden Beyoğlu kunduracılarının malzeme merkeziydi; birçok küçük tezgâh, onlara ayakkabı yapımında gerekli maddeleri sağlardı.

İkincisinin o dönemdeki kiracıları arasında iki piyano yapımcısı dikkati çekiyordu: M. Commendinger (ki onu İstiklâl Caddesi'ndeki Bonmarşe'nin karşısına yerleşmiş yeğeniyle karıştırmamak gerekir) ve mağazası yeni bir mülk sahibinin yönetiminde hâlâ işlemekte olan M. Lehner; ayrıca iki üç kunduracı ustasının falçatalarına tanık olurdunuz. Sözgelimi:

- İstiklâl Caddesi 367 numaradaki büyük kundura mağazasının ölü patronu M. Amiralis

- M. Bon (Onunla aynı adı taşıyan bir meslektaşı da Tünel'in yanında, İsveç Ortaelçiliği'ne bitişik bir binada çalışmaktaydı).

Bir de, aklımda doğru kalmışsa, Dimitri Deçoz... Bu üçüncüsü, şimdiki Çamlıca Pazarı'nın bulunduğu yerde çalışıyordu. Aziz Krepen'in ve Krepencilerin çömezi olan bu zanaatçı, özellikle diplomat ayakkabıları konusunda pek tanınmıştı. Quai d'Orsay'ın kuryelik görevini yapan baba-oğul Nikola Beyler, Fransa'daki bir numaralı Türk'e götürülmek üzere (1908-1910) sık sık valizlerine ayakkabılar yerleştirirlerdi. Ne var ki bu zavallı kunduracı (nevrastenik biriydi), yazlarını geçirmeyi âdet haline getirdiği Tarabya'da, kalbine sıktığı bir kurşunla hayatına son vermiştir. Yunanca yazdığı elveda mektubunda ölmeye karar verdiğini açıklıyor ve mektubu Sezar'ın tarihlere geçmiş sözünü anımsatan şu cümleyle bitiriyordu: "Geldim, gördüm, gittim..."

Kentimizin kunduracı ustaları, Fransa'daki bazı provens otellerinin oda hizmetlileri gibi, çuha yeşili önlükler giymekten

hoşlanırlardı. Hatta şöyle bir olay anlatırlar: Marsilya'ya daha yeni gelmiş bir Türk delikanlısı, Cannebière (?) otellerinin kapılarında durup bekleyen bir sürü işsiz kunduracıyı görünce şaşırıp kalmış...

Avrupa Pasajı'nın tam karşısında Garden Bar'ı görüyoruz, yani eski Ambassador'u. Çok daha eskiden de Caf'Cone, Parisiana adını taşımaktaydı.

Başlangıçta bu yerde bir mezbaha vardı. İstiklâl Caddesi'nde karşılıklı 208 ve 210 numaralarda bulunan Record ve İmren Mağazaları arasındaki bir geçitle (bugünkü adı Totoncu Çıkmazı) varılırdı oraya.

Bu kentsel atardamarın ve Meşrutiyet'in oluşturduğu açı içinde, Tünel Meydanı yönünde, eskiden M. Teodorides'in Avrupa Eczanesi vardı. Şimdi aynı yeri Ankara Çorap Pazarı işgal ediyor.

M. Teodorides, daha önce Faik Paşa Dellasuda Eczanesi'nde (bugün burası İstiklâl Caddesi No. 189'da Nisuaz Pastanesi'dir) çalışmış bulunan Alman-Yahudi kökenli Kimyager M. Friedman'ın selefi olmuştur. Sözünü ettiğimiz eczane ile İstiklâl Caddesi 244 numarada aynı adı taşıyan ve Andria ve Ortakları'nın

haleflerince işletilen Eugène Dellasuda Eczanesi'ni birbirine karıştırmamak gerekir.

Faik Paşa eczacıydı, aynı zamanda da Askeri Tıp Okulu'nda profesör.

M. Friedman patronunun kızına abayı yakmıştı. Babasından istedi onu. Drahoma paketinin bir Ortodoks ayinine değeceğini de düşünerek, karısıyla birlikte onun dinini de benimsedi ve adının Grekçe karşılığı "Irinev" olarak kendini vaftiz ettirdi.

Böylece birinci gezintimizin son durağı olan Galatasaray sekisine gelmiş bulunuyoruz.

Fotoğraf: Guillaume Berggren

ISTANBUL - 127 - İstiklâl caddesi-Grande rue de Péra

Galatasaray, 1926

Stamboul — Péra
Le Tournant de Galata-Séray

Tünel Meydanı, 1925

İKİNCİ YOL

Tünel Meydanı: Ne kadar da değişiklik olmuş burada!

Daracık meydanın ortasındaki küçük havuzun yerinde yeller esiyor. Aşağıda sayacağım, Tünel Meydanı'nı simgeleyen dükkâncıklar derseniz, onlar da yok şimdi:

Yıldız Köşkü'nün "mönü"lerini yaldızlı harflerle düzenleyen ve şimdiki "mandıra"nın yerini işgal eden, sarayın baskıcı-yayımcısı Loeffler...

Eski kitapların alım satımıyla uğraşan, küçük kalkık burunlu sahaf Baudin. Ünlü gözlükçünün eski çömezlerinin yönetiminde her zaman açık duran Verdoux gözlük dükkânına bitişik bir yerde, birkaç adım attınız mı varırdınız M. Baudin'in önüne. Baba Baudin, kötü kişilerin hışmına uğramaya başlayınca, kitabevinin kapısına üstünde şu sözler yazılı bir tabela asmıştı: "İşini iyi yap ve söylenenlere aldırma".

Genç ve titiz müşterilerinden biri bu tabeladaki sözleri değiştirip şu cümleyi yazmayı önermişti ona: "İşini kötü yap, anıranlar anırsın". Ne var ki M. Baudin fazla kekre olan böyle bir değişikliği kendi zevkine uygun görmemişti.

Kentimizde yaygın bir ad yapmış ciltçi usta M. Alexandre Rocca'nın atölyesi de Tünel Meydanı'ndaydı. Sonra bu atölyeyi Saint-Benoit Koleji'ne bağlı binalardan birine, daha sonra da

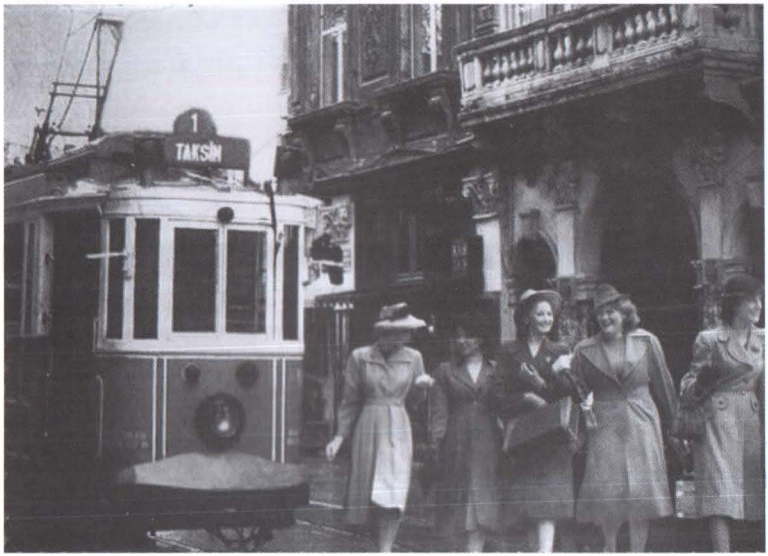

Saka Salim Çıkmazı'na, Lion Mağazaları'nın yanına taşımıştır. M. Alexandre Rocca, daha çok Vichy ürünü tuhafiye eşyası, ayakkabı ve bez satışıyla uğraşan M. Daffos'un damadı olur. M. Daffos, ticarethanesini Kırım Savaşı'ndan (1854) hemen sonra açmıştı. Tekkenin daha altında olan bu mağaza, eski başkentin bütün öğrenim kurumlarının gereksinimlerini karşılamaktaydı.

M. Verdoux'nun mağazasına komşu, Tünel Meydanı'na bakan bir binada Abdülhamid'in fotoğrafçısı M. Kargopulos'un atölyesi vardı. Sanatçımız hakkında, Abdülhamid'in tahta çıkması üzerine, stüdyosunun bir duvarında asılı duran V. Murat'ın resmini yok etme önerisini yerine getirmediği için sarayca gecikmiş bir kovuşturma açılmıştı. Oysa o, Yıldız Sarayı'nın büyük alanı içinde yapılmış yeni konstrüksiyonları ve sayısız düzenlemeyi jelatin kâğıdı üstüne geçirmiş ilk (tek değilse) ustaydı.

M. Kargopulos'un laboratuvarından pek uzak olmayan bir binada bir Fransız, M. Auzère (Beyoğlu Balıkpazarı'nda Tiyatro

Tünel Pasajı

Sokağı'ndaki "asri" lokantacının kardeşi), şarap "temsilcisi" olarak iş görmekteydi.

M. Auzère için, usta bir çeşnici olan ve her gün öğleden sonra Lebon'da dostlarıyla şampanya yuvarlayan Anadolu Demiryolları Umum Müdürü M. Huguenin'i konuk etmek büyük bir zevkti. Bu dostlar genellikle şunlardı: Sainte-Barbe Koleji (1460'ta Paris'te kurulmuş en eski Fransız genel öğrenim kurumu) eski profesörlerinden, Fransızca yayımlanan *Stamboul* (şimdiki *İstanbul*) gazetesinin yayın yönetmeni M. Régis Delbeuf; Fransız Büyükelçiliği Tercümanı, M. Ranet'nin ölümünden sonra

da Baştercümanı M. Alphonse Ledoult ve çok yakın dostu, C.F.A.'nın genel sekreterliği ve müşavirliğini yapan zat.

M. Edouard Huguenin, İstanbul'da Doğu Demiryolları Marşandizler Dairesi Şefi olarak işe başlamıştı. Almanlar bu hatların (Haydarpaşa-Eskişehir-Ankara ve Eskişehir-Kütahya-Konya hatları) ilk paylarını ele geçirince bu kez Müdür M. Chanders'in yardımcılığına getirildi. Ünlü Bağdat Demiryolları kurulunca da ortaklığın genel müdürlüğüne yükseltildi. İsviçre'nin İstanbul'da diplomatik bir temsilciliğinin bulunmadığı ve Türkiye'de oturan İsviçrelilerin haklarının Fransa tarafından korunduğu bir dönemde Alman demiryolu hatlarının başında yansız birinin bulunuşu daha az sakıncalı bir şeydi. M. Huguenin, Fransız Büyükelçiliği'nde verilen bütün şölenlerde fazlasıyla boy gösterirdi, hele bir keresinde bir kıyafet balosuna Venedik Dükası kılığıyla katılmış, aynı giysilere bürünmüş olan çok yakın dostu M. Delbeuf'la birlikte ortalığı kasıp kavurmuştu. İkisi de,

Ekselans M. F. Constans'ın davetlisi olarak salonları dolduran kadınların bütün dikkatlerini üstlerinde toplamışlardı.

Çok hızlı bir hayat sürerdi M. Huguenin. İstanbul'da bir Hint Racası gibi şatafatlı bir arabası, bir buharlı çatanası, yazlık köşkü, bir sürü "takım taklavatı" vardı. İki de damadı: Türkiye hizmetinde çalışan bir Alman subayı olan M. Groos ve Elektrik, Tünel, Tramvay İşletmesi'nin Müdürü M. Friis.

M. Huguenin'in kapı kâhyalığını Kiryako Efendi adlı biri yapıyordu. Görkemli bir ak sakalı vardı Kiryako Efendi'nin.

M. Huguenin Bostancı'daki köşkünde öldü (1926). Ardında bir sürü acı ve ünlü şaraplarla dolu bir mahzen bıraktı. Bugün kullanılmayan tekkenin girişine kurulmuş polis karakolunun hemen yanıbaşında, sokak üstünde, şimdiki gramofon ve çalgı aletleri satan dükkânların yerinde, üst katta çalışan M. Kristodulo Konstantinu, "nakit" servetini bir torpidonun yapımında kullanılmak şartıyla Yunan hükümetine bırakmıştı. Bir şartı daha vardı: Torpido bu cömert vasiyetname sahibinin adını taşıyacaktı. Ne var ki "De Cujus" usulüyle Türkiye'de birikmiş

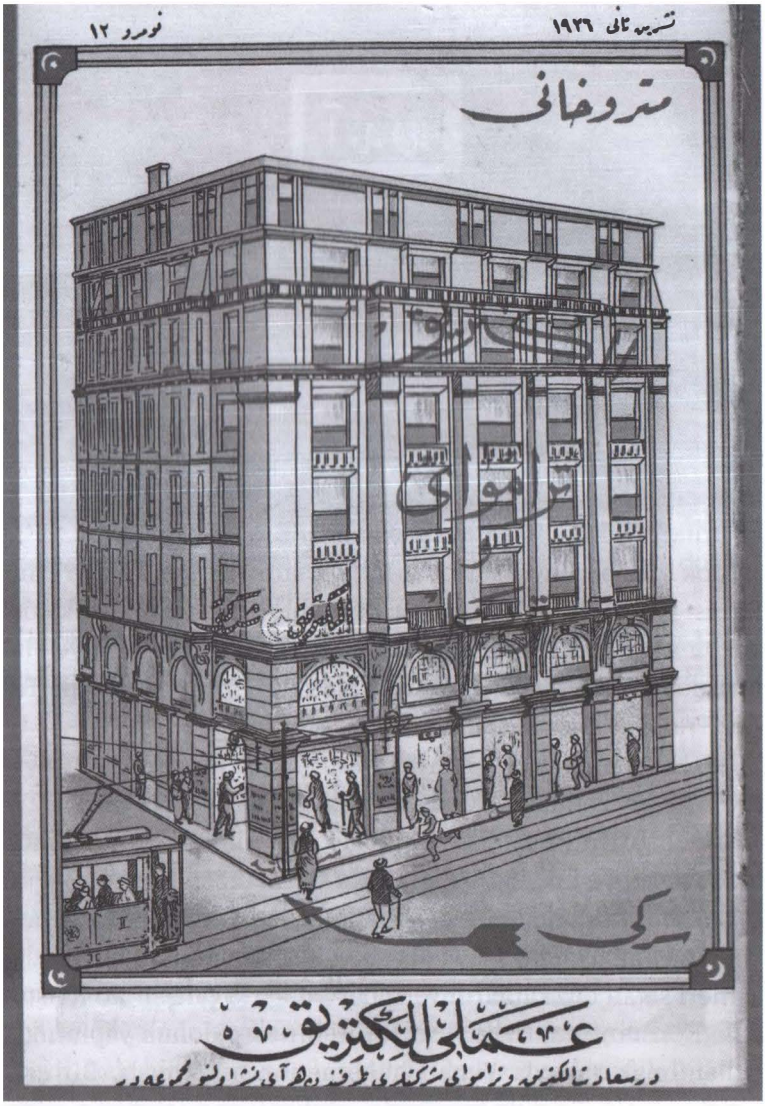

Metro Hanı (Emin Nedret İşli Arşivi)

önemli miktarda altın para, müteveffanın büyük isteğini yerine getirmeye yetmeyince, Yunan donanma ilgilileri, vasiyet edilmiş parayı bütçenin gemi yapımı faslına aktarmakla yetinmek zorunda kaldılar. Böylece Yunan Kralı "majesteleri"nin filosunda Kristodulo Konstantinu adlı savaş gemisi yer alamadı.

Yaşlı kitapçının yanında çırak olarak çalıştırdığı bir yeğeni vardı. Ne yazık ki öldüğünde ona pek bir şey bırakmamıştı. Bu sevimli adam "semt"ini terk etmediği gibi "zanaat"ını da bırakmadı. Edebiyat ve okul kitaplarına gereksinim duyan geniş bir müşteri çevresini memnun etmeyi sürdürdü. O günlerde henüz elektrikli tramvaylar çalışmıyordu. Abdülhamid, başkentinde "negatif ve pozitif kutuplar"dan çekiniyordu. (Bununla birlikte taşrada, sözgelimi Selanik'te, Beyrut'ta ve Şam'da troley'lere ve tele asılı biçimde yürüyen vagonlara rastlanmaktaydı.)

İstanbul'da yalnız raylar üstünde ve hayvan çekişli araçlar gidip gelirdi. Ancak Cadde-i Kebir'in (bugünkü İstiklâl Caddesi) bir bölümünün darlığı nedeniyle çelik şerit Tünel Meydanı'na kadar uzanamıyordu.

Metro Hanı henüz inşa edilmemişti ama Tünel Meydanı'nı çevreleyen ve alt katlarında kablolu yeraltı demiryolunu çalıştıran makineleriyle bugünkü dev yapı mevcuttu.

Tünel Meydanı'nın yanında, Ensiz Sokağı No. 8'de bir Çocukları Koruma Kurumu kurmuş olan İtalyan Doktor M. Violi (kentimizde çalışan çok ünlü pratisyen hekimin babası) otururdu.

Baba pediatri uzmanıydı, oğul ise cerrah. Doktor Violi'nin Şişli'de bir kliniği vardı. Burgaz Adası'nda Kalpazankaya kumsalı üstünde eksik ve yetersiz çocuklar için bir de koloni örgütlemişti. Burası bugün de Violi Kumsalı olarak anılmakta.

Doktor Violi her yıl Pera Palas salonlarında bir Yardımseverler Balosu düzenlerdi. Balo gelirini kendi çocuk bakımı

Metro Hanı

kurumunun kasasına aktarırdı. Peralı kibar âleminin kaymak tabakası o gece orada bir araya gelirdi.

Ensiz Sokağı'nda, her zaman mevcut olmuş, günümüzde de yerlerinde duran, İngilizlere ait iki ikiz ev vardı ki giriş kapılarından birinin kanadına gömülü olarak yapılmış mektup kutularıyla dikkati çekerdi; kutuların üstünde İngilizce "letters" sözcüğü okunurdu.

Bu binalardan birinde, İngiliz Sefareti'yle sıkı ilişkisini hiçbir zaman gevşetmemiş ünlü Pascal Frew gece konferansları verirdi. İngilizce öğretmeni Matmazel Agnès Sarell de, Amiral

Nelson'un diliyle daha bir kaynaşsınlar diye "öğrencilerinden" bazılarını bu konferanslara getirirdi.

Ama dikkafalı öğrenciler, hatibi dinlemekle yetindikleri halde, Mösyö Maurocordato'dan tamamlayıcı açıklamalar yapmasını isterlerdi. (M. Maurocordato İngiliz uyruklu bir zattı ve M. Lewis Mizzi'nin *Levant Herald* adlı gazetesinin İngilizce bölümünü düzenlemekteydi.)

Cadde-i Kebir üstünde, gözlükçü M. Verdoux'nun dükkânının yanında M. S. Weinberg No 1'in fotoğraf stüdyosu vardı.

M. S. Weinberg No 1 bu dükkânı daha sonra, bugün Hachette Kitabevi'nin bulunduğu yere nakletmiştir. Burası İkinci Abdülhamid zamanında, Türkiye'nin motorlu taşıtların kullanımına ve devlet yollarında dolaşımına kapalı olduğu bir dönemde, vitrinlerinde ilk kez üstü açık ve küçük bir otomobilin sergilendiği yerlerden biri olmuştur.

M. S. Weinberg aynı zamanda Pathé Kardeşler firmasının ajanıydı. Bu sıfatıyla Sultan'ın Mabeyincisi ve "Kâtib-i sani"si İzzet Paşa'nın, Yıldız yakınlarında, Yeni Mahalle'deki "konağına" bir projeksiyon aygıtı yerleştirme ayrıcalığı elde etti.

Ne var ki Abdülhamid'in bu yakın Arap gözdesinin salonlarında gerçekleştirilen ilk canlı görüntü seansı bir yangına yol açmış, koca konak ve müştemilâtının kül olmasıyla sonuçlanmıştır.

"Bant"ları sarma ve çözme için gerekli bütün bobinleri henüz elde etmemiş olan M. S. Weinberg aygıtın işletilmesine karşı çıkmıştı. Ne var ki zırhlılarda görev yapan bir deniz subayı –söylendiğine göre– filmi oynatmayı üstlendi, kurdelalar uygun bir sepetin içinden gelip geçtikçe onları denetleyebilecekti... Ne yazık ki bir sigara kıvılcımı filmleri tutuşturacak ve büyük felaket ortaya çıkacaktı.

S. Weinberg'in ilk stüdyosunun hemen hemen tam karşısında, Avusturyalı Tiring geniş bir müşteri kitlesine Viyana işi

giysiler ve tuhafiye eşyası sunmaktaydı. Bugün burayı Foto Süreyya işgal ediyor.

Şahkulu Bostanı Sokak'tan sonra İsveç Ortaelçiliği'ne ve bu diplomatik kuruluşun birçok dükkân ve mülküne ulaşıyoruz.

Abdülhamid'in kardeşi olup sonradan onun yerine geçen (1909) Osmanlı veliahtı Şehzade Mehmed Reşat Efendi'yi giydiren tüccar-terzi Voedoviç;

Yeni çıkmış bütün Fransızca ve başka yabancı dillerdeki edebi yayınları vitrinlerinde gururla sergileyen Heidrich Kitabevi;

Ünlü kunduracı M. Burguy ve daha birçok zanaatçı, Stockholm hükümetinin kiracılarıydı.

İsveç Ortaelçisi o günlerde elçilik binasının arkasında, şimdi bahçe haline getirilmiş alanda bulunan ahşap bir konakta oturuyordu.

Kumbaracı Sokağı'na paralel Sıraservi Çıkmazı'nda bugün de mevcut bir kapıdan geçip İskandinavya temsilcisinin barınağına

Narmanlı Han

varabilirdiniz. Ancak bu ahşap bina, çıkan bir yangın sonunda yanıp harap olmuştur. Felaketten hemen sonra yeni elçilik binası, Cadde-i Kebir üstündeki eklentileriyle birlikte, artık kullanılmayan eski bir mezarlığın üstünde inşa edilmiştir. Parmaklıklı büyük giriş kapısının üstündeki yıldız biçimli bezeğin ortasına işlenmiş ve geniş binanın sadece içinden görülebilen kabartma yazıttan da anlaşılabileceği gibi, yeni bina 1870 yılında, XV. Charles'ın (II. Oscar'ın büyük kardeşi) hükümdarlığının sonuna doğru yapılmıştır. Sözünü ettiğimiz bezeğin Bernadotte-Pontecorvo ailesinin kraliyet armasını taşıyan öbür yüzü de İstiklâl Caddesi'ne bakmaktadır.

Ortaelçilik binasının dolaylarında başlangıçta Aleko Humbaris'in yönetimi altında bir Rum mezarlığı vardı. Yazıcı Sokağı'ndaki eski Saint Georges Mezarlığı'nın yerini kaplayan, İngilizler tarafından Kırım Seferi'nin (1854) anısına inşa edilmiş Protestan Kırım Kilisesi de bu dolaylardadır. Buraya Kumbaracı Sokağı'ndan yürünerek de çıkılabiliyordu.

İsveç Ortaelçiliği'nin bahçe duvarları içinde, Yunan uyruklu olup dualarını Yunanca okuyan bir papazın yönetiminde küçük bir

kilise görürsünüz. Bu kilise, kentimizde kendi mezheplerinin gereği uyarınca dua edecekleri ve kendi dillerinde ilahi söyleyecekleri bir tapınağa sahip olmayan Protestan Yunanlıların gereksinimlerine Majeste II. Oscar tarafından bir atıfet olarak ayrılmıştır.

İsveç Ortaelçiliği'nin karşısında, ileride Sofyalı Sokağı'na bitişecek olan Müeyyed Sokağı'na (eski İsveç Sokağı) dalıyoruz. Lorando'ların eski evi bugün de bu dar ve oldukça bozuk yolun üstündedir.

Lorando ailesinden gelen, Konfederasyon'un "birlikçi" rejimi döneminde Osmanlı hükümetinin Hukuk Müşaviri Kont Ostrorog bu evde oturmuştur. Kont Ostrorog hukuki konulardaki derin bilgisiyle, gözündeki monokluyla ve adamakıllı seçkin gardırobuyla ün yapmıştı.

İstiklâl Caddesi ile Müeyyed Sokağı'nın kesiştikleri noktada apartman olarak kurulmuş bulunan Narmanlı Han Rus

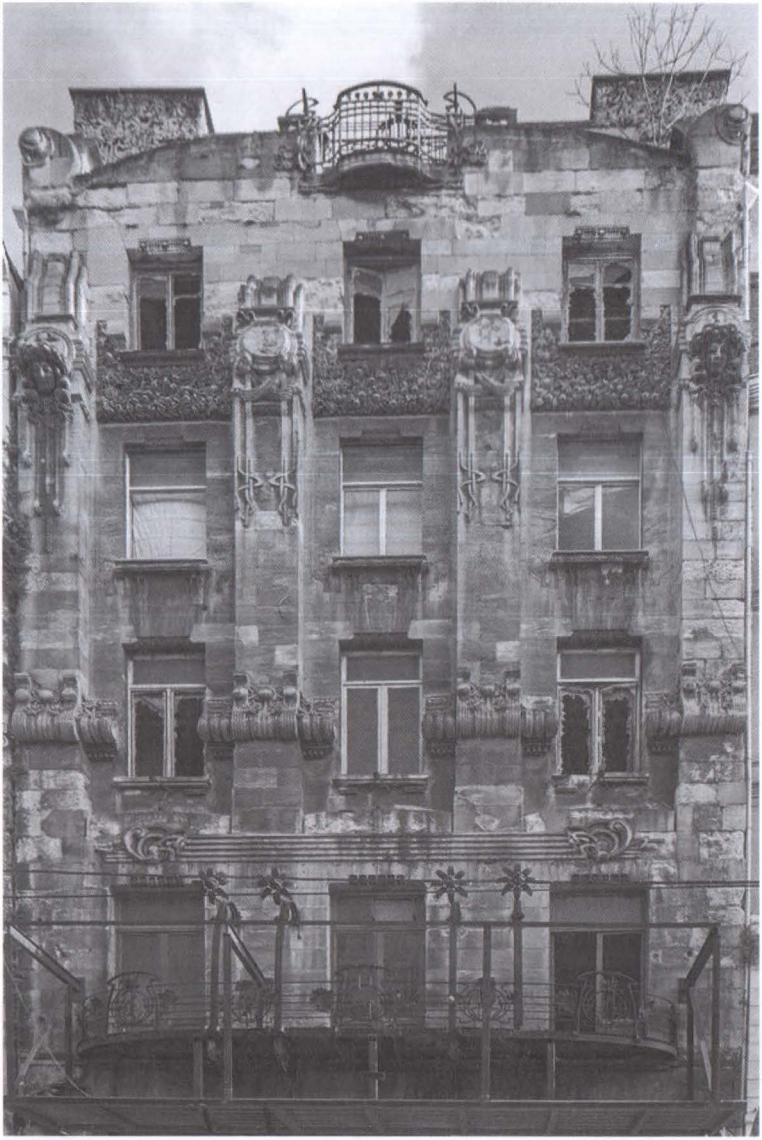

Botter Evi

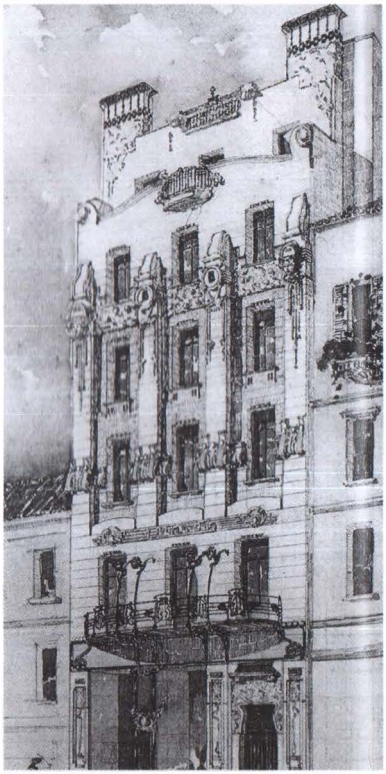

Raimondo d'Aronco'nun Botter Evi tasarımı

devletinin mülkiyetindeydi, Rus konsolosluğu bu binadaydı. Başlangıçta bu bina bugün gördüğümüz gibi içeride kalmış değildi, bir zamanlar sokağın büyük bir yüzeyini kaplıyordu, şimdiki çizgisine 1914'ten sonra getirilmiştir. Moskova hükümeti o tarihten beri kendini bu konuda daha bir rahat hissetmiştir.

Çarların eski konsolosluk binasındaki "güvenlik" bölümleri (kapitülasyonlar yabancı güçlerin temsilcilerine "mahkeme" ve "cezaevi" kurma hakkı tanımaktaydı) İstiklâl Caddesi'ne

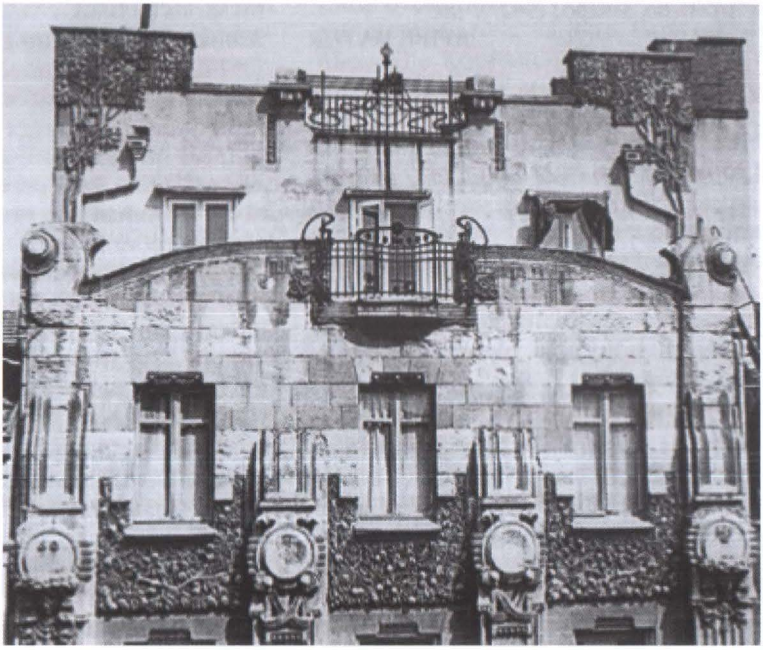

paralel olan ve Tünel geçidini Asmalı Mescid Sokağı'na bağlayan Sofyalı Sokağı'na nâzırdı.

Yine o yıllarda Narmanlı Han'a pek uzak olmayan bir yerde Fransız Kasap Prieur'ün dükkânı vardı. Narmanlı'nın karşısında da İngiliz Hayden'in İngiliz kumaşı satan mağazasını görürdünüz. Mağazanın birinci katı oyuncak reyonlarına ayrılmıştı. 1900-1914 yılları arasında Beyoğlu'nda 7 yaşındaki bütün çocukları sevince boğan kurşun askerler satılırdı: kutusu 7,5 kuruş.

Bugün aynı yerde Baker firmasınca bir mefruşat reyonu işletiliyor.

Tıp doktoru Patterson bitişikteki binalardan birinde otururdu. Uzun bir koridor olan Patterson Pasajı evine kadar uzanırdı.

Markiz Pastanesi

Daha sonra Botter'in mülkü olan yapıyı görüyoruz. Burası bugün II. Abdülhamid zamanında Donanma Nazırlığı yapmış merhum Kaptan-ı Derya Osman Paşa'nın oğlu Mahmut Nedim Efendi'nin mülkiyetindedir.

Hollanda uyruklu olan Botter, Sultan'ın resmi terzisiydi. Bununla birlikte Abdülhamid, Paris'te La Paix Sokağı'ndaki Charvet'ten giyinirdi. Charvet kendisine yılda kırk takım elbise hazırlardı. Sultan kumaşların seçimi işini ihtiyar Charvet'nin

zevkine bırakmıştı. O da hazırlanmış her kostüm için 1200 franklık bir fatura sunardı. Merhum Abdülhamid Paris'teki terzisine en ufak bir borç bırakmamıştır. Abdülhamid'in "tahttan indirildiği" yıl M. Charvet her zamanki "pusula"sını yollamaktan vazgeçmiştir. Bu konuda bana şöyle demişti: "Bu şahane müşteriden öylesine para kazandım ki son faturasını yollamayabilirim ama hizmet önerilerimi halefi olan kardeşine sunmayı düşünmekteyim."

Ne var ki V. Mehmet kendi terzisine, M. Voedoviç'e sadık kalmıştır. Yalnız Şehzade İzzettin Efendi'dir ki, Charvet'nin İngiliz makastarına başvurmuştur.

Şimdi de işte Mondiale Kitabevi'nin karşısındayız. Yukarıda, S. Weinberg No 1'in burayı işgal etmiş olduğunu söylemiştim. Mondiale'in arkasında ünlü Kumbaracı Ahmet Paşa'nın (Kont

Claude Alexandre de Bonneval, 1675-1747) evi vardı. İsveç Ortaelçilik binasıyla meyve bahçeleri sınırı olan bu evin bir yandan da Dervişler Tekkesi'yle bağlantısı mevcuttu. Paşa sık sık tekkeye gider, iyi bir komşu sıfatıyla dervişleri ziyaret ederdi. Merhum Kumbaracıbaşı, ruhunu sözü edilen tekke mezarlığında dinlendirmekteydi. Ahmet Paşa öldüğünde bir oğul bırakmıştır. O da babasının yolunu izleyerek İslamiyet'i benimsemiş ve Süleyman Ağa adını almıştır.

Daha sonra karşımıza çıkan Hidiv Oteli'nin adı eskiden Mısır Oteli'ydi; mümkün ki bu sözcük binanın sahibinin adından geliyor olsun.

Kumbaracı Sokağı'nı yürüyerek geçtikten sonra, aynı yönde pastacı-şekerlemeci ve dondurmacı Lebon'un evinin önüne çıkarız.

Adı ilk kez maiyeti arasında bulunduğu General Sébastiani zamanında duyulmaya başlayan Edouard Lebon İstanbul'a gelip yerleşmiş ve orada çoluk çocuk sahibi olmuştur.

Fransa'nın otuz üçüncü büyükelçisi olan General Horcae Sébastiani bu görevine 10 Ağustos 1806'da başlamıştır. Yerine maslahatgüzar olarak, daha sonra kendisi de Babıâli nezdinde büyükelçilik unvanını elde edecek olan M. Florimond Fay'i (Tour-Maubourg Markisi) bırakıp 1808'de İstanbul'dan ayrılmıştır.

General Sébastiani'nin selefi Mareşal de France Brune (Marie Anne), 1803'te kısa bir süre görevde kalmış, Aralık 1804'te büyükelçiliği Maslahatgüzar M. P. Paradier'e devretmiştir. M. P. Paradier de birkaç ay hizmet gördükten sonra Fransız Sarayı'nın arşivlerini yine maslahatgüzar olarak atanan M. Ruffin'e bırakmıştır.

Büyükelçi Sébastiani'nin kızı Françoise, Orléans Düşesi'nin Başmabeyincisi Dük Théobolde de Praslin'le evlenmişti. Madam Françoise, 17 Ağustos 1847'de, çocuklarının mürebbiyesi Matmazel Henriette Desportes-Deluzy'yi kendisine yeğ tutan kocası tarafından vahşice öldürülmüştür. Dük yargıç önüne

çıkmadan önce kendini zehirlemiştir. Sultan olsun, nazırları olsun, Sébastiani'nin ve ailesinin İstanbul'da oturduğu günlerin güzel anılarını unutamamışlardı. Bu yüzden Praslin Düşesi'nin trajik ölümü saray çevresinde büyük üzüntü yaratmıştı.

Lebon eskiden de bugünkü pasta-şekerleme bölümünü işgal ediyordu. M. Lebon Markiz'de, Paris'te (XIII) Saint Victor Sokağı No. 4'te uzman Leumen'ler tarafından imal edilmiş bir pasta-mutfak fırını kurdurmuştur. Bu pişirme aygıtı kendi türü içinde tektir. Yine de onun İstanbul'da ikinci bir kardeşi olduğunu belirtelim. Aynı yapımcının özenleriyle hazırlanmış bu aygıt da II. Guillaume'nin II. Abdülhamid'i ilk ziyareti vesilesiyle (1686) Dolmabahçe Sarayı'nın mutfağına yerleştirilmiştir.

Lebon'un eski yerinde, duvarlarda, lambrilerin üstünde alegoriler, bir çeşit "küp oyunu" gibi, takılmış fayans karolara işlenmiş desenler bugün de görülmektedir. Dört mevsimi temsil eden çalışmalar bunlar ama yalnız üç mevsim var ortada. Ya dördüncüsü? Kış Baba? O niye yok? Belki de yerleştirme anında olan bir kaza ya da yapım ya da ulaştırma sırasında meydana gelen bir takılma, sürtünme yol açmıştır buna.

Dumas'nın sayısı gerçekte dört olan "Üç Silahşörler"ine karşılık, eski Lebon'un "Dört Mevsim"i "üç" olarak kalmış.

Edouard Lebon, Şark Pasajı'nı çevreleyen yeri (Markiz) çalıştırmaya başlamadan önce, Tremas Bakkaliyesi'nin (eski Dimitrakopulos) bulunduğu dükkânı işgal ediyordu. Buraya astığı tabelada şöyle yazıyordu: "Saint-Petersbourg, Cafe-Restoran"

Hayatının ilk döneminde uysal bir delikanlı olan ünlü Sir Bazil Zakarof, sabah akşam Lebon müessesesinin kapısının önünde durup İstanbul'u gezmek, ilginç yanlarını görmek, kırsal görünümüne hayran olmak için yanıp tutuşan yabancılar için bir çeşit pusu kuruyordu, çünkü işi "rehber-tercüman"lıktı. Bu arada kentimize turist olarak gelmiş bulunan Kont Richard Orloff'a

Suriye Pasajı

"tercüman-simsar" olarak hizmet etme şansını da elde etmiştir. Çar'ın bu soylu uyruğu, alçak gönüllü rehberine, yaptığı hizmetler karşılığında 100 altın Türk Lirası gibi hatırı sayılır bir ücret ödemiştir.

İstanbul külhanileri (sayıları pek çoktu bunların ve "Panam kopilleri" kadar zekiydiler) genç Vasili Zaharyas'ı, adının sonundaki "yas" hecesini kaldırıp yerine "of" getirerek, o adı Rusçalaştırarak alaya alırlardı.

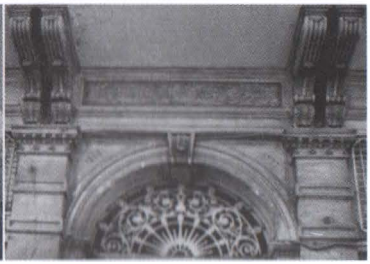

Bugün sahibi M. Kosti Litopulos ("babasının oğlu" diyeceğim çünkü gerçek ustanın yanında büyümüş ve işin bütün tatlı sırlarını öğrenmiştir) tarafından çekip çevrilen Lebon Pastanesi eski geleneğini sürdürmektedir: "Chez Lebon Tout est Bon" ("Ne varsa Lebon'daki, her şey tatlı ve iyi").

Ünlü vatan şairi Namık Kemal Bey Lebon'da çayını, kahvesini yudumlayarak esinlerine esin katıyordu. Lebon Pastanesi'ne düzenli olarak gelen müşterilerden birkaç ad sayalım: M. Lewis Mizzi (ziyaretçilerin elini sıkıyor ve onları bir adım geri gitmek zorunda bırakıyordu), sevimli dostum Reşat Nuri Drago'nun babası Nuri Bey (de Châteauneuf), Babıâli'nin Hukuk Müşaviri, Maliye Dairesi Başkanı ve Sadrazam Küçük Said Paşa'nın damadı Nuri Bey, Sultan'ın Mabeyincisi Ragıp Paşa, Abdülhamid'in gardırobundan sorumlu İsmet Bey, Harbiye Nazırı Rıza Paşa'nın oğlu Şükrü Paşa, Sultan'ın yaverleri İsmail Hakkı Bey ve kardeşi Ali Nuri Bey, Tevfik Paşa. M. Mounet-Bully İstanbul turnesindeyken buraya M. Huguenin'le yemek yemeye çağrılmıştır. Sarah Bernhardt burada Fransız büyükelçilik kâtipleriyle, hatta Türk-Yunan Savaşı'ndan (1897) sonra barış antlaşmasını imzalamak için İstanbul'a gelmiş Yunan Dışişleri Bakanlığı'nın memurlarıyla şampanya kadehleri kaldırmıştır. Bu sonuncular yeni bir dostluk evresini mühürlemek için Osmanlı meslektaşlarını da Lebon'a çağırmışlardır.

Sainte-Marie Drapéris Kilisesi

Markiz'in yanında Avusturya Posta İşletmesi'nin bürosu vardı, bu şubenin yanında da Gündoğdu Mağazası. İstiklâl Caddesi'ni Asmalı Mescid Sokağı'na bağlayan Oriental Pasaj'da, No. 6'da M. L. Kristiks'in kuaför salonunu görürdünüz.

Fransa Cumhuriyeti'nin de burada bir posta bürosu vardı. (Posta müdürlüğünün merkezi Galata'da, Ünyon Han yakınlarındaydı.)

Pasajın dip köşesinde M. D. Valéry'nin kitabevi bulunurdu. Kitabevinde tezgâh başında satıcı olarak tek kişi dururdu: M. Mexis. Kendisi şimdi Mondial-Hachette'nin hatırlı şeflerinden biridir.

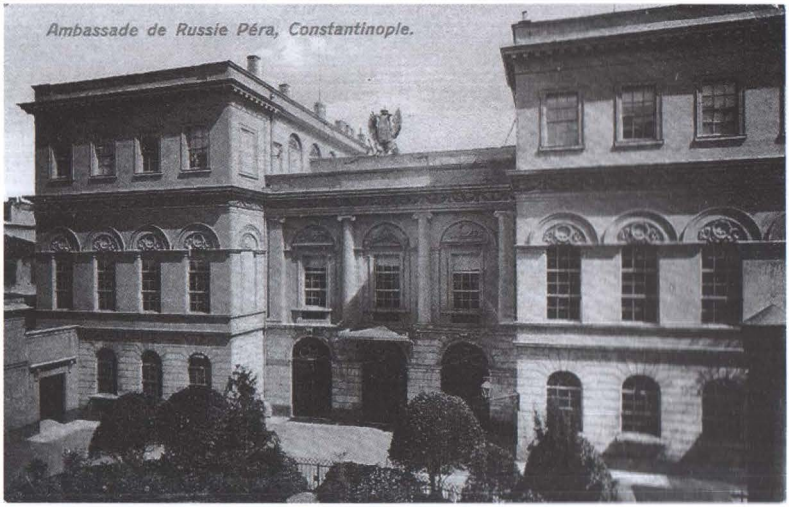

Rus Elçiliği

Hiç unutmam, ailemin ricası üzerine derslerimle ilgilenen Enis Bey (eski Atina ve Tahran Büyükelçisi E.M. Akaygen) bir gün bir ders sırasında bana Lanson'un bir kitabını göstermişti. Fransızca öğretmenim M. Albert Prost böyle bir edebi kitapla kafamı karıştırayım istemiyordu. Bense karşı koyma güdüsüyle, özlemlerimin nesnesi olmuş bu kitabı elde etmek için Valéry'nin dükkânına koştum. Kitap 21 kuruşmuş, o kadar param yoktu. Ceplerimi karıştırdım, çıka çıka bir "mecidiye" çıktı, bunu M. Valéry'ye uzattım: Kitabevi patronu tek bir kuruşluk fark için sesini yükseltti:

— Kitabı bu fiyata vermem, ne yaparsanız nafile!

Aynen böyle dedi ve ellerini pantolonunun ceplerine sokarak topukları üstünde yükseldi, bu onun birini baştan savma jestiydi. Ne yapayım, ben de çekip gittim. Lanson'u gerçek fiyatıyla ancak ertesi gün elde edebildim. Tabii sevimli M. Valéry'nin yanına yaklaşırken ezilip büzülerek.

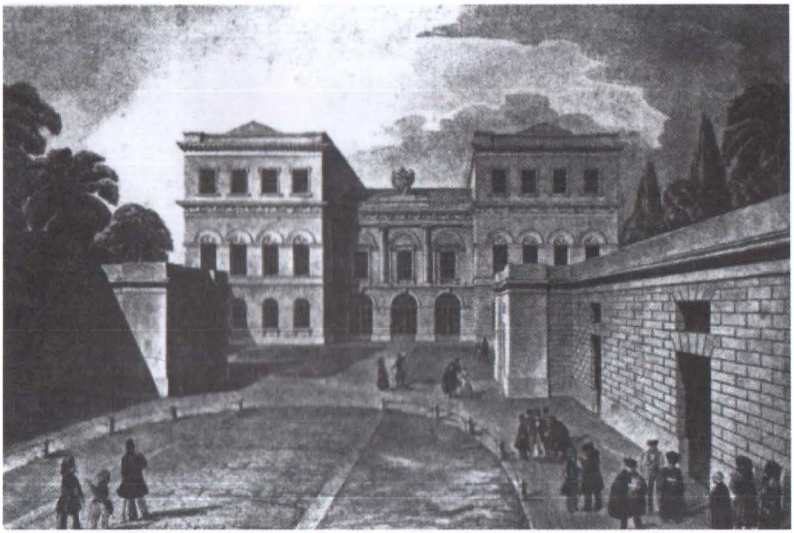

Fossati'nin çizimleriyle Rus Elçiliği

Lebon Pastanesi'nin yanında Polik Lokantası vardı (bugünkü Studio Mazhar). Polik, Avusturya-Maciaristan Büyükelçisi Baron de Calicé'in arabacısıydı.

Hemen sonra gelen Rus Büyükelçiliği, şimdi Collaro'ların yönetimine geçmiş Baltazar Şapka Mağazası'yla ondan ayrılır.

Sözünü ettiğimiz elçilik binası 1836-1843 yılları arasında İsviçreli (Tessinalı) Mimar Fossati tarafından yapılmıştır.

Baltazar Şapka Mağazası önceleri M. Georgiades'in ticarethanesinin (şimdiki Suriye Pasajı) altındaydı. Eski Baltazar firmasının bugünkü yerini başlangıçta Yeni Hacaras Efendi'nin Birahanesi, ondan önce de Smirnof adlı birine ait, Rus besin maddeleri, tuzlanmış et, balık vb. satan bir bakkaliye dükkânı işgal etmekteydi.

Sovyet Konsolosluğu'nun karşısında Dimitrakopulos'un bakkaliye dükkânı vardı. Bu dükkânın yönetimini bir ara İngiliz M. Albert üstlenmişti.

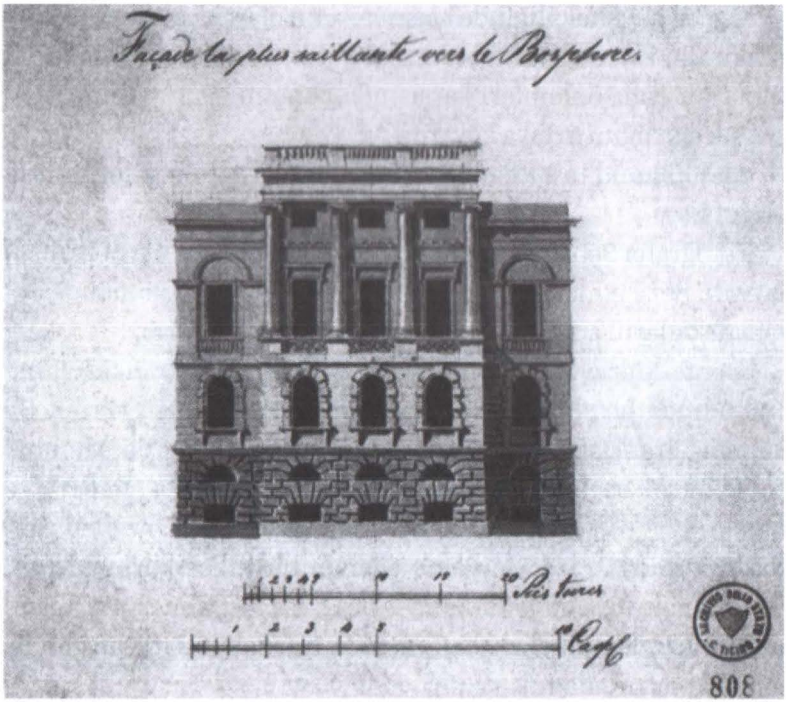

Hemen köşede de Sulh ve Fransa Oteli'ni görürdünüz. Bu binanın yer katını da Strazbourg Birahanesi işgal ederdi. Fransız gazeteciler burada buluşurlardı. Strazbourg'da sık sık rastlanan kişiler arasında, özellikle ağzından hiç ayırmadığı piposuyla Vikont de la Jonquière, Türkiye Hariciye Nezareti Umumi Kâtibi Nuri Bey'in Quartier Latin'den eski arkadaşı işadamı M. Crespi dikkati çekerdi. İstanbul'a yerleşmiş ya da birkaç günlüğüne bu kente gelmiş Fransızlar da adını ettiğimiz birahanenin sürekli müşterileriydiler.

Sovyet Konsolosluğu'nun karşısındaki eski Timoni Sokağı'nın iki yakasında da duyarlı ve gönlübol kimseler vardı. Bunlardan birkaçını sayalım.

Çar'ın büyükelçiliğinde başmütercim olarak çalışan M. Maksimov. Bu zat, o sokakta oturan ve Fehim Paşa'nın hiç de ılımlı olmayan polis önlemleri karşısında bunalmış bir "yosma" için sık sık ağırlığını ortaya koyardı.

Abdülhamid'in sütkardeşi olup Sultan'ın gardırop sorumlusu İsmet Bey.

Fotoğrafçı Sébah ve Joaillier de Rus Sarayı'nın yakın komşularıydı. Sözü edilen büyükelçilik binasının giriş bölümünde bugün de onların adlarını koca harflerle okuyabiliyoruz.

Sainte-Marie Kilisesi'nin tarihi 1584'lere kadar çıkar. Binanın adında bir de tamamlayıcı "Drapéris" sözcüğü vardır. Bu sözcük, Fransisken mezhebi yandaşlarına Galata'da Mumhane'de bir ev bağışlamış olan Madam Clara Bartola Drapéris'in anısını diri tutmak için eklenmiştir. Sözü edilen mezhep yandaşları orada Azize Meryem'e adanan bir kilise kurmuşlardır. Bu tapınak 1678'de yanmıştır. Ancak İsa'nın annesinin resmi alevler içinden mucize kabilinden kurtarılabilmiştir. Bugün de görünür durumdadır.

Sainte-Marie Kilisesi bundan başka daha birçok kez yangın felaketine uğramış, tahrip olmuş ama her seferinde yeniden onarılmıştır. Çağın gereği olarak apartmanlar yapılması nispeten yakın tarihlere rastlar. Bunların geliri güvenli bir ek kaynak olarak "muhterem pederler"e ayrılmaktadır.

Saint-Marie, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu büyükelçiliğinin kilisesi olarak kullanılıyordu.

Sanırım, Vatikan'a bağlı olup da cephesine bir Halife Sultan'ın adı yazılmış tek dinsel bina burasıdır.

İşte o yazı:

D.O.M.
Romae Sedente Pio X
Vindobonae Francisco Josepho II
Legatione Aus. Hung. Fungente
Barone de Calice Opus Absolvitur
M.C.M. IV.

D.O.M.
Byzantil, ABD-UL-HAMID HAN II
Imperante
Urbanis Rebus Pracfecto

Ridvan Pacha
Minoritica, Missione, Moderante
P. Adriano Ridolfi
Opus Curante G. Semprini Architecto
1904

Sainte-Marie Drapéris "binası" bir süre bir Türk PTT şubesini barındırmıştır. Onun karşı tarafında panoramik ve kırsal görünümler üstadı Fotoğrafçı Berggren'in stüdyosu vardı. Bu sonuncunun yakınlarında, biraz daha aşağıda, Balyoz (eski Venedik) Sokağı'yla Kuyumcu Saury'nin meydana getirdiği köşede, M. Kittrey'in yönettiği Viyana Şehri Oteli yükselirdi.

Alman Kuch, Venedik Sokağı'nın girişinde, İstiklâl Caddesi'ne açılan köşede bir sergi tezgâhı tutmuştu. Her şey vardı burada: Sosis, lahana turşusu, çerezler, bira, Wesphalie jambonu. Kısacası ağzının tadını bilen, güçbeğenir kimseler için

Fransız Sarayı

her şey (hatta dayak). Çünkü Kayzer'in uyruğu olan bu adam, elinde cop, tezgâhın yanına gizlenirdi: Alkol dumanlarıyla dengesini yitirmiş müşteri kalabalığı içinde, "kritik" bir anda, yerlerinden kalkan ve uygunsuz bir şey yapmaya kalkışan bazı münasebetsiz kişileri yola getirmek, düzeni korumak için değerli bir araçtı bu cop. Kaldırım boyunca yere uzanmış ve cop darbeleriyle sersemlemiş adamlar görürdünüz. Kapitülasyonlar gereğince bu sporcu adama düzeni kendi keyfince koruma usullerinden ötürü bir şey yapılamıyordu ama bir gün "kızıl saçlı" birinin kafasına vurunca emniyet müdürlüğünce hemen işe el konmuş ve II. Guillaume'nin büyükelçisinin de onayı alınarak Kuch'ün ülke sınırları dışına atılmasına karar verilmişti.

Güzel bir kadının mutlu kocası ve bir sürü güzel kızın şanslı babası olan Kuyumcu Çubukçuyan'ın dükkânı Sainte-Marie Kilisesi'nin altındaydı.

Fotoğrafçı Abdullah'ın (Sultan'ın fotoğrafçıları Abdullah Biraderler'in kardeşi ya da yeğeni) ve özellikle tiyatro afişleri basımıyla ad yapmış bulunan ve daha sonra Polonya Sokağı'na (Nuruziya Sokağı) taşınacak olan Palamary'nin işyerleri ise bugün Sainte-Marie Drapéris Kilisesi'nin bulunduğu yerdeydi.

Matkoviç Eczanesi de aynı sıradaydı. Eczacının aile büyüklerinden biri, Doktor Matkoviç Paşa, Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetinde çalışmaktaydı ve Selanik'teki Askeri Sağlık Birliği'ne katılmıştı. Oğullarından biri, A. Matkoviç, Türkiye'nin Odesa'daki başkonsolosunun kızı E. Feyzi Hanım'la (F. Cussa) evlenmişti.

Aynı kaldırımda ilerleyerek Postacılar Sokağı'na varıyoruz.

Postacılar Sokağı'ndan ilerleyince Fransızların Louis Manastırı'nın girişine ve İspanyol Ortaelçiliği'nin Terre-Sainte Kilisesi'ne (İspanyol pederler vardı orada) varıyoruz.

Eskiden bu yolu aşınca, sağımızda M. Schaub'un tuhafiye dükkânı (bugün Sanoviç Mağazası) ve ufak bir mağaza, Küçük Bonmarşe belirirdi. Hemen hemen tam karşıda, Cadde-i

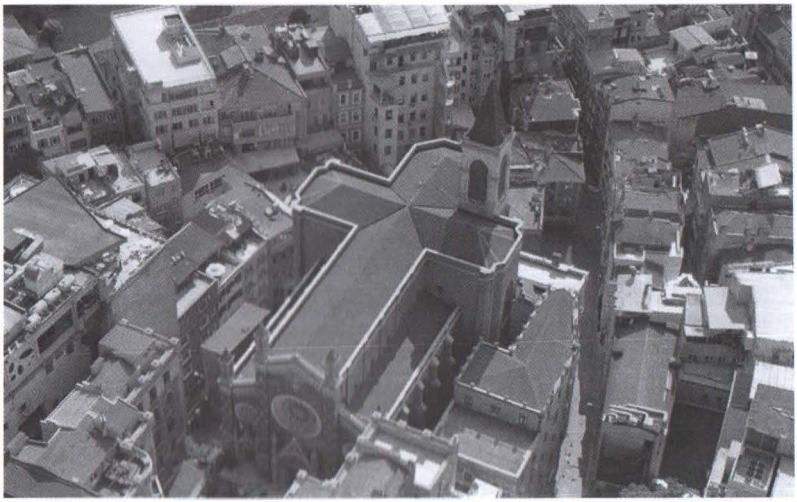

Kebir'in karşı kıyısında, bugünkü Yeni Bar'ın bulunduğu yerde Büyük Britanya Oteli ve onun üstündeki apartman yükselirdi. İtalyan Posta İdaresi'nce eski bina içinde bir büro açılmıştı. Bu büronun açılışı Abdülhamid'in canını sıkmıştı ama o günlerin diplomatik usulleri "deniz gösterileri" biçiminde olduğu için (barışçıl olduğu iddiasında ama Türkiye topraklarının "işgal"ini de içerdiği sezdirilen manevralar), Sultan böyle bir sakıncaya yol açmamak amacıyla ve istemeye istemeye büyükelçinin bu hareketine göz yummuştu.

Zaten İtalyanların Trablusgarp'ta (rastlantı sonucuymuş gibi) ve Janina'da (yine rastlantı sonucuymuş gibi) posta büroları vardı. İtalyan Posta Bürosu'nun yanında Karakaş Kardeşler'in fotoğraf makinesi ve yedek parçaları satan dükkânlarını görürdünüz. Karakaş Bey ve kibar ortağı M. Acra geniş bir müşteri kitlesini nezaketle karşılar ve Niepce sanatı konusunda genç bir heveskâra (özür dileyerek kendimden söz ediyorum) karşı meleksi bir sabır gösterirlerdi.

Saint Antoine Kilisesi

Ünlü Yani Birahanesi'nin giriş bölümü İtalyan Posta Bürosu'nun bitişiğindeydi. Tabelasında "Viyanalı Kadın" yazılıydı. Müşterileri arasında bir sürü Alman, Avusturyalı, Macar vardı.

Daha sonra ortadan kalkmış öbür bitişik komşu Bizans Oteli'ydi. İstanbul Eski Sular İdaresi'nin merkezi olmadan ve yerine bir apartman yapılmadan önce burada Sırbistan Kralı Milan oturmuştur.

Buradan küçük bir yolla ayrılınca, işte geldik ölü M. Paluka'nın işlettiği Şark Pazarı'nın önüne. Başlangıçta Alman Pazarı denirdi buraya. İçine girince her çeşit ve her fiyata mal

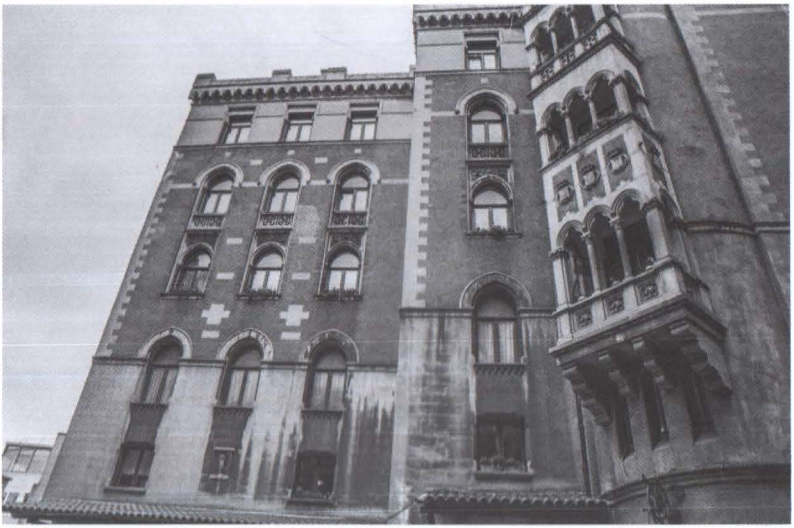

bulabilirdiniz. Her şey, her şey vardı pazarda. Ama ille de saatler: Duvar saatleri ve guguklu saatler! Müşteriler binbir "tik tak" sesi arasında karşılanırdı.

Mağazanın en zengin reyonlarından biri de maymunların, adalardan getirilmiş kuşların, başka kanatlı hayvanların, egzotik hayvanların sergilendiği yerdi. Abdülhamid bu ender hayvanların en meraklı alıcısıydı. M. Paluka lüks "hayvan koleksiyonu"nu günü gününe tamam tutmak ve "şahane" müşterisini her zaman memnun etmek için çırpınır dururdu... Şark Pazarı şimdilerde M. Zaharyadis tarafından yönetiliyor.

Alman Pazarı'nın yanında, M. Nikoli, İsviçre yurttaşlarının buluşma yeri olan İsviçre Birahanesi'ni işletmekteydi. Buranın en önemli müşterisi de Anadolu Demiryolları Umum Müdürü M. Huguenin'di, her zaman gelir ve "çulluk üstüne çulluk" atıştırırdı.

Hemen belirtelim ki, Nikoli Birahanesi'nin yöneticisi M. Epaminondas N. Lalas, Haydarpaşa'daki Anadolu Demiryolları Büfesi'nin işletme imtiyazını almıştı.

Nikoli, ünlü Münih birası Paulanebraeu Salvatorbrauerei'nin temsilcisiydi.

Apollon (Gülmez Kardeşler) Fotoğrafhanesi'nin atölyesi Hollanda Ortaelçiliği'nin hemen yakınında ve karşı tarafındaydı. Apollon, yanılmıyorsam V. Mehmet zamanında, Padişah'ın fotoğrafçısı unvanını kazanmıştı.

ABD Büyükelçisi'nin, bir yumurcak olmasına karşın "Büyük Şefkat Nişanı"nı kazanmış bulunan küçük kızı Miss Leishman, beyaz ve omuzdan geçme, kenarları yeşil, kırmızı pullu kurdelasını takar takmaz, bunu Sultan'ın elinden aldığı anı bir resimle ebedileştirmek amacıyla hemen oraya koşmuştu.

Hollanda Ortaelçilik binası, Doğu Hint Felemenk Kumpanyası'nın mülkü olan Yük Depoları'nın yerinde yükseliyor.

Konağın kanatlarından birinin altında şimdi de mevcut tonozlardan, bu bölümlerin önceleri antrepo olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Başlangıçta ahşap olarak inşa edilen bu yapı, aynı türden bütün yapıların ortak kaderini yaşamaktan kurtulamamış ve yangın alevlerinin kurbanı olmuştur.

Bugünkü bina III. Guillaume (doğumu 19 Şubat 1817, ölümü 23 Kasım 1890) zamanında yapılmıştır. Bunu kraliyet armasından da çıkarmak mümkün. Parmaklıklı giriş kapısında, defne yapraklarından bir tacın ortasına W.R. harfleri işlenmiştir. Orange-Nassau evinin arması, La Haye Sarayı'nın elçilik konağının cephesindeki demir kapıda da iyice belirgindir.

Ortaelçilik binasının bahçesine küçük bir kilise yaptırılmıştır, buraya Postacılar Sokağı'ndan da gidilebilir. Bir rehber bize kiliseyi şöyle tanımladı: "The Dutch Chapel" (Hollanda Kilisesi).

Başlangıçta ortaelçilik arsasının alanı İstiklâl Caddesi boyunca, Postacılar Sokağı'ndan başlayarak, Korsan Çıkmazı'nın karşısına, Fransız Büyükelçiliği'nin parmaklıklarına götüren inişe kadar uzanmaktaydı. Ama bir Ermeni olduğu söylenen

müteahhidin yaptığı keşifle ortaya çıkan bedel çok yüksek olunca, Hollanda hazinesinin mali yükünü hafifletmek için, Cadde-i Kebir boyunca bir miktar toprak, sözü edilen müteahhide bırakılmıştır. Beriki de "tatlı kâr" getirecek bir işi hemen gerçekleştirmek için kolları sıvamıştır.

Gömlekçi M. Khun'un ve kalite şarap ve içkiler satan M. Lanessans'ın mağazaları da demin andığımız ortaelçilik binasının hemen yakınlarındaydı. Cadde-i Kebir'i dolanarak Sular İdaresi'nin eski merkezinin (eski Bizans Oteli) altında bir an duraklayıp ve Madam Vapillon'un burada bir zamanlar Paris işi incik boncuk satılan bir mağazası olduğunu anımsatmak istiyorum. Anlatıldığına göre, Türkiye'de ilk eldiven bu mağazada piyasaya sürülmüş. Bunu fırsat bilen bazı müşteriler Paris modasına pek uygun olmayan bir yola başvuruyorlar, 30 ya da 42 numara eldivenleriyle çevreye gösteriş yapıyorlarmış.

V.... Kardeşler böyleymiş sözgelimi. Naum Tiyatrosu'nun temsillerinde iki perde arasında fuayeye çıkarlar, ellerinde beyaz eldivenler, on parmağın onu da ayrık, salınıp dururlarmış... "Kibar ve soylu" olduklarını göstermenin elverişli bir biçimiymiş bu, herhalde.

Yeniden Hollanda Ortaelçilik binasının önüne geliyorum. Buranın hemen karşısında ve Nikoli Birahanesi'nin ötesinde vaktiyle Babayan Mücevherat dükkânının bulunduğunu söylemek istiyorum size. Bu dükkân meydanın en önemli işyerlerinden biriydi. Babayan, Fehim Paşa'nın haksız kovuşturmalarından çok çekmiştir. Hatta bu ters adamın öfkesinden kurtulmak için çareyi yolculukta, yer değiştirmede bulmuştur. Babayan Efendi, oymacı ustası Tulumbacıoğlu'nun kalemi ve eğesi sayesinde, som altın içine oyulmuş ve tıraşlanmış monogramları (ad markaları) moda etmişti.

Çiçekçi Sabuncakis'in (çiçek demetlerinin sunuluşunda incelik ile görgüyü birleştiren uzman bahçıvan) karşısındaki

Elhamra Pasajı

rampa bizi Fransız Sarayı'na ve Fransızların Saint Louis Kilisesi'ne götürecek.

1832'de inşa edilmiş eski Saint Antoine de Padoue Kilisesi, aynı adı taşıyan ve bir yıl önce çıkan bir yangın sonucu (bu yangından çok yakınlarda olan Fransız Büyükelçilik binası da payını almıştır) yok olmuş bir kilisenin yerini alıyordu. Mayer Mağazaları'nın bulunduğu yerde yükseliyor ama bir yandan da ana caddeye taşıyordu. Caddede öyle bir tıkanıklık yaratmıştır ki tramvay yolu tek ray olarak döşenebilmiştir. Rahipler bugünkü Sular İdaresi Müdürlüğü binasında kalıyorlardı.

Saint Antoine'ın duvarları içinde birçok mezar kapak taşı vardı. Boyutları orta ölçüde olan kilise oldukça loştu. Oturacak yerlerinin pek rahat olduğu söylenemezdi ama hep önemli kişilerle donanırdı; kendilerine ayrılmış dua iskemleleri vardı bunların. Tapınağın yararı için yaptıkları cömert yardımlarla

Mısır Apartmanı

başkalarından ayrılan inançlı kişilerin adları o iskemlelerin arkasındaki bakır levhacıklara kazınmıştı.

Büyük Britanya İmparatorluğu Büyükelçisi âdet edinmişti, gelip Saint Antoine'da hep tanrısal ayin bölümüne otururdu. Kürsülerden birinde öncelikli bir yeri seçer ve birinci dua iskemlesine kurulurdu.

Bir pazar günü yine bir iskemleye oturmuş, ayini yöneten papazın jestlerini vecd ile izlerken, o kiliseye "bağlı" biri ona çıkışmış ve kullandığı "dua iskemlesi"nin kendisine ait olduğunu hatırlatmış. Şöyle demiş:

— Ben İngiltere Büyükelçisiyim.

— Ben Vikont Alleón'um, bu yer de benimdir Mösyö, kalkacaksınız oradan.

Diplomat yerlerin kutsallığına gösterdiği saygı gereği kısaca ve alçak sesle buna karşılık vermiş:

— Ben İngiltere Büyükelçisiyim!

"Gerilemeye" alışık olmayan Sir Nicolas yerini değiştirmemiş. Şaşkınlık içinde kalan Vikont, böylece, Saint James

Sarayı'nın temsilcisiyle Saint Antoine de Padou'nun kutsanmış kubbeleri altında tanışma şerefine nail olmuş.

O pazar gününden sonra O'Conor ve Alleón karşılaştıklarında iki şapka "darbesiyle" uzaktan selamlaşıyorlarmış..., ama nafile...

Eski Saint Antoine'ın yanında Courban Kardeşler'in Paris-Londra Mağazası, daha ötede de Pigmalion (bugünkü Amiralis) Mağazası vardı. Bunların üst katlarını Saray Fotoğrafçısı Febus (Paul Tarkul, öleli bir yılı geçen dostum) işgal ediyordu. Yardımsever ve sanatının ustası bir kişi olan Paul, Osmanlı İmparatorluğu Donanması'nın Fotoğrafçısı Amiral Sami (Samuel diye de okuyabilir miyiz acaba?) Paşa'nın sık sık imdadına yetişirdi. Abdülhamid'i ziyarete gelen yabancı amirallerin görüntülerinin sitrat kâğıdı üzerine resmi "poz"lar halinde geçirilmesi gerektiği zamanlar objektifi o kullanırdı. Krallar ve imparatorlar resmi "gezi"lerinde Yıldız Köşkü'nde, Paul Tarkul'un objektifi önünde gülümserlerdi... Febus atölyesinin arkasındaki bir bahçenin ortasında parababası Ermeni Mısırlı'nın evi yükselirdi.

Onun karşısında bulunan Bortoli Kardeşler'in Bonmarşe'si daha çok Paris ve provensteki büyük mağazaları anımsatıyordu. Her şey satılırdı burada: Her türlü ev eşyası, maroken eşya, kâğıt, av gereçleri, kokular, değerli taşlar, bronz heykeller, oyuncaklar (kurşun askerlerle, barut atan tunç namlularla ve yelkenli olsun, buharlı olsun her çeşit gemiden meydana gelen bir filoyla 20 yaşıma kadar gözlerimi kamaştırmış ünlü reyon), optik aygıtları, fotoğraf makineleri, eczane, eldiven reyonu, tuhafiye, kadın çamaşırları, şemsiyeler, porselen eşya, kristaller, Saksonya porselenleri, kuyum işleri, her çeşit şeker (gerçek Verdun drajeleri), şaraplar, likörler, konserveler, yolculuk gereçleri, sepet işleri, ısınma gereçleri, yatak takımları vb.

Karmal Mağazaları'nın (eski Bonmarşe) solunda Berber Çıkmazı bizi Sainte-Trinité Ermeni-Katolik Kilisesi'ne götürür.

Eskiden bu tapınağın kapısının üstünde Habsbourg-Lorraine arması vardı. Kilisenin dinsel yönetimi, eğitimlerini Viyana'da yapmış rahiplere verildiğinden, söz konusu armanın kullanılışıyla Habsbourg'lara bağlılık anlatılıyor olmalıydı.

Viterbo'ların iç çamaşırı ve başka tuhafiye çeşitleri satan dükkânları Bonmarşe'nin sağına düşüyordu.

Fransız Büyükelçiliği'ne çıkan yokuşa paralel olan Polonya Sokağı (bugünkü Nuruziya) British High School for Girls'in köşesinden başlar. High School, Franchini-Longeville'in evinin eski yerinde kurulmuştur. Bu binanın, bugün Kalivrusi Mağazası'nın bulunduğu yer katında Osmanlı Bankası'nın şubesi açılmıştı.

High School'un biraz daha alt tarafında Raguze Şehri Temsilciliği'nin merkez binası ve eklentileri yükseliyordu. Bu diplomatik ajansın kapatılmasından sonra binanın bir bölümü Profesör Capello yönetimindeki bir dans okuluna dönüştürülmüştür.

Profesör Capello'nun çabalarını daha sonra M. Psalty sürdürmüş, onun yerini de M. Panosyan almıştır. (Bir gençlik anısı: M. Psalty, valsi *Şen Dul Operası* mezürlerine göre yapar, Maestro Selvelli de piyanoda buna göre bir uyarlama tuttururdu.)

Söz konusu bina bugün yıkılmış bulunuyor. Raguze Temsilciliği'nin orada yaşamış olduğunu belirten mermer levha ise bir yerde titizce muhafaza edilmekte.

Ünlü piyano yapımcısı M. Alexandre Commendinger, Nuruziya Sokak No. 19'da otururdu.

Franz Liszt İstanbul'a geldiğinde Commendinger ailesinin konuğu olarak bu evde kalmıştır. Büyük kompozitör 1847 yılında kentimizde, Sultan'ın sarayında kendini dinletmek şerefini elde etmişti. Ayrıca 18 Haziran 1847'de Büyükdere'de, Franchini Köşkü'nde (Büyükdere koyunda çayıra yakın olan bu bina daha sonra Hubch Evi olmuştur) parlak bir konser vermiştir.
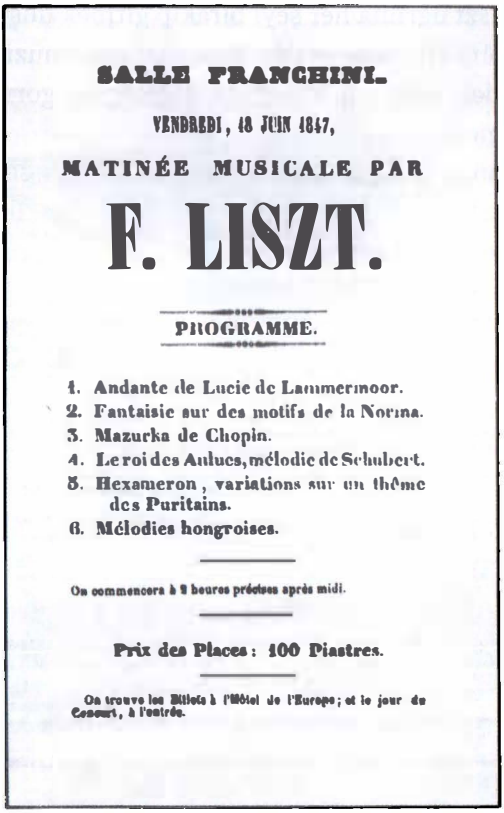
SALLE FRANCHINI.

VENDREDI, 18 JUIN 1847,

MATINÉE MUSICALE PAR

F. LISZT.

PROGRAMME.

1. Andante de Lucie de Lammermoor.
2. Fantaisie sur des motifs de la Norma.
3. Mazurka de Chopin.
4. Le roi des Aulues, mélodie de Schubert.
5. Hexameron, variations sur un thême des Puritains.
6. Mélodies hongroises.

On commencera à 2 heures précises après midi.

Prix des Places : 100 Piastres.

On trouve les Billets à l'Hôtel de l'Europe ; et le jour du Concert, à l'entrée.

F. Liszt'in 18 Haziran 1847'de İstanbul, Büyükdere'de Franchini Köşkü'nde verdiği konserin programı

Ünlü piyanist ve kompozitörün kaldığı odada (eski Polonya Sokağı) bugün evin şimdiki sahibi, anne tarafından bir Commendinger olan M. D. Démarchi oturuyor.

Commendinger'lerin çatısı altına az kalsın "La Dame aux Camélias" da giriyordu çünkü Marie Duplesis adıyla da tanınan Alphonsine Plessis (15 Ocak 1842-3 Şubat 1847) Liszt'in hayalini öylesine altüst etmişti ki büyük müzisyen bir süre Paris'i terk etmek ve kaçmak istiyordu.

Marie, Liszt uğruna her şeyi bırakıp gitmek düşüncesindeydi. Onunla birlikte Almanya'ya dönecekti ama müzisyen onu bu düşüncesinden caydırdı. Özellikle Boğaziçi'ni görmek için İstanbul'a gitmeliydiler.

Büyük kompozitör İstanbul'a doğru yola çıktığında, sevgilisiyle Pesth'te buluşmak için sözleşmişlerdi. Ne yazık ki La Dame aux Camélias buluşma yerine gelmedi.

Birbirini seven kişilere hiçbir zaman acımamış olan "Zalim Ölüm Meleği", Marie'nin canını almaya hazırlanıyordu.

Onu aklından bir türlü çıkaramayan Liszt durmadan şöyle diyordu: "İstanbul'a yolculuk isteği, önüne zor geçilir hayat deneylerim arasında en çok pişmanlık duyduklarımdan biri olmuştur."

Ne yazık ki Liszt'in İstanbul'a gelip gidişini gösteren bir anı levhası bile yok. Sanat ve müzik dostları bu eksiği gidermeyi bilmeli değil miydiler?

Alphonsine Plessis, Madeleine Bulvarı II numarada (Paris) A la Marquise de Sévigné Çikolata Dükkânı'nda ölmüştür.

Sultan'ın Fransa Cumhuriyeti nezdindeki büyükelçisi Naum Paşa da aynı binada Cercle de l'Union'un (ileri kademelerdeki Diplomatların Kulübü) işgal ettiği katta aniden ölecektir (28 Temmuz 1911).

Osmanlı diplomatı, Amerika Birleşik Devletleri'nin Saint-Petersburg Büyükelçisi M. Riddle, Romen Ortaelçisi M. A. Lahovary, M. De Patrimonio ve Dük de Gramont'la briç oynarken, kendisinde "karo ası" bulunduğunu söylediği anda fenalaşmış, bir anevrizma kopukluğuyla hayata veda etmiştir (saat 9.25).

Naum Paşa'nın cesedini taşıyan ambulans Maksim'in önünden geçerken (ki arabanın normal geçiş yeri orasıydı) ünlü gece kulübünün Orkestra Şefi Lionel-Herpin bir dakikalık saygı duruşu için müzisyenleri susturmuş, sonra keman yayını yeniden eline alarak başlamış müziğe: "Hop, eh... Ah... Dis: Ohe, Ohe!";

FARINE LACTEE
LAIT CONDENSE
CHOCOLAT
NESTLÉ
CACAO
CHOCOLAT
LAIT CONDENSE
FARINE LACTÉE
PHEBUS

Harry Fragson'un, "Şakıyan ve Eğlenen Bütün Paris"in ağzından düşmeyen nakaratı tutmuş ortalığı. (Bu olay, Osmanlı yurttaşı ve eski Mısır Mahkeme Yargıcı Aziz Sabit Bey tarafından anlatılmıştır.)

Nuruziya Sokağı'nın alt tarafından, parmaklıklı bir bahçe kapısıyla Fransız Büyükelçiliği'ne ulaşıyoruz. 1535'te yapılan bu bina 1838'de yeniden inşa edilmiş, daha sonra da birçok değişikliğe uğramıştır: M. Maurice Bompard'ın büyükelçiliği zamanında (30 Temmuz 1909-Kasım 1914) giriş bölümü Polonya Sokağı'yla birleştirilmiştir. Bu diplomatik gelişimden önce, Quai d'Orsay'ın Türkiye'deki şubesine yukarıda sözünü ettiğimiz yokuştan geçilerek giriliyordu.

Castelli ve Sumerer ailelerinin evleri de bu sokaktaydı.

İstanbul'da oturmalarına izin verilmiş yabancılar topluluğunun başkan yardımcısı İngiliz Matmazel Mac-Carthy, Nuruziya Sokağı No. 43'te oturmaktadır. (Asıl Başkan Alman Madam Clémentine Stoismann bugün 103 yaşındadır ve kentimizde bir huzurevinde hayatının geri kalan yıllarını geçirmektedir.)

Viyana Tıp Fakültesi öğretim üyesi, Viyana Derneği üyesi, İstanbul Tıp ve Sıhhat Şûrası üyesi olan babası Doktor J.M. Mac-Carthy, merhum II. Mahmud'un ve Osmanlı Sarayı'nın hekimiydi.

Sultan, yaptığı hizmetlerden ötürü onu "Nişan-ı İftihar" ile ödüllendirmişti.

Doktor Mac-Carthy, Galatasaray Mekteb-i Tıbbıye-i Adliye Profesörü olup kendisi de Sultan'ın ve sarayın hekimi olan, aynı şekilde İftihar Nişanı kazanmış meslektaşı Doktor Constantin Carathédory ile birlikte günümüz için çok ender bir kitap yazmıştır. Kitabın başlığı şöyleydi: *Sultan II. Mahmud'un Hastalığının ve Ölümünün Hikâyesi.* Sultan Abdülmecid'e ithaf edilmiştir.

1841 yılında Paris'te Tıp Kraliyet Akademisi'nin yayımcısı Bailliére (Ecole de Médecine Sokağı, 17) ve Hector Bossange (Quai Voltaire II) tarafından basılmış olan bu kitapta, iki pratisyen, M. Cadalvène ve M. Barrault tarafından II. Mahmud'un anısını insafsızca hırpalayacak şekilde ileri sürülmüş iddiaları çürütmektedir. Bu iki yazar *Deux Années de l'histoire d'Orient* (Doğu Tarihinin İki Yılı) adlı yapıtlarında Sultan'ın ölümüne "aşırı ve ölümcül ölçüde bir ayyaşlığın yol açtığını" ileri sürmekteydi.

İstanbul'da bir süre kalmasına karşın kendisine sağlam bilgiler verilmemiş olan M. Cadalvène, hükümdarın bir "delirium tramens" krizi sonucu öldüğünü iddia ediyordu. Oysa Sultan ağır bir "gastro-hepato-enterit"le birlikte, nedeni ortaya çıkarılmamış bir kalın bağırsak kanaması (phitisis tuberculosa) sonucu hayata veda etmiş bulunuyordu. Baba Abdülmecid'in başucuna çağrılmış Viyana Joséphine Akademisi üyesi Doktor Neuner de aynı teşhisi koymamış mıydı?

Matmazel Mac-Carthy (ki 97 yaşını dönmüş bulunmakta) Kırım Savaşı'ndan size iki gün önce geçmiş olaylar gibi söz eder ve bizim anı diye nitelediğimiz şeyler onun için daha dünkü işlerdir.

Nuruziya Sokağı'nın yukarı tarafında ve bu anayol ile İstiklâl Caddesi'nin kesiştiği yerde "Dekorasyon" mağazasının vitrinini görürüz.

Eskiden, Odesa'dan gelmiş bir Fransız, M. Mulatier burada "çikolatalı pasta" yapımında uzmanlaşmış ve ürünleri Lebon'daki ya da Tokatlıyan'daki gibi kapışılan bir pastane işletirdi. Hele bir "Paşa", kıvamında kakaonun büyük rol oynadığı bu pasta çeşidinden atıştırmayı pek severdi: Fehim Paşa'ydı bu. Emir Subayı Yüzbaşı Vahap Bey'e oraya gidip mantar biçimli çikolatalı pastalardan külliyetli miktarda getirmesini emrederdi: Kapitone Victoria arabasının içinde, yanında en küçük oğlu, bu tasasız Paşa'nın iştahını bastıra bastıra o nefis pastaları beklediğini düşünün...

Stamboul – Péra
Le Grand'rue (Saint-Antoine)

Ben o sıralarda yeniyetme biriydim daha; Mulatier'nin çikolatasının ayrı bir tadı olduğunu çok daha sonra öğrenecektim.

"Singer" Şubesi (ki hâlâ aynı yerdedir) ve 1848'de M. A. Commendinger tarafından Cadde-i Kebir eski 143 numarada kurulmuş olan "Piyano, Müzik ve Müzik Aletleri Müessesesi" (ki kapanmış ve yerinde iki ayrı ticarethane açılmıştır) Mulatier'nin pastanesinin bitişiğindeydi.

Babasının yerine geçerek aynı işi sürdüren M. Ernest Commendinger'in mağazası Sultan'ın gereksinimlerini karşılayan bir yer olmuştu. M. Commendinger sesini imparatorluk haremine duyurma fırsatını bulmuştu; bu biraz tuhaf görülebilir ama olay gerçektir. Ernest, delikli müzik rulolarından yararlanılarak yapılmış bir mekanik piyanonun dağıtımcısı Aeolian şirketinin temsilcisiydi. Bu sıfatla "Piyanola" adıyla bilinen aletten sarayı haberdar etti, hatta işten anlar bir dinleyici topluluğu karşısında bir tanıtma deneyi de yaptı.

Beyoğlu reyonlarında 30.000 kadar kelepir müzik aleti vardı. Bunları bir kuruş yirmi parayla almak mümkündü. (Ne mutlu günlermiş!) Elbet. Piyanola biraz daha pahalıya geliyordu. "Körüklü" olan ilk modeli (elektriklisi daha sonra çıkacak) 75-100 altın liraya patlıyordu, ruloların bedeli hariç.

Tam karşıda bulunan görkemli ve iç açıcı Lion Mağazası, bugün olduğu gibi, zengin bir müşteri topluluğuyla dolup taşıyordu.

Lion'un hemen yanından uzanan eski Glavani Sokağı'nı (bugünkü Kallavi Sokağı) bırakalım ve sağ kaldırıma geçip Galatasaray yönüne dönelim. Karşımıza müşterileri için canla başla çalışan gösterişsiz bir muhallebici çıkacak. Eskiden onun yerinde bir baloz (çalgılı meyhane) vardı. Bu yörede, sokağın iki yakası boyunca balozlara rastlanırdı. Onun bitişiğinde bulunan M. Azizyan'ın mücevherat dükkânı bugün de varlığını sürdürüyor. Çerçeveci Fruchtermann da öyle (kâğıt, büro eşyası)... Crédit

Lyonnais'nin Pera Şubesi bugünkü İbrahim ve Strugo Mağazalarının yerinde açılmıştı.

Eski Linardi (Çiçekçi) Sokağı, özellikle iki yakasındaki evlerin kapalı pencerelerinin arkasında serpilen aşk çiçekleriyle ünlenmişti.

Aziz dostum ve değerli çalışma arkadaşım M. G. Primi'nin yazdığına göre, Garibaldi, Linardi Sokağı'nda, Madam Sauvaigo'nun evinde oturmuştur. Madam kendi yönettiği dershanede ondan Fransızca öğretmeni olarak yararlanmıştır. Sonraları bu sokak, işi ticarete döken ve polisçe de göz yumulan (?) bir kadın topluluğunun istilasına uğramıştır.

Kutsal Toprak'tayız şimdi: Konkordia'nın kış ve yaz tiyatro bölümlerinin bulunduğu yerde yeni Saint Antoine yükseliyor. Evet, Konkordia (Opera, Komik, Operetler, Caf'Çonç, Varyete, özellikle de oyun). Tıpkı karşıdaki Kristal (bugünkü Elhamra Sineması) gibi.

Karşılıklı olarak M. Malia ve Petraki Raftopulos tarafından işletilen Konkordia ve Kristal, içlerinde dönen gizli dalaverelerle birer balozdular. Polis bunlara baskın vermeye çalışıyor ama çabalar boşuna gidiyordu. Çünkü yukarıda da değindiğimiz gibi, kapitülasyonlar Türkiye'ye sürekli olarak yerleşmiş ya da geçici olarak oturan yabancılara diplomatik bir dokunulmazlık sağlamaktaydı.

Sözü yine yeni Saint Antoine Kilisesi'ne getireceğim. Bu bina, eski "tapınak"ın (bugünkü Mayer Mağazası) büyük bir bölümünün budanmasını gerektirecek biçimde Büyük Pera Sokağı'nın genişletilmesinden sonra Fransiskenler tarafından yaptırılmıştır.

Mimar Mongeri ve Mühendis Denari, binanın planlarını yapmış ve inşaat çalışmalarına nezaret etmişlerdir.

Başrahip Peder Guiseppe Caneve cemaat üyelerinin bağış vermelerini sağlamak için bir yol düşünüyordu. Gönlübol bağışçıların adları tapınağın duvarına çakılacak levhalara, bağışın önemine

göre, siyah ya da yaldızlı harflerle yazılacaktı. Bu düşüncesini cemaatin önde gelen sorumlularına mektupla bildirerek onlara danıştı. Bunlardan biri (Türkiye'nin Fransa Büyükelçisi Naum Paşa) şöyle bir karşılık verdi ona: "Sonsuz iyi, sonsuz Sevgili Tanrı, insan bencilliğinin böylesine boş belirtilerini dikkate almaz."

Söylemeyi unutmuşum, Çituris Kâğıt-Baskı Mağazası'nın yerinde eskiden bir eczane vardı.

Artık yaşamayan Konkordia'nın hemen yanıbaşında, şimdiki Mısır Han'ın bulunduğu yerde Trocadero adlı bir tiyatro salonu vardı. Aynı işi yapan komşuları gibi burada da varyete sanatçıları boy gösterirdi.

Madam de Milleville'in (sanırım buradaki "de" takısının adıyla bitişik yazılması gerekirdi ama Madam'ın ününü düşünürsek bu "ayırma" işleminin onu soylulaştırmasına göz yumabiliriz) Büyük Kadın Terzihanesi'nde kibar bayanlarımız giyinip soyunup dururlardı. Konkordia ile Trocadero arasında (Paris Metrosu'nu anımsatmıyor mu bu? Concorde-Trocadero...) tam karşıda, 19. yüzyılda yapılmış Panaghia (Kutsal Bakire'nin görünüşü) adlı Ortodoks Rum Kilisesi'ne kadar uzanan sokağı görürüz.

Alman Posta Bürosu, onun devamı olan paralel sokakta kurulmuştu. Burası o günlerde, kişisel "mektup kutuları" olan ender yabancı bürolardan biriydi. Kutular İstanbullu abonelere kiralanıyordu. Çağa göre bir yenilikti bu ve mektupların açılıp kontrol edilmesinden kurtulma tasası içindeki müşteri sayısını artırmaktaydı.

Konstantinopel Palas Oteli eski Panaghia ve eski Olivo Sokakları arasındaki binadaydı. Şimdi bu yapı apartmanlara bölünmüş bulunuyor. Binanın alt katına Eugène Dellasuda Eczanesi yerleşmiş. Sahip değiştirdikten sonra da tabelasındaki ilk adı kullanmakta. Daha sonra Londra Bar ve Hacopulo Pasajı geliyor.

İstanbul'daki birahanelere ilk yenilikleri getiren kişi Alman M. Bruchs olmuştur.

M. Bruchs, bugünkü Londra Bar'ın bulunduğu alanda, Londra Birahanesi'nin yerini alan ve başlangıçta çıkışsız bir geçit meydana getiren küçük bir tezgâh kurmuştu.

Yunanistan'ın Karpenissis yöresinden bir Rum'un öğütlemesi üzerine sofracılar getirmişti. Milli kıyafetleri olan "fustanella"lara bürünmüş olan bu adamlar birahane garsonlarının iş yerleşim düzenlerinde uzmanlaşmış elemanlardı.

Nicoli, Yani ve Ananias adını taşıyan bu sofracılar, patronlarıyla yaptıkları günlük temaslar sonucu Almancayı öğrendiler ve çevrelerine doğrudan doğruya uyarlanma olanağı elde ettiler. Sırası gelince kendileri de patron oldular. (Ananias, Meşrutiyet Sokağı'nın köşesinde, Hacopulo Pasajı'nın karşısında bir şarapçı dükkânı açmıştır.) Bu çabaların sonucu olarak, ölmeye yüz tutmuş güzel birahanelerimize can geldi. Elbet, aynı zamanda, eski ve sadık müşteri kitlesine de.

Bizi Salvator birasının gizlerini çözmeye iten de yine M. Bruchs olmuştur.

Eskiden biraseverler daha çok şu tezgâhların başında toplanırlardı:

– Yani Hacaras Birahanesi

– Strazbourg (Yani II) Birahanesi

– İsviçre (Nicoli) Birahanesi

– Kutulas (İstiklâl Caddesi ile Saka Salim Çıkmazı kavşağında)

– Anadolu (Balabani, Anadolu Pasajı'nda)

Bunların benzeri ama daha az önemli olan başka birahanelerden söz etmeyeceğim.

Hacopulo Pasajı'nda Kunduracı Heral Usta'nın Büyük Lüks Kundura Mağazası vardı, "snob" ve "aşırı kibar" ayaklar için.

Komşusu Madam Etienne Touzet, kocasının başlattığı kumaş ve iç çamaşırı ticaretini sürdürmekteydi.

M. Touzet hayattayken haftada bir kez düzenli olarak sadaka verdiği bir dilenciye minnet borcu altında kalmıştı.

Bir sabah, vadesi gelmiş bir senedin bedelini ödemesi gerekiyormuş, ne var ki bankalar kapalıymış. (O dönemde mali kurumlar çok çeşitli olan bayram günlerinde kozmopolit müşterileri hoşnut etmek için kapalı oluyordu.) Dürüst bir kişi olan Etienne Touzet, camekânının arkasında düşünceli bir tavırla oturuyormuş. Tam o sırada, sadaka abonesi o dilenci gelmiş ve her zamanki ücretini istemiş. Keyifsiz tüccar böyle kötü bir zamanda çıkagelen bu istenmeyen kişiyi kovmuş yanından. Yoksul adam ayak diremiş ve hangi nedenle baştan savulduğunu anlamak için Madam Touzet'ye başvurmuş. Madam Touzet de açık yürekle ona kocasının şu anda geçici olarak içinde bulunduğu nazik durumu açıklamış.

Dilenci bunun üzerine şöyle demiş:

— Ben de önemli bir şey var diye korktuydum. Size lâzım olan ne? Para! Ben veririm.

Ve jestlerini sözlerine uydurarak elini kuşağına daldırmış, oradan şıkır şıkır "sarı" liralar çıkarmış, hayretler içindeki "patron"a uzatmış.

— Her şey karşılıklı, diye üstelemiş "kapitalist-dilenci", haftaya ödersiniz, "tüccar"lar arasında böyle ufak yardımlar gereklidir.

Tabii, bu şövalyece borç hafta sonunda fazlasıyla kapatılmış. Dürüst tüccar da, ticaret diline iş ve geleneklerle girmiş terimlerle söylersek, firmasının piyasada iyice tanınmış şöhretini kurtarmış olmuş.

Şimdi bir zikzak yapalım: Ada Sokağı (bugünkü Acar Sokağı) özellikle kapı numarası iri rakamlarla yazılı "Amerikan Evi" ile ün yapmıştı.

Ha! Missouri'nin deniz erleri burayı öğrenselerdi..., Abanoz Sokağı dibine kadar... yere batardı... Bu konuda bu kadar sözü yeterli buluyorum... "Bohem" ve tabelasında bir "sol anahtarı" olan Melodi Meyhaneleri işte aşağı yukarı bu gözbağcı Amerikan Evi'nin eski yerinde yükseliyor şimdi.

Daha sonra, içinde bir sürü kiracıyı barındıran büyük yapı Galatasaray Hanı geliyor. Bu binada bulunan mağazalardan birinde, "Amazon" biçki alanında uzmanlaşmış Kadın Terzisi Spiegel ilk kez yeni bir vitrin geliştirmiştir. Vitrinler verev olarak ve duvar köşeleri yüzeylerle kapatılarak düzenleniyor, salonlara ve yüksek dikiş atölyelerine buradan giriliyordu. Döner bir alet üstünde duran bir manken ustaca soyunuyor (haftada bir değişen dekolte giysiler, kombinezonlar, jüponlar...) ve cuma günleri (o günlerde hafta tatili cuma günü yapılırdı) Taşkışla, Gümüşsuyu ve Taksim kışlalarındaki "ciheti askeriye mensupları" için güzel bir seyirlik oluyordu.

Madam V. Trophe da binanın birinci katındaki salonlarında bayan şapkaları satmaktaydı. Onun kreasyonları ve modelleri seçkin bir müşteri kitlesince beğeniliyordu.

Aşağı yukarı karşı tarafa düşen Şark Simit ve Pasta Fırını'nın sahibi, Yargıç Kaliyarşis Bahçıvanoğlu Efendi'ydi. Ama Themis'in bu sadık kulunun kirayı alıp kasaya koymaktan başka ilişkisi yoktu burasıyla... Dostum Kaliyarşis Efendi, Kadın Doğum Uzmanı Doktor Avlonitis'in kayınbiraderi olurdu. Bu hekimle Dr. Ekonomidis arasında belirli bir rekabet vardı. Dr. Ekonomidis'e gelince, 16 Ekim 1886'da beni kucağına almış ve beni dünyaya getiren kişiden önce bakmış adam odur. 18 yıl sonra kendisine her rastladığımda (hemen hemen her gün rastlardım zaten) pederane bir selam sarkıtır ve şu sözü usulca sokar gibi bir tavır takınırdı: "Anadan doğma çıplak görmüşüm seni..."

Anımsadığıma göre, kızlarından biri (yavrucak) Taksim Belediye Bahçesi'nde bir güzel dövmüştü beni... Böyle büyüdük...

Pappi Süthanesi, Sponeck ve Du Fratelli Büfeleri, Kaliyarşis'in fırınından sonraki sıradaydılar ve ondan Ticaret Kahvehanesi (bugünkü Aznavur Pasajı) ile ayrılıyorlardı.

Metropol Oteli de bu sırada bulunuyordu. Ve işte şimdi yeniden gezintimizin bitim noktası olan Galatasaray sekisinin önüne gelmiş bulunuyoruz. Geçmişe doğru bu gezinti öylesine eksik, öylesine kusurlu oldu ki, sevgili bayan ve bay okurlarım, özür diliyorum sizlerden. Ama affedersiniz, yoldan bir dakikalığına geri dönmek için izin isteyeceğim. Baker Müessesesi'nin yanında, Dronne ve Karlman'ın modadaki yenilikleri izleyen iki büyük mağazası vardı. Onları gösterecektim size. Dronne yok artık. Karlman ise, daha önce belirttiğim gibi, giderek daha bir büyüdü.

Bir şey daha unutmuşum: Çiçekçi Sabuncakis'in (baba) kış ortasında büyülü bir biçimde özel vazolar içinde serpilip çiçeklenen sümbül soğanlarından da söz etmeliydim sizlere.

PHILIPS
STAR
NIVEA

Constantinople. Grande Rue de Péra.

ÜÇÜNCÜ YOL

Şimdi parababası Ermeni Maksud'un eski mülkü olan –daha önce de kapısında Fransız Kasap Pitre'in tabelası uzun süre sallanmış bulunan– Galatasaray Hanı'nı bırakalım ve meydanın asfaltına bir göz atalım. Eskiden burada Beyoğlu Mutasarrıflığı binası yükselirdi. Sultan'ın "polis"i buradan yönetilir, eski zamanın "inzibatları" yine burada nöbet tutarlardı. "Emniyet Müfettişleri"nin üçü girer beşi çıkardı; ve nihayet, nemli ve kirli duvarlarıyla hücreler... Bunlar bir kısım suçlu kişinin, kim bilir belki de bazı suçsuz insanların yakınmaları, çığlıklarıyla çınlardı.

Havas Ajansı'nın büroları "Karakol" konağının yanındaydı. 1914 yılının acı bir olayına değinmeden geçemeyeceğim burada. Nestle'nin reklamı olarak asılı duran iri madeni harfler, tutturuldukları yerden koparak düşmüş ve oradan geçmekte olan bir bayan yolcunun başına ölümcül bir biçimde isabet etmişti. Zavallı kadın hastaneye kaldırıldıktan sonra hayatını yitirmişti. Bu talihsiz kaza kurbanı, Osmanlı Bankası Müdürü olan dostum M. Kostopulo'nun kız kardeşiydi. Uğursuz kaza o dönemde büyük bir üzüntü uyandırmış ve bütün çevre sakinleri, kaderin böylesine acı bir şamarını yemiş aileye karşı sempatilerini belirtmek için her türlü başsağlığı dileme yöntemine başvurmuşlardı.

Galatasaray Lisesi

Şimdi de bakışlarımızın önünde Galatasaray Lisesi yükseliyor. Bina ağaçlıklı geniş bir avlunun içinde kurulmuştur. Ana caddeden büyük bir parmaklıklı duvarla ayrılır. Parmaklıkların üstünde kabartma olarak yapılmış "hazneler", "fıskiyeler" (bu sonuncular fazlaca göz aldığından, yaya yolcuların daha rahat geçmesi için bir süre sonra kaldırılmıştır), ayrıca mermerden oyma iki çeşme bulunmaktadır.

Şimdi bakıyorum da, Galatasaray Lisesi parmaklıklarının arkasında eski hocaları görür gibi oluyorum: Pérard, Sarret, Dubois, Isoard, Magnus, "Naum Tiyatrosu"nda obua da çalan solfej ve piyano öğretmeni M. Scheggi ve M. Proust... Hepsi de günümüzdeki siyaset adamlarından bazılarının hocası olmuş önemli ve işlerine kendilerini adamış öğretmenler...

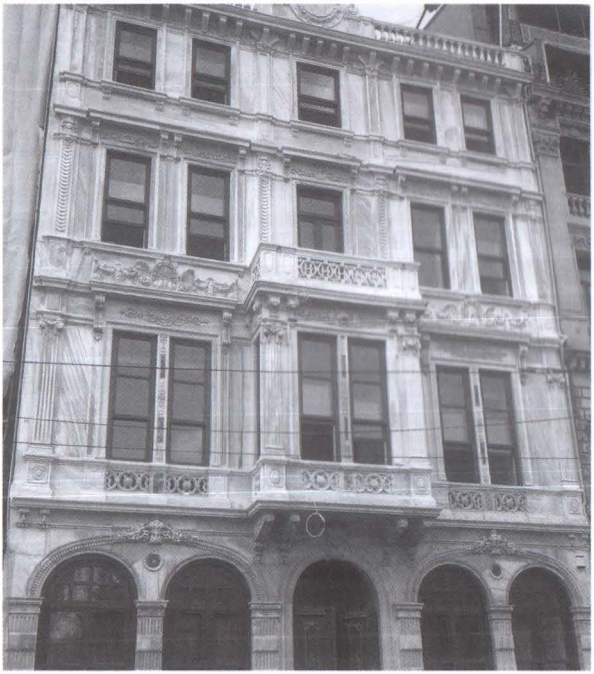

PTT binası (Sıvacıoğlu Evi)

Burada ayrıca müdür yardımcısı, dürüst ve yiğit insan Hollys'den, eski imparatorluğun vak'anüvis'i ve bu önemli öğretim kurumunun müdürü Abdurrahman Şeref Bey'den de söz etmeliyim.

Karşı yakada bulunan bugünkü PTT binası, zengin Sıvacıoğlu'nun özel barınağıydı. Binanın alt katında da bir eczacının laboratuvarı vardı; M. Apolonatos'tı bu eczacı.

Sıvacıoğlu'nun yeğenlerinden biri, Türkiye'nin Catane Konsolosu Léon Constant Efendi (Constant Paşa'nın oğlu) ile evlenmiştir. Bu sonuncunun kızı da Yunan donanması amirallerinden M. J.A. Halkiapulos'la hayatını birleştirmiştir.

Hatay Pastanesi (eski Parizyen), modadaki yenilikleri izleyen bir mağaza işletmekte olan Arap Necip Kardeşler'in yurtluğuydu.

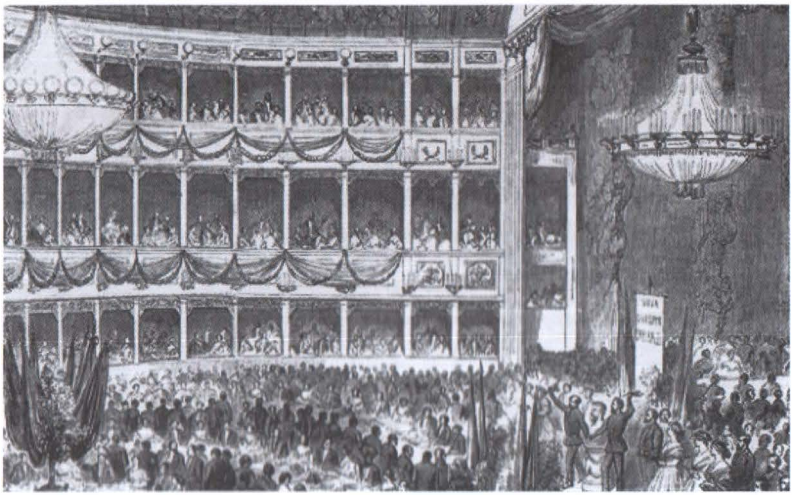

Naum Tiyatrosu, iç görünüm (Çelik Gülersoy Arşivi)

Hereke Fabrikası'nın temsilcisiydiler ve ticaretevlerinin amblemi olarak bu adı kullanmaktaydılar. Necip'ler (böyle deniyordu onlara) uzun bir süreden beri İstanbul'u terk etmiş bulunuyorlar. İçlerinden biri, eski Lübnan Valisi ve bu görevde Naum Paşa'nın selefi olan Vasa Paşa'nın yeğeni Matmazel Kupelyan'la evlenmişti. Kupelyan Efendi İstanbul Mahkemesi'nde yargıçtı. Lübnan'daki eniştesinin yanında önemli bir rol oynamıştır; onun otoritesinin bir çeşit gölgesi gibiydi orada.

Vasa Paşa ilk eşini Beyrut'ta yitirdi. (Bu eşi Lübnan'da, Hazımiye'de toprağa verilmişti.) Dul kalınca bu kez İstanbullu bir Fransız kadınla hayatını birleştirdi. Papalığın Suriye'deki temsilcisi bu birleşmeyi Beyrut'ta, Saint-Louis Katedrali'nde kutsamıştır. Vasa Paşa'nın bu ikinci eşinden iki oğlu olmuştur: Léon ve Michel Beyler.

Birinci oğula verilen adla, onun anne tarafından büyükbabası olan Léon Leriche'in (İmam Sokağı'ndaki bir mağazanın sahibi) anısı sürdürülmüş oluyordu.

TEATRO NAUM

IN PERA DI COSTANTINOPOLI

Per la sera di Mercoledì 16 Maggio 1855

Serata Straordinaria Devoluta a totale Beneficio.

Del primo Buffo Comico Assoluto.

VINCENZO GALLI

PRIMA RAPPRESENTAZIONE DELL'OPERA BUFFA

DON PASQUALE

Musica del Maestro Cav. Gaetano Donizetti

Questa recita è fuori d'abbonamento

Si principia alle ore 8 1/2 precise

N. B. Sono pregati i Signori abbonati di avvertire al Camerino del Teatro il giorno di Martedì se ritengono le loro rispettive loggie diversamente verranno disposte.

Katolik Arnavut olan Vasa Paşa, Cebel-i Lübnan Muhtar Sancağı Mutasarrıflığı'ndan önce adliye teşkilatında yüksek bir görevde bulunuyordu. Kimi zaman öfkeye kapılır ve kararlarını üstüne basa basa yönetimi altında bulunan kişilere açıklar, kendilerinin Arnavut olduklarını, bu kararlara karşı çıkmalarının elbet düşünülemeyeceğini söylerdi. Bu sözler üzerine bir gün Arap İşleri masasına bakan Genel Kâtip Gaddas Labaki Efendi (çocukluk arkadaşım Bişara Reisi'nin babası Halil Kuri Bey'in uzak selefi) şöyle karşılık vermiş ona:

— Efendim, siz Arnavutsanız, unutmayın ki bizler de Lübnanlıyız. Yakışıyoruz birbirimize.

Bu güzel sözler üzerine Vasa Paşa artık üstelememiş.

Sadrazam Avlonyalı Ferid Paşa, o sırada Hariciye Nezareti Müsteşarı olan Naum Paşa'nın ısrarları üzerine, Padişah iradesiyle, ölmüş bulunan Vasa Paşa'nın oğlunu Hariciye Nezareti'nde

Cité de Péra

kâtiplik görevine getirdi. Cebel-i Lübnan'daki selefinin dul karısına bu güzel haberi bildirirken de, genç ve yeni memurun ayrıca bir Doğu adı almasının uygun olacağını hatırlattı. Madam Vasa da ona Selim adını verdi. Ama bu sadece medeni halle ilgili bir şeydi çünkü genç memur kilisede Léon olarak vaftiz edilmişti. O günlerde Madam Vasa babama şöyle demiştir:

— Büyük oğlumun "kariyer"e girişi anısına, küçük oğluma da sizin oğlunuzun adını (Said) vermek istiyorum.

Vasa Paşa, Arnavutluk üzerine, günümüz için pek ender bir kitap da yazmıştır. Bu yapıtın başlığı şöyledir: *Arnavutluk ve Arnavutlar Üzerine İncelemeler*, yazan: Vasa Efendi, Constantinople 1879 (Typ. ve Lith. *La Turquie* Gazetesi).

Kanzuk Eczanesi

Ermeni Katoliği olan Azaryan'ın Evi, Beyoğlu'nun merkezine doğru uzanan Tiyatro Sokağı'nın (bugün Sahne Sokağı) köşesini meydana getirir. Bu binanın altında M. Vallaury'nin bir pastanesi vardı. M. Lebon çırak olarak işe burada başlamış, daha sonra patronun kızıyla evlenerek hem bir aile yuvası, hem de sonradan "Dörtyol"a taşıyacağı dört dörtlük bir ticarethane kurmuştur.

G.K.M. Mağazası, Sultan'ın çerçevecisi M. Le Duc'ün ve çiçekçi olan karısının eski yerlerini işgal ediyor şimdi. Badem gözleriyle, ince bedeniyle çok hoş bir kız olan Matmazel Suzanne, annesinin ustaca denetlediği çiçekler arasında gezinirken bir Yusufçuk böceğini andırırdı. Le Duc imzasını taşıyan bir demet ne demekti? Krallara gidecek demet demekti.

Kanzuk Eczanesi yine eski yerinde duruyor. Ama Kanzuk'un kendisi yok. Onun tatlı dilli yeğenleri, Gianetti Kardeşler, yok artık.

Gianetti'lere karşı bir meylim vardı çünkü fotoğraf ürünlerimin bileşimi konusunda öğütler verirlerdi bana. Ama iş kurşun asetat vermeye gelince pek de güvenmezlerdi. Ben de ne yapayım, kurşun asetatı gider, İliç Ecza Deposu'ndan edinirdim. Galatasaray Lisesi'nin duvarı boyunca uzanan Kartal Sokak'ın bitimindeki İliç Ecza Deposu'nda ilaç kutuları ve şişeleri ile şekerlemeler yan yana dizilmiş dururdu etajerler üzerinde.

Baker'in şubesi Kanzuk Eczanesi'nden hemen sonra geliyordu. Baker'in Tünel'de, Galip Dede Sokağı'nda bir başka şubesi daha vardı. Şimdi onun yerini Tekke Polis Karakolu'nun yakınlarında kurulmuş bir çerçeveci dükkânı almış bulunuyor.

Tokatlıyan Oteli'nin şimdiki yerinde eskiden Paris Café-Restaurantı vardı. Binanın komşusu olan Pera Sitesi ve Avrupa Pasajı, Balıkpazarı Sokağı'yla birleşerek bir pasaj çizgisi oluşturur. Bu güzel yapılar, zengin Rum Hristaki Efendi'ye (Site) ve bir Ermeni'ye (Aynalı Pasaj da denen Avrupa Pasajı) aittiler.

Çiçek Bahçesi'nin ve büyük amcamın tiyatrosu olan Opera Naum'un bulundukları alan üstünde kurulmuşlardı. Tiyatro, Katolik Roma Katedrali Saint Jean Chrysostôme'un yakınlarındaydı. Bu binalar 5 Haziran 1870'de çıkan ve Pera bölgesinin dörtte birinin viraneye dönmesine, üç bin evin yanıp 20.000 kişinin barınaksız kalmasına yol açan büyük yangın sırasında yok olup gitmişlerdir.

Saint Jean Chrysostôme Katedrali 1854'te Papalık Naibi Monsenyör Hillereau tarafından törenle açılmıştır.

Naum Tiyatrosu'na İstanbul'daki bütün siyaset adamları, diplomatik çevrelere mensup kişiler ve kibar takımının üyeleri devam ederdi.

Abdülmecid ve Abdülaziz belli başlı operaların temsillerinde hazır bulunurlardı.

Abdülmecid tiyatro salonlarına şeref vereceği zaman, Sultan'ın atı daha bir görkemle adım atsın diye bütün Beyoğlu

halılarla kaplanırdı. Sokaktan padişah locasına doğrudan açılan özel kapıya kadar Sultan'ın ayaklarına serilen halı benim anne tarafımdan büyükbabam olan Nasrî Franko Paşa'ya aitti. Amcalarım Fethi Bey ve Franco-Cussa Paşa bu halıyı bir anı olarak saklamışlardır. Onların ölümlerinden sonra bu tarihsel anı İstanbul Milletvekili saygıdeğer Hüseyin Cahit Yalçın Bey'in eline geçmiştir.

Galler Prensi (müstakbel VII. Edouard) İstanbul'a yaptığı resmi ziyaret sırasında iki kez Opera Naum temsillerinde hazır bulunmuştur: 2 ve 8 Nisan 1868. Bu temsillerde Galler Prensesi ve Abdülaziz de onun yanındaydılar.

Yüce ve şevketli seyircilerin oturdukları şeref locası, takılır çıkarılır bir parmaklıkla çevrelenmişti. Lüks bir biçimde dayalı döşeli olan bu loca, başlangıçta Abdülmecid'in önerilerine göre özel olarak tefriş edilmişti. Bu sanat koruyucusu ve müzik

düşkünü hükümdar, özellikle "matineleri" yeğ tutmak üzere Opera Naum'a sık sık gelirdi.

Lirik Naum Tiyatrosu'nun repertuvarı çağın hemen bütün operalarından meydana gelmekteydi. Bunların önde gelenlerini burada analım: "Norma", "Puritains", "Somnanbule" (Vincent Bellini), "La Muette de Portici", "Fra Diavolo" (Daniel François Auber), "Robertle Diable", "Les Huguenots", "Le Prophète", "l'Afriguaine" (Giacomo Meyerbeer), "La Dame Blanche" (François Adrien Boildieu), "Lucie de Lamermoor" (Gaetono Donizetti) ve "Benvenuto Cellini" (H. Berlioz).

Paris'te sadece üç gün sahneye konmuş bir yapıt, Opera Naum'un afişlerinde günlerce yer alırdı.

Opera Naum ilk kez 1853 yılında yanmıştır. Kısa bir süre sonra İngiliz Mimar M. Smith tarafından yeniden yapılmış ve bütün Pera'yı bir kül yığını haline getiren büyük yangına kadar kapılarını açmış, parlak temsil dizilerini sürdürmüştür. Büyük yangından sonra binanın sahibi artık onu yeniden yaptıracak mali güçte değildi.

Çiçek Sarayı'nda (Avrupa Pasajı, bugünkü Aynalı Pasaj) harem arabalarının yapımında uzmanlaşmış M. Scribe'ın bir karoser temsilcisi vardı.

Hristaki Pasajı'nın içinde, Japon Nakamura, Japon yapımı ürünler ve nesneler satardı. Nakamura bu işte, Hacopulo Pasajı'nda bulunan dükkânının tabelasında "Çin ve Hint Pazarı" yazılı Hacı Hasan Hindî adlı birinin halefi olmuştur.

Fransız modası mağazası Parret bugünkü İtalyan lokantası Degüstasyon'un yerini işgal ediyordu. Parret daha sonra Galatasaray'ın karşısına, bugün İmren'in bulunduğu yere taşınmıştır. Parret'nin ticari halefi de Baker'in karşısında, 387 numaradaki Papatya adlı kadın ve moda mağazası olacaktır.

Anımsadığıma göre, Hristaki binasının içinde, padişah hareminin hanımlarını giydiren ünlü terzi Madam İfijeni Epenetos

KÁ ÖA

Istanbul Istiklal Caddesi.

oturuyordu. (Onun orada oturmadığını söyleyenler de var ama benim belleğimde öyle kalmış.) Kendisi sarayın beratlı terzisiydi.

Tokatlıyan Oteli'nin karşısında, Bensi adlı bir bayanla evli Jandarma Albayı Churchill Bey otururdu. Seraskerliğe bağlı olan Albay Churchill hep üniformalı gezerdi. Göğsünün sol yanında, gelip geçenlere, şimdiye dek aldığı madalya ve nişanları gösteren ve ucunda renk renk kurdele bulunan bir iğne vardı.

Donanma Doktoru Noulis onun komşusuydu.

Altında bugün eski Kanzuk Eczanesi'nin bulunduğu binada, mülkiyeti Esayan'lara geçmeden önce, kiracı olarak Opera Naum'un sahibinin ailesi oturmaktaydı.

Daha sonra burada Doktor Jinekolog Babayan Paşa oturmuştur.

Turhan, Halil (Arnavut), Tevfik Paşaların çağdaşı ve nezaret meslektaşı olan ve Opera Naum'daki temsilleri hiç kaçırmayan Kevork Pakarad adlı genç bir Ermeni, Opera sahibinin kızına

gönlünü kaptırmıştı. Sonunda onunla evlendi. Ne var ki nişanlılıkları döneminde küçük bir olay kopuşmalarına yol açmıştı. Koyu dindar Matmazel Terez Naum'un dua kitabının içinden düşmüş bir resmi (İsa'nın Sacré-Coeur'ü) halının üstünden kaldırıp alırken genç Kevork şöyle bağırmış:

— Şuna bakın yahu! "Karo'nun as'ı!"

Genç kadın onu kapı dışarı etmek istemiş ama müşterek bir dost, Kırım Savaşı gazisi, Türk savaş donanması Mütercim Subayı, M. Baudet kumandasındaki Ülloa savaş gemisinde görev yapmış Paul Yelkencioğlu araya girmiş de onları barıştırmış.

İşte, kuzinim Terez Naum-Duhanî'nin (ben ona Terez Teyze derdim) nasıl Madam Kevork Pakarad olduğunun öyküsü.

Büyük bir müzik yeteneği olan Pakarad Efendi flüt çalardı. Saray Orkestrası'nın solisti, daha sonra zâtışahanenin müzik orkestrasının şefi ve Reşid Saffet Atabinen'in babası olan Albay Saffet Bey'in öğrencisiydi.

NESTLE

Nafıa Nezareti'nde yüksek kademede bir memur olan Pakarad Efendi, eski Hüdavendigâr (Bursa) Valiliği'ne, sonra Bursa'ya atanan Reşid Mümtaz Bey'in yerine Beyrut Valiliği'ne getirilen Arnavut Halil Paşa'nın Fransızca öğretmeniydi. Daha sonra Vezir ve İstanbul Valisi olan Halil Paşa bu kenti özellikle yönetimi altında bulunan memur ve hizmetlilerin yararına olacak bir kararlılık ve davranış içinde yönetmiştir. Memur ve hizmetliler onun bilge ve usta yönetimi sayesinde, hiçbir zaman gününde kendilerine ödenmeyen ücretlerini düzenli olarak almaya başlamışlardır.

Beyrut'ta Reşid Paşa'nın beceri ve çalışkanlığını gösteren bir sürü kanıt vardır. Cebel-i Lübnan'ın sınırdaş olduğu eyaletin valisi olan babamla çok iyi anlaşırlardı. Rahmetli Reşid Paşa bana karşı tam bir baba şefkati gösterirdi. Mahrem toplantılarına olduğu gibi, Suriye sularına resmi ziyarette bulunan yabancı amirallerin onuruna vilayet konağında verdiği balolara babamla birlikte beni de çağırırdı. Böyle danslı gece

Tokatlıyan Oteli

eğlencelerine Naum Paşa, Binbaşı Yardımcısı V. Avoglio Efendi yönetimindeki Lübnan Milis Müzik Topluluğu'nu da getirirdi. Valinin büyük oğlu, benim gibi kızıl saçlı Semih Bey de, birlikte olmaktan haz duyduğum biriydi. Bizi onunla yan yana gören Beyrutlular Lübnanlılara şöyle derlermiş: "Artık birbirimizi kıskanacak bir şeyimiz kalmadı çünkü iki valimizin de oğullarının tüyü bozuk."

Hayvan çekişli tramvaylar döneminde, Şişli-Pera hattının son durağı Tokatlıyan Oteli'nin önündeydi. O günlerde gerçekten çok dar olan sokak bir makas manevrasına pek elverişli değildi. Öyleyken, Konstantinopl Tramvay Şirketi kendi üstü açık vagonlarının çalışmasını sürdürmek için ne yapıp yapıyor, işin içinden çıkıyordu.

Tokatlıyan Oteli başlangıçta bir pastanenin yanındaki bir lokanta gibi çalışmaktaydı. Sahibi Tokatlıyan Efendi belli zamanlarda "avlu" kısmını "bahçe" kısmına taşımaktan hoşlanırdı... Öyle anlaşılıyor ki, yürüyen pastanesi onun başarılarının temelini oluşturmuş.

Temistokli'nin rakip pastanesi, Sağ ve Sol Sokakların arasında, bugünkü Atlas Kundura Mağazası'nın yerindeydi.

Sağ Sokak (bugünkü Balo Sokağı), Türk Bahriye Nezareti'nin eski Mimarı Yonko Yoanidis Bey'in evini işgal eden Beyoğlu Merkez Polis Karakolu'na kadar uzanır.

Aynı sokakta, Hıristiyan doktrininin eski frer'lerinden biri otururdu. Cüppesini cemaatin vestiyerine asmıştı. Özellikle kadınları çok etkilerdi. Dua ve ayin kitapları, Roma'da kutsanmış teşbihler satardı. Adı M. Le Roy'du.

Yine o dolaylarda, Mektup Sokağı'nda, Polis Merkez Karakolu'nun karşısında burjuva görünümlü bir ev yükselir. Burası, imtiyazlı eyalet Cebel-i Lübnan'ın eski valisi Hariciye Nazırı Yusuf Franko-Cussa Paşa'nın konutuydu. Bina bugün M. Marc Vréténich'e aittir.

Aşağı doğru inerken sağ yanımızda Abanoz Sokağı'na rastlıyoruz; "yoz" sözcüğüyle zengin kafiyeli bir sokak adı. En iyisi yine yukarı doğru yönelerek İstiklâl Caddesi'ne çıkmak.

Şimdi ufak bir mola vereceğimiz berber dükkânı hâlâ Venüs'ün "şahnişir"i altında duruyor. Bu bina Halepli Hava ailesine aitti. Ana caddeye dikey bir sokak da eski sahiplerinden kalma Hava adını taşır. Bu sokak Hava ailesinin mülkiyetindeymiş bir zamanlar, oraya salatalık ekerlermiş.

Grand Fournier'nin öğrencisi olup göğüs dinleme aygıtını ve keman yayını aynı ustalıkla kullanılan Doktor Viladikas uzun süre Hava Sokağı'nda oturmuştur.

Hava Sokağı'na dikey, İstiklâl Caddesi'ne paralel olan kısa Alyon Sokağı'ndaki evlerde Perpignani, Giustiniani, Vuccino, Macri, Ekonomides, Avlonitis, Bahçıvanoğlu, Kolaro vb. aileleri barınırdı.

Hava Sokağı'nın köşesindeki küçük evlerden birinde, o çağda çok yaygın ve büyük tiraj tutturmuş *Moniteur Oriental* gazetesinin sahip ve yönetmeni Mösyö Dimitri Bellis oturmaktaydı. 1893'te İstanbul turnesi yapan Hokkabaz M. Pickmann, Amerikalı Stouard Cumberland'ın düşüncelerini okuma deneylerini yenilemeye girişmişti. Bunun için özel bir suare düzenlenmiş ve "bütün Pera", yani bütün kibar, resmi, diplomatik çevre üyeleri buraya davet edilmişti.

Kimler yoktu ki... Rus Büyükelçisi M. Nelidov ve bu büyükelçiliğin yüksek kademe elemanları, Osmanlı ileri gelenleri, Babıâli memurları... Ve gözünden, kulağından hiçbir şeyi kaçırmamakla görevli Yabancı Basın Sansörü Grati Efendi... Hepsi de seansı düzenleyen kişi tarafından özel olarak çağrılmıştı.

M. Pickmann ayrıca "Cinayet Sahnesi" adını verdiği kendince bir "deney"e girişti.

Buna göre, bilinmeyen bir seyirci bir masanın üstüne konmuş, birbirinin aynı on iki bıçak arasından birini seçiyor, gidip bununla salondaki bir seyirciyi istediği bir yerinden vuruyordu. Sonra ondan gizlice aldığı herhangi bir nesneyi üçüncü bir seyirciye veriyordu. Sonunda da bıçağı götürüp aldığı yere koyuyordu.

Daha sonra M. Pickmann gözleri bağlı biçimde salona alınıyordu. Canilik rolü yapan kişinin elini tutuyor, sonunda katil

bıçağı bulmak ve teşhis etmek için cinayet sahnesinin bütün hareketlerini bu kez kendi yanında yeniden tekrarlatıyordu.

O akşam Pickmann kendi hünerini ortaya koymadan önce, yoklamak amacıyla küçük numaralar yaptı; anladı ki salonda asi, inançsız, –her ne kadar sessizse de– istediği gibi çalışmaktan kaçınan biri var. Başarı gücünü kırdığı tehdidiyle bu seyircinin salondan çıkarılmasını istedi.

Düşünceleri okuyan adamın isteğine karşı çıkılmadı ve o aykırı kişi salonu terk etmek zorunda kaldı.

M. Pickmann'ı güçsüz kılan o seyirci benim dayım Yusuf Franko-Cussa Bey'di, kendisi o sırada Hariciye Nezareti Genel Kâtiplik Daire Müdür Muavini'ydi. Daha sonra Vezir olan Yusuf dayım, Fransız Akademisi'nden ölü Gabriel Hanotaux'nun *Revue des Deux Mondes* dergisinde (15 Mart 1941 tarihli sayı, başlık: Mon Temps III) yazdığı gibi şöyle biriydi: "Sevimli bir adam, iyi redaktör, usta desenci, spiritüel karikatürcü, özellikle de sosyete adamı."

İstanbul'daki Fransız Büyükelçisi'nin karısı Kontes G.L. Lannes de Montebello ve Britanyalı majestelerinin Türkiye Büyükelçisi saygın şövalye Sir W.A. White'ın eşi Leydi White, dayıma "Salon Dergisi" çıkarttırmaktan ve Beyoğlu "mevsimi" sırasında büyük sükse yapan "uyarlamalı bilmeceler" hazırlattırmaktan çok hoşlanırlardı.

Hava ailesi, bütün ilk çocukluk dönemim boyunca arkadaşım olan kızları zavallı Marguerite'in ölümünden (12 Ocak 1893) sonra Marsilya'ya çekildi...

Hava ailesinin Marsilya'yla bağlantıları vardı; bir Hava, Abdülaziz zamanında Türkiye Konsolosluğu yapmıştı orada. Sultan Abdülaziz, III. Napoléon'un resmi davetlisi olarak Paris'e giderken Toulon'a indiğinde, koloninin hoşgeldin dilekleri bir demet çiçekle birlikte ona bizzat konsolosumuzun genç kızı tarafından sunulmuştu (29 Haziran 1867).

Hava'ların evi, Naum Efendi'yi üç kordonlu paşa rütbesine çıkaran "menşur"un (Vezir beratı) okunması vesilesiyle verilmiş olan resmi kabulün yapıldığı yerdir. O günlerin geleneğine göre yapılan törende resmi protokol kuralları uygulanmıştı. Ben el kadar yumurcak, "üçüncü" balkondan, saray erkanının alay alay geçtiğini gördüm. Bir imamın, Allah'ın, Sultan'ın ömrünü uzun etmesi için dualar okuduğunu gördüm. Padişah'ın ilahisini çalan ve repertuarından seçilmiş parçalar sunan bir Askeri Mızıka'yı dinledim. Bütün bu hayhuy, bütün bu gümbürtü (ki Molière böylesini keşfedememiştir) 1892 yılında, Meryem yortusunun hemen ertesi günü olup bitmekteydi.

Bundan kısa bir süre sonra da babamın on yıl boyunca görev yapacağı Suriye yolu göründü.

Hava'ların barınağının karşısında kurulmuş evlerden birini (Şık Sineması) Lloyd Autrichien Denizcilik Şirketi'nin müdürü M. Forni kiralamıştı. Forni siyaset ve diplomasi dünyasının önde gelen kişiliklerinden biriydi. Beyoğlu'ndaki yabancı koloninin en yardımsever adamlarından biri de oydu... Fazla istiridye atıştırmaktan zehirlenerek ölmüştür...

Kaiserlich Deutsche
POST

"Denizciliği" bırakmış bulunan M. Forni, ölümünden önce Osmanlı Tütün Rejisi Müdürü'ydü.

İkinci evde uzun yıllar boyunca Hariciye Nezareti Matbuat Umum Müdürü Nişan Seferyan Efendi oturmuştur.

Osmanlı Tütün Rejisi'nin kurucularından biri olan M. Baltacı da burada oturanlar arasındadır.

Berber Vergoğlu'nun ve kuyumcu-saatçi Tosun'un dükkânları bu iki evin altındaydı.

Tornacıbaşı Sokağı (eski Suterazi Sokağı) ile İstiklâl Caddesi'nin kavşak noktasında bulunan Hasan Itriyat Mağazası, Babıâli nezdindeki Sırbistan Ortaelçilerinin oturdukları binayı işgal etmektedir.

Hava Evi'nin altında Küçükyan Eczanesi (bugün radyo mağazası) vardı. Noyos'un ahırları da hemen oralardaydı. Bunların yerine daha sonra apartmanlar yapılmıştır (Luvr Apt. vb).

Bugün gördüğünüz oyuncak mağazası, M. J. Ananof'un yönetimindeki Şark Sinemalarının yerini işgal etmekte. J. Ananof, daha önce kendisinden söz ettiğim Çubukçuyan'ın mutlu damadıydı. Evet, mutlu damat.., çünkü Çubukçuyan'ın "kızları" öylesine güzeldiler ki, öylesine güzeldiler ki...

Halep Pasajı (şimdi Ses Sineması) Halepli M. Hacar'a aitti. Bugün buranın sahibi Süreyya Paşa'dır.

Ses Sineması'nın yerinde Varyete-Sirk Tiyatrosu bulunuyordu. Değerli bankacılar yetiştiren Tournière ailesi burada müthiş numaralar sunardı: dizginsiz at, Richard'vari uçuş ve başka kaliteli binicilik hünerleri gibi... Bu salonu uzun yıllar boyunca İspanyol M. Ramirez yönetmiştir. Bir sürü yabancıyı oraya çekmeyi bilmiş ve İspanya Ortaelçisi Marki de Campasagrado'yu da ayartarak ünlü "Diplomatik Perşembe" suarelerini başlatmıştır.

Beler Oteli, Mavrocordato'nun eviydi. Onun hemen hemen karşısına düşen, Şişmanoğlu Kardeşler'e ait olan ev de bugün

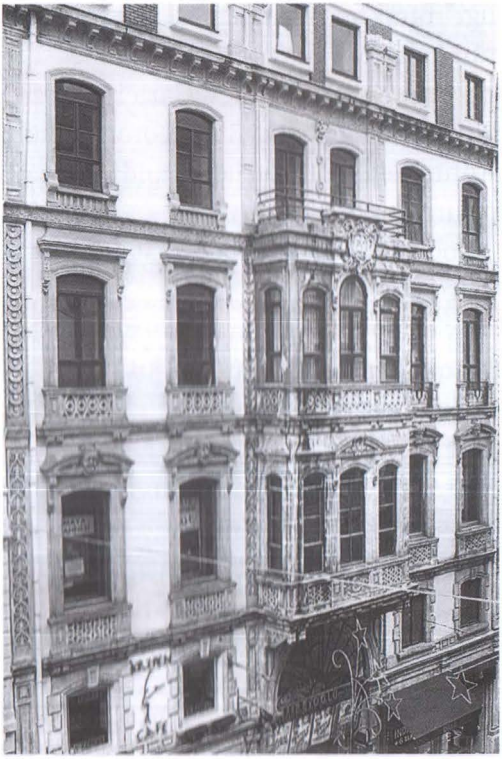

Halep Pasajı

Usis'i barındırıyor. Şişmanoğlu Kardeşler (Konstantin ve Atanas) kendi evlerinde amatör bir fotoğraf atölyesi kurmuşlardı.

Bu kardeşlerden biri Niepce'in bir rakibi, ötekiyse çoğunca komşularını rahatsız eden bir orgcu idi (ama İstanbul'da değil, Paris, François Sokağı-1'de). Lafayette Sokağı'nda org ve armonyum yapımcısı Anthoine ona güzel bir katedral orgu satmıştı.

Şişmanoğlu'lar Seine kıyılarında uzun bir süre oturduktan sonra hayatlarını Korfu'da tamamladılar. Güzel evlerini de Atina hükümetine bıraktılar.

Saray Sineması

Beyoğlu'nun Adı Pera iken adlı yapıtımda, Mavrocordato'lar ve Şişmanoğlu'lar üstüne başka ayrıntılar da anlatmıştım. Bunları burada tekrarlamak doğru mu diye düşünüyorum...

Karşı kaldırımda bulunan ve bugün M. Borovalı'ya ait, içi son derece lüks döşenmiş koca bina Köçeoğlu Efendi tarafından yaptırılmıştır. Sultan bu zengin Ermeni'yi ziyaret etme isteğini kendisine duyurduğu zaman, Köçeoğlu velinimeti olan Padişah'a ekspres bir konukseverlik göstermek için bir servet harcamıştı. Bu da eski Pera Sokağı'nın tam ortasındaki bu çok güzel evin haşmetini (şimdi silinmiş) açıklamaya yeter sanıyorum.

Daha sonra gelen Anadolu Pasajı, Abdülhamid'in Mabeyincisi Ragıp Paşa'ya aitti. Bu zengin paşanın üç kıtanın adlarını taşıyan hanları vardı: Anadolu, Rumeli, Afrika (yani Asya, Avrupa, Afrika).

Lazzaro Franco Mefruşat Mağazası

Abdülhamid tahtını kardeşi V. Mehmed'e bırakmak için zorlanmasaydı, kim bilir belki de yerden "Amerika" ve "Avustralya" hanlarının da fışkırdığını görecektik.

Anadolu Pasajı'nın üstünde yükselen binada, kentimizde iyi ad yapmış bir avukat olan M. Apikyan oturmaktaydı. Onun kızı Büyükelçi M. Cosme ile evlendi. Madam Germaine Cosme, Türkiye'nin Fransa'ya verdiği en çekici ve hoş bayan "büyükelçi"dir.

Sözünü ettiğim pasajın İstiklâl Caddesi tarafındaki girişinin sağında ve solunda Belfast Gömlekçisi (Sultan'ın alışveriş ettiği Strongilos Kardeşler) ve Lazzaro Franco Mefruşat Mağazası vardı.

Şimdi de Abraham Karakâhya Paşa'nın binası üstüne birkaç söz söyleyelim (İpek Sineması): Chavin (Paris büyük moda yenilikleri), Mir ve Cotterau (ünlü terziler), lüks gömlek mağazası Tataryan, Vezirlerin bile kendi başlarını önüne rahatça uzattıkları usta berber Stavraki vb. vb. Hepsinin de lüks biçimde döşenmiş geniş yerleri vardı. Şimdi ise onların yerinde neler

İpek Sineması

görüyoruz? Ortadan kalkmış ağabeylerinin değerini hiçbir zaman tutturamayan küçük küçük mağazalar...

Serkldoryan (Şehir Kulübü), içeri girmek için parola bilmenin zorunlu olduğu eski bir senakl (mahfel) idi. Yönetim kurulu başkanı bir büyükelçiydi. Üyeleri ise diplomatlar ya da yüksek kademeden erkan oluşturuyordu. Bugün büyükelçilikler Ankara'ya taşınmış bulunmaktadır. Bu da bu konuda çok şeyi açıklamakta.

Bir Türk için buraya girmeye cesaret etmek, Yıldız'ın katı kurallarına meydan okumak demekti. Polis, kapitülasyon ilkelerinin (bereket versin, bugün Türk yurttaşlarının çok büyük bir çoğunluğu için bunlar ölmüş ve gömülmüştür) geçerli olduğu bu kulübe girenleri gözlemekteydi.

Cercle d'Orient

Yalnız Vezirler bir eleme işleminden geçirilmeden Serkldoryan'a kabul edilirlerdi. Sözgelimi Necip Melhame Efendi, Tunus'ta kurmuş olduğu gazetede, binanın kullanılmayan sarnıcına iki yuvarlak bomba saklamış olan Serkldoryan kapıcısı M.O. yanlısı bir kampanya yürütmüş olduğu için Fransız Büyükelçiliği'nce pek tutulmazdı. Hatta Tunus'un Sultan'dan alınmasından sonra, onun yukarıda sözünü ettiğim mahfele üye olmak için adaylığını koymasına hiçbir zaman izin verilmemiştir. Ama Vezir rütbesini alınca, kendisine karşı uygulanan bu "kapıyı açmama" işleminin öcünü almak için gitti "kulübün" merdivenlerini tırmandı, böylece orada hazır bulunmaya ve otoriteyi temsil etmeye başladı. Joris Olayı sırasında bu binanın ve aynı kulübün hizmetinde çalışan yamaklarını konuşturmayı başardı. Bombalardan birincisi kırk kilo ağırlığındaydı ve yüz patlama kapsülü vardı, daha küçük olan ikincisinin yüzeyinde de yirmi bir kapsül bulunuyordu. Bu aletlerin patlaması kulübe girip çıkan

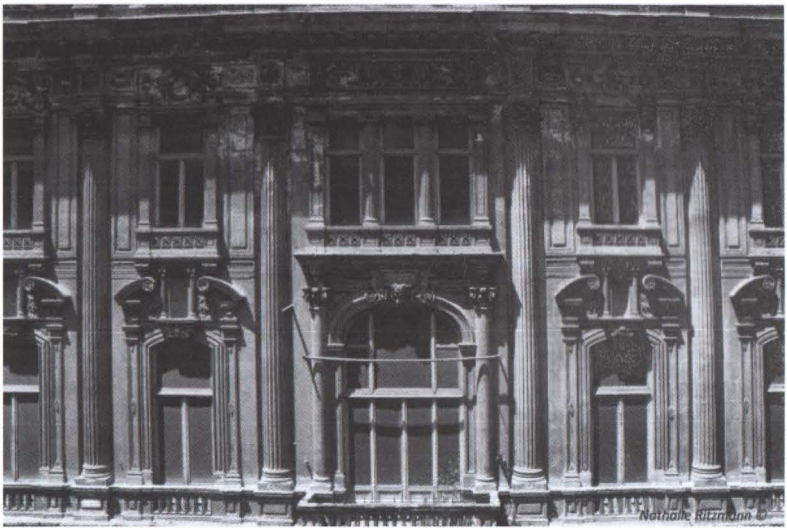

kordiplomatik topluluğu ve önemli yabancıların gözünü korkutacak ve onları yıldıracaktı. Çünkü İstanbul'daki büyükelçiler sırayla kulüp başkanlığı yapmaktaydılar.

Abraham Paşa'nın asma katlı özel daireleri vardı. Ayrıca örnek bir çiftliğin ve Büyükdere tepelerinde büyük bir köşkün sahibiydi.

Çok zengin bir adam olan bu paşa, köşküne sık sık dostlarını, özellikle de Ermeni Patriği Ormanyan Efendi'yi davet ederdi.

Bu köşkte bir bilardo salonu, güzel bir kitaplık, gelen konukların emirlerine amadeydi.

Oğlu Melik Bey'le birlikte yazları giderdik oraya. Viyanalı ustalar tarafından imzalanmış bir albümün yapraklarını çevirmek en büyük sevinci yaratırdı bizde. Albümde esinleyici fotoğraflar ve gravürler vardı.

Yüreği "kremalı bir yürek" gibi tatlı ve sevecen Matmazel Rocher'in şapka ve moda mağazası, Serkldoryan'ın karşısına düşüyordu.

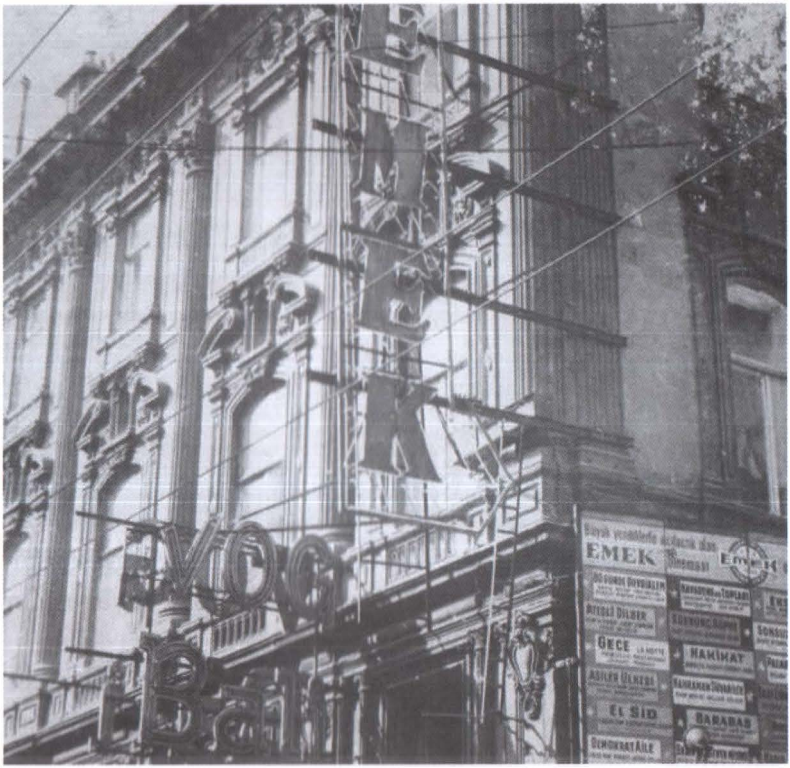

Yegane kumaş boyacısı M. Volkman'ın ve cevahirci Mangalcıyan'ın dükkânları da Abraham Karakâhya Paşa'nın mülkiyeti altındaki binanın karşısında bulunuyordu.

Nafıa Nezareti'nin yüksek memurlarından olan ve "itiraflar"ı Sultan tarafından çok beğenilmiş bulunan Sinapyan Efendi, çok güzel bir kadının kocası ve ondan daha az güzel olmayan bir çocuğun babacığıydı. İstiklâl Caddesi ile Hava Sokağı'nın kesiştikleri yerde otururdu. Günümüzde bu binayı bir incesaz salonu (Ferah) işgal etmekte.

Yeşil Sokak'ı (eski Devaux Sokağı) geçince karşımıza Şark Sineması, Saray Sineması ve M. Devaux'nun (eski Osmanlı Bankası

Umum Müdürü) mülkiyetindeki Lüksemburg Apartmanları çıkıyor. Bu göz alıcı gayrimenkul servet M. Devaux'nun kızı Markiz de Saint-Seine'e ve onun çocuklarına intikal etmiştir. Ölü M. Devaux'nun İstanbul'da başka mülkleri de vardı. Bunların içinde özellikle Tornacıbaşı Sokak'taki Galatasaray Hamamları Müessesesi'nin yakınlarında, Çapanoğlu Sokağı'nda bulunan Devaux adlı köşkü anmak yerinde olacak. Bu kırsal görünümlü köşk bir bahçenin ortasında yapılmıştır. Bahçede, Beyrut Saint-Joseph Üniversitesi'nden ayrılma Mütebahhir Peder André'nin misyonu altında bir Cizvit merkezi haline getirilmiş küçük bir kilise vardı. "İsa'nın arkadaşları" tarafından kurulmuş ve yönetilmiş bu kültür merkezinde böyle cüppesi fazlaca kıpırdak birinin varlığının yakışık almaz bir şey olduğu ileri sürülmekteydi.

Verdi Tiyatrosu, Odeon, Şark Sineması'nın şimdi bulunduğu yerdeydi.

Şark Sineması, adı henüz Şimşek iken, M. Vasilaki Papadopulos'un yönetimi altındaydı. Usta bir yönetici, en katmerli cinsten bir keyif adamı olan Vasilaki Papadopulos kentin önemli kişilerine localar sunar, konukseverlik tavrını daha da ileri götürerek, ayrıcalıklı seyircilerine eşlik eden hanımlara iki perde arasında Tokatlıyan ya da Hacıbekir markalı bonbon kutuları gönderirdi.

Zengin olamayacak kadar gönlübol ve eliaçık biri olan M. Vasilaki Papadopulos ne yazık ki sonunda ölçüyü fazlaca kaçırdı.

M. Bossy'nin yönetimindeki büyük Lüksemburg Kahvehanesi, yerini önceleri daha küçük ve daha salaş olup Lüksemburg Sineması adını taşıyan Saray Sineması'na bıraktı. Suzanne Grandais'nin, Navarre'ın ve Andréyor'un sessiz sinema döneminde tutkulu tatlarla ortalığı kırıp geçirdiği bir dönem yaşanıyordu o yıllarda.

Hemen karşıda Faik Dellasuda Paşa'nın Büyük Eczane'si vardı (bugünkü Nisuaz). Daha sonra Dumas Kardeşler'in Paris

Grand'rue de péra.
Constantinople.

جادهٔ کبیر ـ اعلی

Rumeli Han

Saraçhanesi, daha çok Rumların girip çıktığı Epir adlı bir kahve, bir fes ve başlık ütücüsü (Feyzi), bir sarraf sıralanıyor, Çalı Sokağı boyunca yan yana uzuyordu.

Ünlü Cerrah Kamburoğlu işte bu Çalı Sokağı'nda otururdu. Onun oturduğu ev bugün Nuricihan Efendi'nin konutudur.

Biraz daha yukarıda, Alyon Sokağı'nın köşesine düşen ve günümüzde yine o Nuricihan Efendi'nin mülkiyetinde bulunan bina, bu satırların yazarının gözlerini dünyaya açtığı evdir. Daha sonra, henüz apartman haline dönüştürülmeden önce bu evde art arda Doktor Macri ve Doktor Mongéri oturmuşlardır.

Çalı Sokağı'nın karşısında Sakızağacı Sokağı başlar. Onun başlangıcında Ağa Camii'ni görürüz. Burada hemen anımsatayım: Bu cami Galatasaray Ağası Hüseyin Ağa (ölümü: 1696) tarafından yaptırılmıştır.

Ağa Camii ve Rumeli Han

Bir yangın sonucu yanıp harap olan bu kutsal yapı II. Mahmud (1808-1839) tarafından iki kez onarılmış ve eski haline getirilmiştir. Cephesinde bu Sultan'ın hükümdarlığının son yılını gösteren bir tarih okunuyor: Hicri 1255 (1839).

Yeni planlarla ve mağribi biçiminde yeniden yapılışı Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra olmuştur. Ama pencereleri ve içi 16. yüzyıl başlarındaki Türk üslûbunu korumaktadır.

Veteriner Yarbay Hayrettin Bey'in konsültasyon yaptığı yer, Ağa Camii'nin arkasındaki bir nalbant dükkânıydı. "Yulaf gücü" yerini "benzin gücü"ne bırakınca bu dükkân da garaj haline getirilmiştir.

Hayrettin Bey Alfort'tan diplomalıydı.

Ağa Camii'nden sonra Rumeli Han gelir. Günümüzde Kemal Saraçoğlu tarafından yönetilen Rebul Eczanesi'nin

başlangıçtaki adı Paris Eczanesi'ydi. Geniş hanın alt katında bulunmakta ve kat alanının dörtte birini işgal etmektedir. Ana caddeden girişte sol tarafta kalan bölüm eskiden muhallebici dükkânıydı. Buraya doğrudan pasaja açılan bir kapıdan girili-yordu. Üçlü bir cinayete karışmış bir adam bu muhallebicide öldürülmüştür.

Taksim Sokağı 14 numarada bulunan evlerinde Bayan Kamelya, annesi Despina ve aşçıları Kirkor bu cinayetin kurbanı olmuşlardır. Hanımların köpeği de katil hançerden kurtulamamıştır.

Cinayet yerine gelen Taksim semti komiseri, evin sahibi olan Agop Efendi adlı birini sorguya çektikten sonra yazdığı raporda, katilin iki kadının "aşçı"ları olduğu, cinayetten sonra da intihar ettiği sonucuna varmıştı. Kuşkular önce Yanko adlı bir berbere yöneltilmiş ama sonradan kendisi hakkında takipsizlik kararı verilmiştir. O dönemde eski başkentte katı bir sansür olduğundan,

Rebul Eczanesi

bu korkunç olay hiç değilse yabancı basında çok mürekkep akıtılmasına yol açmıştır. İleri sürüldüğüne göre, güzel Kamelya bir şehzadenin ya da Sultan'ın damadının sevgilisiydi ve amansız devlet çıkarı, soylu çiftin mutluluğu adına onun yok edilmesini gerektirmişti... Gerçekte bu üçlü cinayeti gerçekleştiren, parayla tutulmuş olan ve olaydan sonra Rumeli Han'daki muhallebicide öldürülmüş kişiydi. Ölüler her zaman haksız çıktığı için de, kulaktan kulağa olaya daha geniş boyutlar kazandırılıyordu. Güya, daha önce sözünü ettiğim, Timoni Sokak'taki "yosma"ya kıyan da yine aynı adamdı, güya Rus Büyükelçiliği Tercümanı onu teşhis etmişti.

İstiklâl Caddesi'ne dikey çıkan ve Tarlabaşı'na doğru alçalarak ilerleyen İmam Sokağı'nda oturanlar şunlardı:

Eski Lübnan Valisi Vasa Paşa'nın dul eşi,

Ünlü Cerrah Sgurdéos,

İsviçre kolonisinin önde gelen adlarından M. Fritz Heer,

Dul Madam Plessa ve kızları. Resimleri yapılacak kadar güzel olan bu kızlar, özellikle de Matmazel Jeanne, Claude Farrère'in *L'Homme qui assasina* (Öldüren Adam) adlı romanının örtülü

tipleri olmuşlardı. Hiç değilse romandaki tiplerin onlardan kaynaklandığı söylenip durmuştur. Dul Madam Plessa, en küçük kızı Jeanne'ın görünümünü muhafaza etmek için uğraşıyor, bunu da ablaları gençleştirmek amacıyla yapıyordu; o zaman onlara daha kolay koca bulabilirdi. Bir mantar gibi serpilip boy atan küçük Jeanne da "catogan" (fiyonklu örgü saç) usulü baş tuvaletini bilinçli olarak hiç bozmuyor, kentte de, kırda da (diplomatik çevrenin en seçkin yeri olan Tarabya'da) saçlarını toplu tutan o edebi düğümle dolaşıyordu. Söylentiye göre İskender Bey'in tahtına göz dikmiş olan Arnavut Reis Esat Toptani Paşa, Plessa hanımlardan biriyle evlenmek istiyormuş ama Madam bu evlilik tasarısına karşı çıkmış.

M. Foscolo da Mango ve Ortakları firmasının üyesiydi. Firmalarının antetinde şöyle yazılıydı: "Steamship Owner, Ship Insurance Agents". Bu baylar her yerdeydiler: Pire'de, Londra'da, Hamburg'da ve Basra Körfezi'nde.

M. Foscolo'nun masum zevklerinden biri, bir pazar günü işten sonra Adalar'da çakırkeyif olup bir sandalı ateşe vermekti. Böylece arkadaşlarını şaşırtmakla kendine bu Neron'ca görünümden bir haz payı çıkarıyor, ayrıca bu kârlı oyundan daha fazla para kazanan sandal sahibini zenginleştirmiş oluyordu... Çünkü yanan tekne için ödenen para oldukça büyük bir miktara ulaşmaktaydı...

Krupp'un genel temsilcisi M. Huber'in can dostu Devlet Efendi ya İmam Sokağı'nda ya da bu sokağın hemen yakınlarında bir yerde oturuyordu.

Ama sokağın en önemli sakini, kuşkusuz, Posta Telgraf Nazırı, eski Ankara Valisi, sonra Cezayir-i Bahr-ı Sefid Valisi, eski Erzurum Vali Muavini İbrahim Selin Susa Efendi'ydi. Hıristiyan Melhit mezhebinden ve Lübnan doğumlu olan Susa Efendi getirildiği bütün mahrem görevlerde büyük bir kavrayış ve çaba

Fotoğraf: Abdullah Biraderler

göstermiş bir memurdu. Osmanlı sivil hiyerarşisi içinde önemli bir yeri vardı ve büyük "Mecid Nişanı" verilmişti kendisine.

İstiklâl Caddesi'ne dönerken işaret noktası olarak aldığım Rebul Eczanesi'nin karşısında pitoresk bir kurukahveci vardı. Kahveyi öğütmek için değirmen kullanmazdı ama vücutları yarı çıplak, alınları ter içinde iki işçinin kaldırıp indirdiği iki tokmak, dev bir dibek içinde, çekirdekleri bir ritm içinde un ufak ederdi. Yorulmak bilmez iki robottu bu iki işçi.

Bahçeli Hamam'ın ocağının yanındaki bu dükkânda bugün tütün ve gazete satışı yapılmaktadır (Süren Kardeşler).

Aynı kaldırımın üstünde ve İmam Sokağı'nın karşısında Nikolopulos'ların özel barınakları vardı. Piyano yapımcısı Lifonti'nin işyeri ve evi de aynı sıradaydı.

Büyük Parmakkapı Sokağı ile ana caddenin kavşak noktasında Tramvay İşletmesi Müdürlüğü'nden emekli Hoci Efendi otururdu. Eski Hariciye Nazırı Savas Paşa'nın kayınbiraderi olan Hoci Efendi, salonunun İstiklâl Caddesi'ne bakan bir penceresine dışarıdan görülecek biçimde minyatür bir tramvay vagonu koymuştu. Karşı kaldırımdan gelip geçenlerin gözleri bu taşıta takılırdı.

Tam karşıda olup Misk Sokağı'nın köşesinde bulunan ev Mimar Balyan'a aitti. Angiapulo Pastanesi 1908 yılına doğru bu binanın alt katında açılmıştır.

İlginç bir ayrıntı: Pastanenin birkaç sandalyesi de kaldırıma atılmıştı. Böylece lagar bir teras karikatürü ortaya çıkıyordu. Zarif Şantör Mayol, evet Mayol, özel bir turne programıyla gelip Belediye Tiyatrosu'nda konserler vermişti. Bunu da Cadde-i Kebir'e renk katan Grek ve kozmopolit gençliği görmek için yapmıştı.

Biraz daha yukarıda eski Zanni Eczanesi'ni (yeni Limoner) görüyoruz.

M. Zanni Taksim Kuyu Sokağı'ndaki eczanesinin yanında ve Esayan Ermeni Okulu'nun mülkiyetindeki bir bahçe içinde bulunan bir köşkte otururdu. Büyük Parmakkapı Sokağı'yla paralel olan Küçük Parmakkapı Sokağı ileride Kuyu Sokağı'na çıkar. Burada Hıristiyan frer'lerinin mülkiyetinde Jean Baptiste adlı bir okul vardı. Okul bugün devletin mülkiyetine geçmiş ve Taksim Lisesi adını almıştır. Saint Jean Baptiste binası 1870'de yapılmıştı.

Taksim Kuyu ve Çukurçeşme Sokaklarının kavşağındaki bir binada bir marangoz atölyesi vardı. Bu marangoz zanaatı Abdülhamid'in "çırağı" (bu söze dikkat ediniz) Raftakis adlı bir Rum olan amcasının yanında öğrenmişti. Abdülhamid usta bir ince marangozdu. Kendisi de bir türlü unutamadığı bir Alman'ın çırağı olmuştur. Yıldız Sarayı'ndaki atölyesinde iki Yunanlı çalıştırıyordu:

Pera, Eylül 1912

Fotoğraf: Stéphane Passet (© Musée Albert-Kahn, Departement des Hauts-de-Seine)

Mihal Raftakis ve Stamatis Vulgaris. Gelip İstanbul'a yerleşmiş bulunan bu iki usta, kendi "çömez"lerine zanaatın gizlerini, "Padişah Patron"larından kapmış olduklarını anlatır dururlardı.

Rahmetli marangoz Padişah Sainte Irène Askeri Müzesi'ne bir salon takımı armağan etmişti. Bütünüyle kendi Padişah ve zanaatçı ellerinden çıkmış bu takımda bir kanepe, koltuklar, küçük sandalyeler ve yuvarlak masacıklar vardı. Asıl özelliği de bunların kafes gövdelerinin ve eklentilerinin her çeşit silahı temsil etmesiydi.

Sultan Abdülhamid Japonya'dan "Japon" adıyla anılan bir el testeresi getirtmişti. Bu aleti Türkiye'ye ilk sokan o olmuştur. Almanya'da bunun birçok örneğini yaptırttı. İstanbul piyasasında bol bulunan bir meta haline getirdi.

Bu aletin bir namlusu o günlerde 30 kuruşa satılmaktaydı.

İstanbul'daki Latin topluluğunun muhtarı Othon Varthality Efendi Çukurçeşme Sokağı'nda oturuyordu. Çok tatlı dilli ve sofu bir adamdı Othon Varthality Efendi. Komşusu olan Sainte Pulchérie'nin sadık müdavimiydi. Noel Baba'nınkini andıran sakalını sıvazlamayı sever ve Latin topluluğu üyelerini çocukları gibi görürdü.

Hazine-i Hassa Nezareti Teknik Müşaviri, Osmanlı Düyun-u Umumiye'si yüksek memuru, "Evvel-i ula", büyük "Mecid Nişanı" sahibi Torkomyan Efendi hâlâ aynı sokakta oturmaktadır. Torkomyan Efendi'nin hekim olan kardeşi, ilk Mebusan Meclisi'nin (1908) eski başkanı Ahmet Rıza Bey'in tıbbi bakımını üstlenmişti.

Ziraat, Maadin ve Orman Nezareti'nin İhsaiyat (İstatistik) Müdürü Sürmeliyan Efendi Büyük Parmakkapı Sokağı'nda oturuyordu.

Sürmeliyan Efendi d'Andria ailesinden bir kızla evlenmişti. Bellek gücüme dayanarak burada söyleyebilirim ki, Mösyö

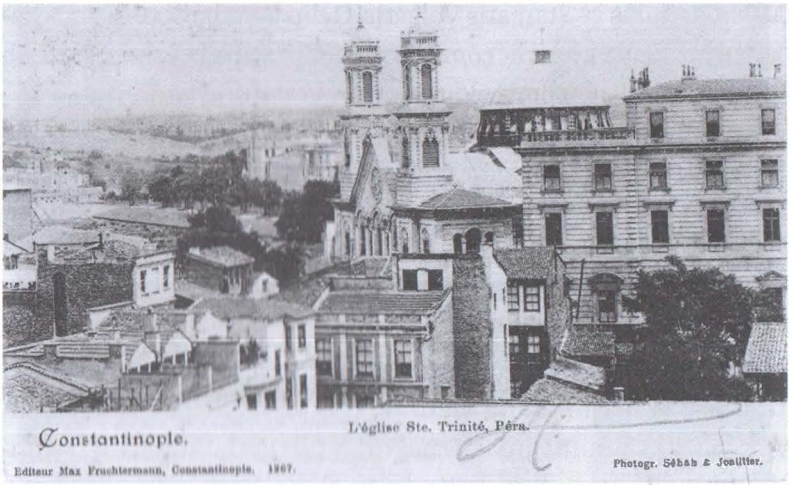

Ayia Triada Kilisesi (Taksim Rum Kilisesi)

d'Andria'nın onu damat olarak kabul edişi Nazır Selim Melham Paşa'nın ısrarları üzerine olmuştur.

Sevimli ve sadık memur Sürmeliyan Efendi, 1908 yıllarından bir süre sonra gözlerini hayata yumdu.

Ragıp Paşa'nın başka bir gayrimenkul mülkü olan Afrika Han bir pasajla Büyük ve Küçük Parmakkapı Sokaklarını birbirine bağlar.

Parmakkapı'nın bitimiyle başlayıp ileride Anadolu Sokağı'yla birleşerek Çalı Sokağı'na çıkan Telgraf Sokağı'nda (istemesem de geriye dönmem gerekiyor böylece) oturanlara bir göz atalım:

Tsikaliotis ailesi (baba Tsikaliotis bir Yunan sigorta şirketinin müdürüydü), İspanyol Bakan Camposagrado, Rus-Yunan Bankacı Mavrocordato, Osmanlı Düyun-u Umumiye Meclisi'nde Avusturyalı senet hamillerinin temsilcisi M. de Janko, Zarifi firmasından M. Sgoutas ve piyano öğretmeni Mo Centolla. Ama semtin "diplomatik" evi Köçeoğlu'ların özel barınağıydı. Burada

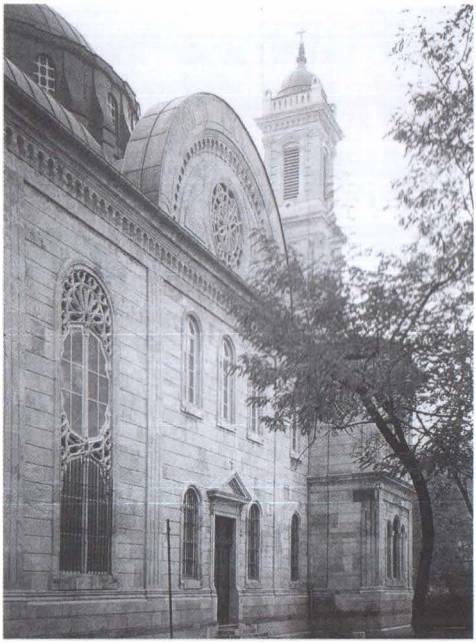

kiracı olarak Hariciye Nezareti Müsteşarı Naum Paşa otururdu. Daha sonra aynı nezarette kendisi de müsteşarlık yapmış olan eski Lübnan Valisi Ohannes Kuyumcuyan Paşa, karısının (karısı Köçeoğlu'ların kızıydı) mülkiyetindeki bu evde oturmuştur.

Naum Paşa'nın eşi bu evde her perşembe günü müzik matineleri düzenlerdi. Piyanonun başına virtüöz Baron Von Reinler geçerdi. Hıristiyan okullarında eskiden frer olarak çalışmış olan Baron, ben Lübnan'da tifoya yakalandığım zaman hemen gönüllü hemşire kimliği kazanmış ve hastalığım süresince büyük özen göstermişti. Kendisi aynı zamanda Bavyera Kralı'nın piyanistiydi de.

İngiltere'nin Ankara'daki eski büyükelçisi Sir Percy Linham Loraine henüz büyükelçilikte ataşe olarak çalıştığı yıllarda bu müzik seanslarına amatör olarak katılırdı. İcracılar arasında

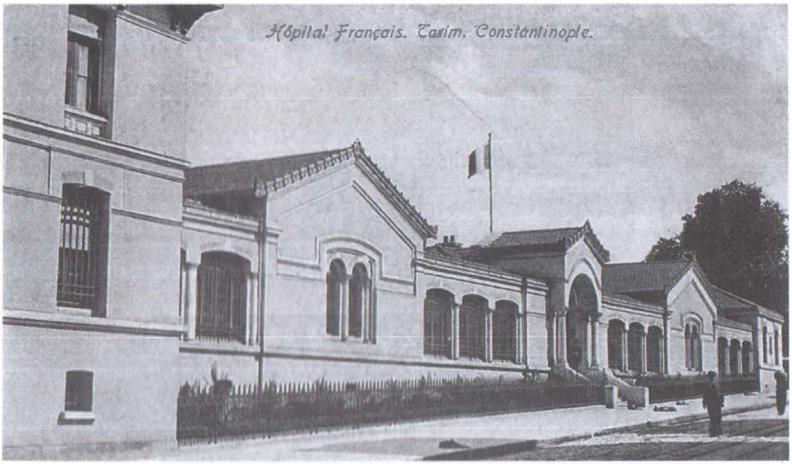

Fransız Veba Hastanesi

Viyolonist Lagos, Süvari Generali Auler Paşa (Paşa özellikle Schumann'ın *Grenadier*'sinde harikalar yaratırdı), kemanla *Braga Serenadı*'nı yorumlayan Reşid Saffet Atabinen. Ayrıca Nafıa Nezareti Mühendisi Richard Marnisch Bey şarkı repertuarından bir demet koyardı ortaya.

Martin gazetesi yazarlarından, büyükelçinin kardeşi ve Colette ex-Willy'nin kocası Robert de Jouvenel, büyükelçi olarak Paris'e atanan Naum Paşa'yla, Fransa'ya hareket etmeden önce işte bu Telgraf Sokağı'ndaki evde bir konuşma yapmıştı. Naum Paşa, Mebusan Meclisi'nin ilgasından sonra atanan ilk büyükelçidir (Ağustos 1908).

Abdülhamid zamanında nazırların gazetelerde konuşma yayımlamalarına izin verilmezdi. Sanırım bu, konuşma olarak nitelendirilebilecek ilk basın temaslarından biridir. *Liberté* gazetesinden M. Louis Latapie'nin bu konudaki çabaları daha sonraya rastlar. Pelikülü (fotoğraf çekmekte kullanılan jelatin zar) Tokatlıyan Lokantası'nın masaları üstünde silkme işlemine

FARGO

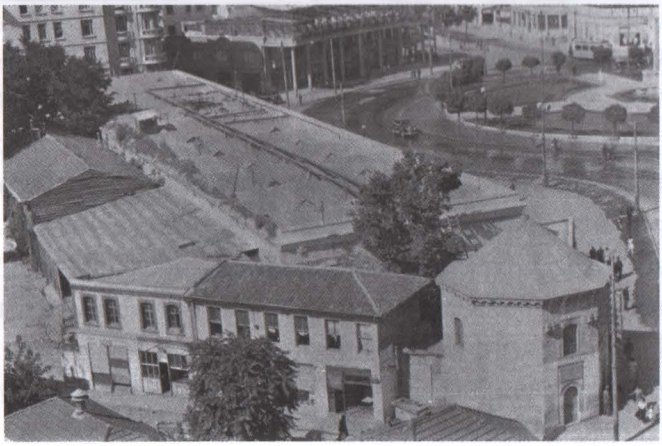

tabi tutan Pelletan'a gelince, o bir durumun sadece fotoğrafını çekmekle yetinir, Mascaraud ve arkadaşlarla işin tartışmasını daha sonraya bırakırdı.

Telgraf Sokağı'ndaki eski 19 numaralı ev bugün M. Willy Sperco'nun mülküdür.

Çalı Sokağı'ndaki binaların, İstiklâl Caddesi'nde yürürken sağa düşen bir bölüğü, avlularıyla Telgraf Sokağı'na bakmakta ve ondan boş alanlar, alçak damlı ahırlarla ayrılmaktaydı.

Kısacası, Telgraf Sokağı'ndan bakılınca bu evlerin bazı tahtaboşları ve balkonları görülürdü.

Bu özel barınaklardan biri olan Düz Evi'nin sürekli ziyaretçileri arasında iki kalem adamı vardı: Pierre Loti ve Claude Farrère.

Petites Alliées'nin yazarı, *L'Homme qui assasina* (Öldüren Adam) adlı romanının kişileri olarak Düz ailesinin üyelerini seçmişti. Sadık bir dost sıfatıyla düzenli olarak bu eve gidiyor, evin hanımıyla yarenlik ediyor, esinler alıyor, bu güzel çevrenin havasını içine çekiyor ve bu ruhsal birlikten doğan romanın kalemden akarak yazı haline gelmesi için oradan ayrılıyordu. Denizci yazar moka kahvesini höpürdetir, çok hoş bir kadın ve edebiyat dostu olan evin hanımının çekiciliğine bırakırdı kendini.

M. Alfred Caporal da aynı sokakta oturmaktaydı. Eski başkentte yüksek sosyete mensubu kimseler, diplomatlar, bankacılar Caporal'ların görkemli salonlarında bir araya gelirlerdi. Saraylardaki gibi, üstünde rom gezdirilmiş ekmek kadayıfı yenirdi. Claude Farrère ve Pierre Loti, Caporal Evi'nin "sofra

ÇAKIRCALI MEHMET EFE
FARGO
ÇAKIRCALI MEHMET EFE

SİNEMAMIZ EN SON SİSTEM HAVALANDIRMA TESİSATINA HAİZDİR
PROGRAMLARI BİR BAHAR HAVASI İÇİNDE SEYREDEBİLİRSİNİZ
CEHENNEMDEN KAÇANLAR
YUL BRYNNER
VENÜS
VENUS

arkadaşları"ydılar. Orada İstanbul'daki belli başlı büyükelçilerle karşılaşıyorlardı.

Claude Farrère, Lebon'da öğle yemeği olarak pek az –ama gerçekten pek az– bir şeyler atıştırır, Eyüp'te bir fincan kahve içerek işi tamamlardı. Eski İstanbul'a karşı büyük bir tutkusu vardı Farrère'nin.

O ki, izleyeceğimiz yolculuk çizgisinden bir sapma yaptık, buradaki Marmara Sinema Stüdyosu'nun Bankacı Stefanoviç'in eski evinin yerini işgal ettiğini de belirtmeme izin verin. Onun ölümü üzerine, bugün dublaj atölyesi olarak çalıştırılan bu evi Üstad Mizzi satın almıştır.

Yine Cadde-i Kebir'e ve Misk Sokağı'na dönelim. Demin unutmuşum, Doktor Zartaryan da aynı sokakta, bugün Doktor Taptas'ın evinin ötesinde oturmaktaydı.

Katolik-Ermeni Surp Agop Hastanesi'nin baş cerrahı Dr. Zartaryan, başında mağrur bir biçimde yana eğik görkemli bir ipek şapka, iki beyaz atın çektiği lüks bir araba içinde dolaşırdı. Eskülap'ın (Romalılarda Tıp Tanrısı) bu çömezi, usta cerrah bıçağı sayesinde elde ettiği gelirin büyük bir kısmını, yardımcılarının gereksinimlerini karşılamak ve yüksek formunu diri tutmak için ayırırdı. Cerrahi dalının önemli bir üstadıydı.

Misk Sokağı ile Bekar Sokağı'nın arasında eskiden Yunan Konsolosluğu vardı. Bu bina yıkılmış, bir apartman biçiminde yeniden inşa edilmiştir. Alt katında, Tayfur Bey'in büyük bir başarıyla işlettiği Florya Bar'ını görürüz. Tayfun Bey buraya "Parizyen" bir hava vermeyi bilmiştir. Çiftlere örnek olmak için kalkıp kendisi Ziya Bey'in solo pistonla yönettiği ateşli bir orkestranın ritmleri için dans ederdi.

Yunan Konsolosluğu bugün Ağa Hamam Sokağı'ndaki eski Ortaelçilik binasına (Galatasaray Lisesi dolayları) taşınmıştır.

Alman Elçiliği

Bu bina, Kudüs Yunan-Ortodoks Patriği olup bu yüce görevde 1845-1872 yılları arasında bulunmuş II. Siril tarafından yaptırılmıştır. İçinde, ölü Patriğin büyük miktarda gelir vakfettiği ve Saint Savas'ın anısına adanmış küçük bir kilise vardır. Bu büyük Peder zamanının büyük bir kısmını İstanbul'da geçirmeyi alışkanlık haline getirmişti, bu da onda, başkentte bir barınağa sahip olma fikri doğurdu.

Daha sonra bu binanın sahibi Hacı Yorgi Kostantinidis olmuştur. 1861'de Yunanlı edebiyatçılar işte burada bir edebiyat salonu açmışlar, böylece daha sonra Polis Merkez Karakolu'nun arkasındaki Silog Sokağı'na (bugünkü Topçekenler Sokağı) taşınacak olan Yunan Silog'nun temelini atmışlardır. Bu silog ileride Beyoğlu bölgesi Adliye Sarayı olacaktır. Mülkiyetinin Kamburoğlu ailesine geçişi daha sonradır. Patriğin evi ise Atina hükümetince elçilik konutu olarak kiralanmıştır.

Yıldız Sineması'nın komşusu Noradungiyar binasının eski yerinde inşa edilen Lâle Sineması Bekar Sokağı'nın üst yanındadır.

Nafiyan Efendi (İdrar Yolları Uzmanı General Doktor Nafiyan Paşa'nın kardeşi) Bekar Sokağı'nda otururdu. Posta ve Telgraf Dairesi'nde memur ve İmparatoriçe'nin Abdülaziz'i ziyareti sırasında (1869), Beylerbeyi ve Tuileries Sarayları arasında teati edilen telsiz yayınlarının Mors alfabesiyle iletişimini sağlamıştı. Eugénie, ödüllendirmek ve ağız sıkılığının bedelini ödemek için ona pahalı bir kıravat iğnesi hediye etmişti. Bu iğne yiğit telgrafçının temiz kolalı gömleğinin yakasından hiç eksik olmamıştır. İmparatoriçe onun göğsüne yiğitlik madalyası takmayı göze alamamışsa da, onun "Şato"nun yataklık bölümünü ziyareti anısına, Fransa'nın Türkiye Büyükelçiliği'nce Nafiyan Efendi'nin adı resmi repertuara alınmıştır. Böylece bizim Efendi, Üçüncü Cumhuriyet döneminde bile, Fransız Sarayı'ndaki

bütün bayram ve resmi davetlere çağrılmıştır. Onun Cambon ve Constans tarafından verilmiş bütün görkemli ve maskeli balolar üstüne izlenimlerini anımsıyorum. Balolarda gördüğü giysilere öyle hayran oluyordu ki sık sık şöyle diyordu bana:

"İğne atsan yere düşmezdi, herkes oradaydı... Her zevke göre, ne ararsan bulurdun... Karşıdaki bir Prens mi, bir Marki mi, bir Kont mu?.. Vallahi, böyle değişik kıyafetler içinde dostları tanımak, ayırt etmek çok güç geliyordu bana..."

Lâle Sineması'na bitişik olan Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü başlangıçta Fotoğrafçı Abdullah'gillerin evine bitişikti.

Minakyan Türk Topluluğu'nda çalışan aktör Toloyan, Bulvar "Melo"larının ve Palais Royal vodvillerinin bu büyük vülgarizatörü, *Gavroche* adlı haftalık bir mizah dergisinin, aynı evin yer katında ve birinci katındaki bürosunda oturuyordu.

Gavroche dergisi (büyük komik Tolayan'ın takma adı da Gavroche'tu) 1908 Meclisi Meb'usan'ının açılışından sonra işyerini İstanbul'dan Paris'e (söylediğine göre 1918'de), oradan da Sovyet Ermenistan'ına nakletti.

Tolayan her türlü rolün aşılmaz biçimde üstesinden gelirdi. Özellikle de Ernest Blum'un Minakyan Efendi tarafından Türkçeye çevrilmiş ve onun topluluğu tarafından İstanbul'da Varyete Tiyatrosu'nun sahnesinde (bugünkü Ses Sinema-Tiyatrosu) oynanmış *Madam Montgadin'in Bıçağı* adlı yapıtındaki "Mitron" rolünde bir harikaydı.

Türkiye Turing ve Otomobil Kulübü'nün karşısında Hacıbiar Evi yükselir. Bu binayı Cağaloğlu'nda, Vilayet'in (eski Babıâli) yanındaki yere taşınmadan önce Basın Birliği işgal etmekteydi.

Pera'da ana caddede konut edinen ender Türklerden biri olan Ziraat Nezareti Maadin ve Orman Genel Müdürü Ziya Bey İstiklâl Caddesi'nin yukarı uzantısında, bugünkü 34 numarada oturmaktaydı.

Edebiyatçı, Devlet Şûrası üyesi, Cumhuriyet'in ilanından sonra Protokol Müdürü olan Saffet Bey adlı bir oğlu vardı.

Baba ve oğul Serkldoryan üyesiydiler.

Ziya Bey bahçıvanlığı severdi. Emirgan'daki villasının bahçesinde, bütün gerçek meraklılarda kıskançlık duygusu uyandıran şahane güller yetiştirirdi.

Topçu Kışlası ve Taksim Meydanı, 1935

Merhum Saffet Bey fotoğraf çekme ve "panoramik" görüntüler konusunda seçkin bir sanatçıydı. Ortaya koyduğu ürünler bir Nadar'ın, bir Reutlinger'in imzasını taşımaya layık nitelikteydi.

Ziya Bey'in damadı, Türkiye'nin eski Paris Başkonsolosu Veli Bey'in iki kızı vardı ki bunlar, büyükbabalarının yetiştirdiği güller gibi taze ve renkliydiler.

Ziya Bey'in oturduğu evin hemen yanında, Taksim'e doğru çıkarken o günlerde bir ev vardı. Bu evin önündeki bahçede Osmanlı Rasathanesi tabelasını okurdunuz. Gökkubbeyi incelemek için ne tuhaf bir konum, değil mi?

Rasathane Müdürü'nün adı Ali Bey'di.

M. Vlastari Senior bugün İstiklâl Caddesi 36 numaralı evin sahibiydi.

Maliye ile uğraşmaya başlamadan önce balıkçılık yapıyordu (ama amatör olarak değil). İyi bir ev kadını olan karısı da kendi çamaşırını kendi yıkıyordu.

Oğulları Sırbistan'ın Türkiye Ortaelçisi'nin kızı Matmazel Jeorjeviç'le evlenmişti. Çok hoş bir kızdı bu ve ender güzelliğiyle dillere destan olmuştu. Bu arada bir de söylenti çıkmıştı. Güya Vlastari Baba, genç Sırp kızını oğlu için, Belgrad Sarayı'nın temsilcisinin kendisine olan yüksek miktardaki borcuna karşılık istemişti. Beriki de borcun böyle ultra modern bir biçimde silinmesini uygun görmüştü.

Biraz daha yukarıda ve aynı yönde uzun ve üstü örtülü bir geçidi geçerseniz bir sinemanın (Kâinat) önüne gelirsiniz. Burası başlangıçta M. Castelli'nin "Manej"iydi.

Bu bina mütareke yılları sırasında (Birinci Dünya Savaşı) kısmen yanmıştır. Azaryan Efendi'nin trajik biçimde alevler arasında can verdiği yer de burasıdır. Azaryan Efendi iş görüşmesi yapmak için aynı binada bulunan birinin dairesine gitmiş, apartmanı alevler sarınca orada mahsur kalmış,

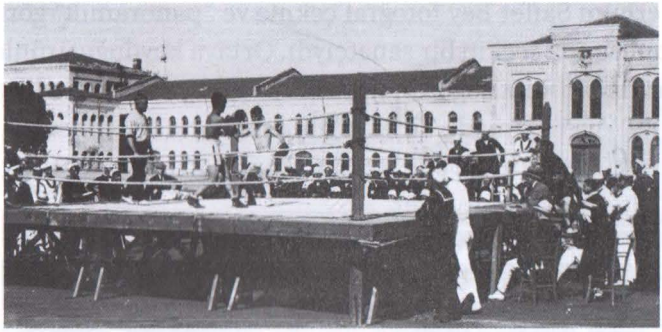

Taksim Stadı

arkasından kapanan bir kapıyı da bir türlü açamamış. Açamayınca kendisi de binayla birlikte yanmış. Korkunç yazgı!..

Türkiye'nin eski Galatz ve Malta Başkonsolosu, Belgrad tam yetkili Ortaelçisi, Hariciye Nezareti, nihayet Senatör olan Azaryan Efendi değerli bir diplomat, ülkesinin hizmetinde çalışmış şerefli bir kişiydi. Kendisini uzaktan yakından tanıyan herkeste sevgi uyandırmıştı.

Büyük İstiklâl Sokağı'nı biraz tırmanırsak eskiden Taksim adıyla anılan sokağa varırız. Bu yolun alt yanında şimdi inzibat karakolu olarak kullanılan bir ev vardır, burası eski bir saray ebesine aittir.

Binanın işlerini saygın hemşehrimiz M. Tamburidis çekip çevirmiştir. Tamburidis denince akla hemen yabancı tiyatro topluluklarının İstanbul turneleri gelir. Kardeşi M. Jean'ın Belediye Tiyatrosu'nu yönettiği günlerde, bu tür turnelerin sıklaştırılması ve yaygınlaştırılması için çok çalışmıştı.

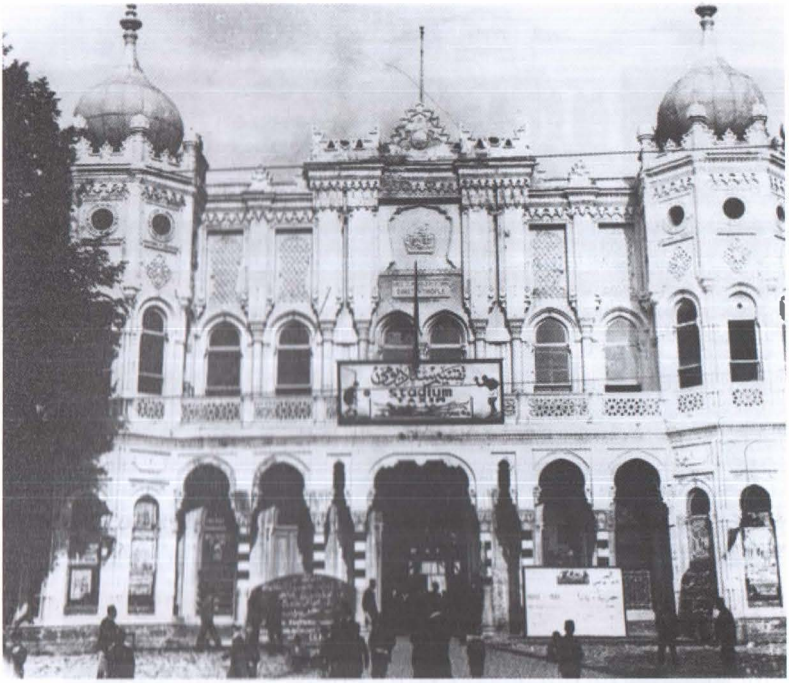

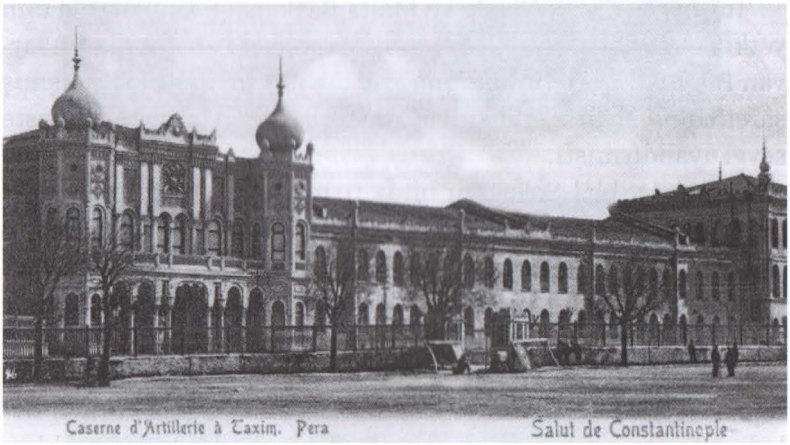

Caserne d'Artillerie à Taxim. Pera

Salut de Constantinople

Sağımızda, Taksim yönünde, Sıraselvi Sokağı'nın kavuştuğu meydanın güneyinde bir avlunun arkasından yükselen bir bina görüyoruz. Yunan Trinite Kilisesi'dir bu. Bizans üslûbunda (?) yeni bir yapıdır. Mimar M. Kampanaki'nin planlarına göre inşa edilmiştir (1882).

Bu binanın yanında (Meşelik Sokağı), Ortodoks Grek Cemaati'nin genç kızlarının devam ettiği bir okul bulunur. Bir zamanlar bu okulu hoş bir İsviçreli hanım yönetirdi. *İstanbul* gazetesinin müdürü M. Régis Delbeuf'le evlenmiş, kendisi de "Ria d'Asta" takma adıyla bu günlük gazeteye yazılar yazardı.

İstanbul gazetesi 1867'de İngiliz Baron Hanley (Baron unvanı değil, adıydı) tarafından kurulmuştur. Daha sonra, Hanley gazeteyi M. Régis Delbeuf'a bırakmıştır. Delbeuf'tan sonra sahip olarak Mösyö ve Madam Georges Gaulis'i görüyoruz. Onlardan da *La Turquie*'nin Genel Yayın Müdürü Chevalier Guillaume de Bondini'ye geçmiştir. Burada sözü edilen *La Turquie* gazetesi ile M. Bordéano'nun Sultan Abdülaziz zamanında yeniden yayımlanmaya başlayan ve basıldığı sokağa (Gazete Sokak) adını veren *Turquie*'si arasında, aynı adı taşımalarından başka hiçbir ilgi yoktur.

Taksim Meydanı, 1925

Trinite Kilisesi, İstiklâl Caddesi boyunca, çeşitli görünümlerde irili ufaklı bir dizi yapıyla maskelenmiştir.

Fransız Başkonsolosluğu'nun karşısında, eski Selavo Eczanesi'nin yerinde şimdi Hüsnü Tablat Lokantası var.

Üstünde üç renkli bayrağın dalgalandığı konsolosluk binası başlangıçta (1760) vebalı hastalara tahsis edilmiş Saint-Jean Baptiste adlı bir hastaneydi. Daha sonra Parisli araba yapımcısı Masse et Binder Neuveu firması yerleşti buraya. Cenaze arabaları da buraya konuluyordu.

Cenaze hizmetlerini ilk kez ciddi bir biçimde başlatan ve müesseseleştiren kişi, Asmalı Mescid Sokağı sakinlerinden biri olmuştur: M. Dandoria. Bugün ölülerin edebi istirahatgâhlarına doğru götürülmesi işini onun mirasçıları sürdürüyor. Dandoria'nın bu ölümcül turizm alanında birçok taklitçisi çıktı ortaya. Onun müessesesi kurulmadan önce, her şeyin bir düşten ibaret olduğu bir dünyayı terk edenlerin tabuta konulması, cenazenin kaldırılması ve toprağa verilmesi işleri çeşitli cemaatlerin kiliseleri tarafından yapılmaktaydı.

Taksim Meydanı, 1936

Araba reyonları arasına girdiğime göre, izin verin de Misk ve Kurabiye Sokaklarının kavuştuğu köşede bulunan koca yapıyı göstereyim size: Mösyö Martin'in apartmanı. Belçikalı Mösyö Martin usta bir araba yapımcısıydı. Osmanlı Sarayı'nın bu konudaki gereksinimlerini karşılardı. Özellikle, II. Abdülhamid'in kardeşi ve halefi olan veliaht Reşad Efendi'nin gözünde en iyi araba yapımcısı oydu.

Son olarak, eski Osmanlı veliahtı Yusuf İzzettin Efendi'nin dul eşinin mülkiyetine geçmiş bulunan Martin Evi bugün bir apartman (Ferah Apt.) olmuştur.

Mösyö Martin, Sultan Abdülaziz'in, III. Napolyon'un kendisini şatafatlı ve samimi bir biçimde karşıladığı Paris yolculuğu (1867) dönüşünde başkente kadar ona refakat etmişti.

Fransız İmparatorluğu'nun at eğitimcisi General Fleury, Türk meslektaşı Mösyö Martin'e, padişah ahırlarına bağlı eğercilik atölyelerini yeni baştan düzenlemesini öğütlemişti.

Mösyö Martin haşmetli patronlarını tam anlamıyla memnun etmeyi bilmiş, ayrıca eğercilik zanaatına bir de at cambazlığı

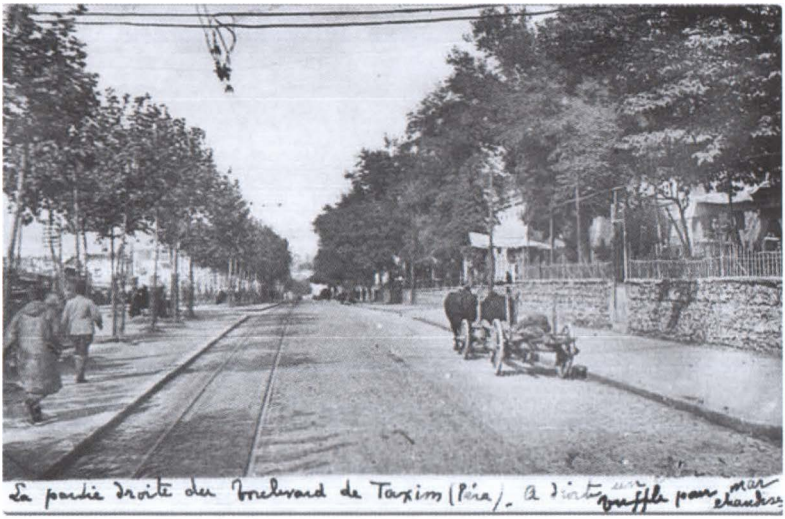

Taksim'den Elmadağ'a gidiş, 1910'lar

sanatını eklemişti. Büyük başarı kazandı çünkü öyle özel bir yeteneği vardı ki ahıra en seçme aygırları ve kısrakları kazandırıyordu. Bu yeni alanda uzmanlaşmış olmak da onu tatmin etmiyordu. Bu kez tuttu bir araba yapım atölyesi kurdu. Çevresinde usta işçiler, nitelikli arabacılar topladı. Bunun sonucu olarak da sarayın, Babıâli'nin ve başkentin geri kalan kısmının en iyi müşteri kitlesini kendine çekmekte gecikmedi.

Yine de aklımda kaldığına göre, Abdülhamid M. Martin'in hizmetine doğrudan doğruya başvurmuş değildir. M. Martin, kardeşi veliaht Reşad Bey'in tercih ettiği bir zanaatkârdı ve onun için mi acaba?

Abdülhamid, Osman'ın kılıcını Eylül 1876 cuma günü kuşanmıştır.

O önemli günün arifesinde, yani 31 Ağustos 1876 perşembe günü, akşamın ilerlemiş bir saatinde, Hariciye Nazırı Saffet Paşa Naum Efendi'yi (Ecnebi Muhaberat'ta Reis Muavini) acele

olarak Seraskerliğe çağırmış. Burada nazırlar, V. Murat'ın –hastalık nedeniyle– tahttan feragati ve yerine kardeşinin geçişiyle ilgili son önlemler konusunda görüşme halindeymişler...

Saffet Paşa Türkiye'de bulunan misyon şeflerine hitap eden ve II. Abdülhamid'in tahta geçtiğini bildiren bir not yazdırmış. Sonra yardımcısına bu önemli olayla ilgili olarak ağzını iyice sıkı tutması gerektiğini söylemiş ve eklemiş: "Aksi takdirde hepimizin kellesi gider."

Evine dönen genç memur kaygılı ve sıkıntılı bir tavır içindeymiş. Annesi ve kız kardeşi bunun nedenini sormuşlar. Amirlerinden bir azar mı yemişti? Yoksa iş sırasında bir konuda dikkati mi çekilmişti de bu hale gelmişti?

Ama o, bu keyifsizliğinin aşırı çalışmaktan doğduğunu söyleyerek onları ferahlatmayı bilmiş.

Ertesi sabah şiddetli bir top sesi ortalığı sarsınca annesi ve kız kardeşi dehşete kapılarak bağırmışlar:

Cumhuriyet Anıtı, Taksim Meydanı, 1928

— Savaş mı çıktı?

— Hayır, diye sükûnetle karşılık vermiş genç müdür muavini, kaygım ve sıkıntım bitti, yeni bir efendimiz var artık, işittiğiniz bu top sesleri II. Abdülhamid'in tahta geçişini kutluyor.

Parisli M. Binder o günlerde Abdülhamid'den siparişler alıyordu.

Nisan 1909 olaylarından, Hareket Ordusu'nun İstanbul önüne gelişinden, Abdülhamid'in tahttan indirilip sürgüne gönderilişinden sonra Reşad Efendi, V. Mehmet adıyla Osmanlı tahtına oturdu. Yeni Sultan, M. Martin'in özenli yapım biçimini öteden beri takdir ettiği halde saltanat arabasını Paris'ten edinmeye heves etti.

Padişah'ın isteği, Yıldız'dan çekilen ve Başmabeyinci Lütfü Bey'in imzasını taşıyan bir telgrafla Fransa'daki büyükelçiliğe bildirildi.

Babam, büyükelçimiz müşaviriyle birlikte beni iki gala "kaleş"i (gezinti arabası) ısmarlamakla görevlendirildi. Aklıma ilk gelen şey Binder'e koşmak oldu...

— Olur mu? diye bağırdı bana sevgili Müşavir Muhiddin Bey (Hariciye Nazırı, Abdülaziz'in trajik bir biçimde tahttan uzaklaştırılışının –1876– ertesinde ünlü Çerkez Hasan tarafından öldürülen merhum Raşid Paşa'nın oğlu). Olmaz, diye üsteledi, Binder'le iş yapmak katiyyen olmaz. Said Bey oğlum, biliyorsunuz ki, Başkatibimiz K...H'nin gidişinden beri, yani 1880'den beri, Binder Müessesesi'yle ilişkilerimiz soğumuştur... Çünkü sorun, hesapların düzenli biçimde görülmesi sorunudur.

Bunun üzerine kalkıp Avenue Malakoff'taki Keliner Müessesesi'ne gittik.

Quai de Billancourt'taki büyük fabrikalarına nezaret eden Keliner Baba, müşterileri karşılama, onlara bilgi verme işini çocuklarına devretmişti. Oğlu (belleğim beni yanıltmıyorsa Paul'dü adı) bizi büyük bir saygı ve nezaketle karşıladı, fotoğraf ve desenler gösterdi, zengin kataloglar açtı. Sonunda güven uyandırmak için biri II. Nicolas'dan, öbürü III. Alphonse'dan gelmiş iki telgraf gösterdi. Bunlarda Keliner Müessesesi Rusya ve İspanya için yaptığı arabalar ve otomobillerden ötürü kutlanmaktaydı.

Keliner'in getirdiği ilginç yeniliklerden biri de yaptığı arabaların zırhlı oluşu ve basamaklarının istenildiğinde kaldırılabilmesiydi.

M. Keliner repertuvarına V. Mehmet adını eklemekten çok mutlu olmuştu, yine de kulağıma şu sözleri fısıldamaktan kendini alamadı: "Ama sizin İstanbul'da bir araba yapım ustanız, bir M. Martin yok mu? Kendisinin bizimle bağlantısı var. Lemoine makaslarından tutun da elimizde en iyi ne varsa. Müessesemiz onun isteklerini daima karşılamaktadır."

Sipariş verdim, daha sonra Osmanlı İmparatoru'nun arabasına kendisinden önce bindim. Ön tablanın üstüne, akülerle beslenen bir dizi renkli elektrik ampülcükleri yerleştirdim. Bunlara bağlı düğmeler devletli yolcunun elinin hemen ereceği bir yerde olacak, böylece Sultan hareket, durma, yön değiştirme emirlerini mekanik olarak verebilecekti. Sultan V. Mehmet el frenini (el freni arabacıyı öne eğilmek zorunda bırakıyordu) ve sektörlü freni (bu da sürücünün bir elini hareketsiz bırakıyordu) sevmediği için, M. Keliner'e Paris'te gördüğüm otolarda ve ev eşyası taşıyan arabalardaki aygıtların model alınarak tekerleklere bir ayak freni bağlanmasını önerdim. Uzun sözün kısası, Padişah bu iki "kaleş"ten çok memnun oldu ama ne yazık ki, özenle oyulmuş ve hilâlin üstüne yerleştirilmiş, incelik ve ustalık eseri fenerler çalışmıyordu. Fenerler İstanbul'da başka fenerlerle değiştirildi. Tabii ki bu yenileri daha ağır ve daha "göz alıcı" idiler. Hani nalbur işi desem yeri.

Şimdi, İstiklâl Caddesi-Taksim'de kurulmuş Fransız Hastanesi'ne dönüyorum. Hastane, kurucusu M. Henry Giffard'ın adını almıştır.

Saint Vincent de Paul'ün kızkardeşleri burada hastabakıcı olarak çalışmışlardır.

Hastane olmaktan çıkarılmış binanın içinde şimdilik konsolosluk dairesi, bir kitaplık, Fransa'nın İstanbul'daki Ticaret Odası ve Fransızca dil kursları yapılan bir salon bulunmaktadır.

Eskiden Fransız Konsolosluğu Venedik Sarayı'nın yakınlarında, Tom Tom Sokağı'nın alt tarafına açılan Fransız Büyükelçiliği bahçe kapısının yanındaydı. Cephesinde gravürle terazi, kılıç ve başka simgeler işlenmiş bu binaya geçtikten sonra Kançılarya ve Konsolosluk Mahkemesi (evet kapitülasyonlar!..) müşterek levhalarını, Mayer Mağazası'nın yanından başlayıp Fransa Büyükelçiliği'ne doğru uzanan yokuşun sağındaki güzel bir evin kapısına asacaklardır. Şimdi yanmış bulunan binanın üstüne yerleştirilmiş mermer bir levha, gelip geçenlere Fransa Dame-Thémis'inin burada iş gördüğünü anımsatmaktadır.

Madam Anastazi Bakula bugünkü Fransız Konsolosluğu'nun karşısında, Büyük Pera Sokağı (İstiklâl Caddesi) 37 numarada otururdu. Bu çok tatlı hanımın bir pansiyoneri vardı: Anatomi Profesör Yardımcısı, İstanbul Askeri Tıp Fakültesi'nin Disiplin Kurulu ve Edebi Komisyonu üyesi Dr. Albay Yusuf Rami Bey.

Arap asıllı doktorumuz evinin kapısına astığı mesleki tabelaya Yusuf sözcüğünü "Yusuph" olarak yazdırmıştı. Heybetli bıyığını yapay yöntemlerle boyayarak kendini gençleştirmek için çırpınan bir adamdı.

Bugünkü Fransız Konsolosluğu'nun biraz daha yukarısında, sebili geçtikten sonra jandarma ve polisin karma olarak çalıştığı bir karakol vardı. Eski Hilâl Kahvehanesi'nin arsası üstüne inşa edilmişti.

Taksim Meydanı: Şimdiki ilkokul ve anaokulu, Hariciye Nezareti Umumi Katibi Nuri Bey'in (de Châteauneuf) oturduğu bir evdi. Yanda askeri Doktor S. Numan Bey (daha sonra General oldu) otururdu.

Usta ve becerikli arabacı Hasan Ağa, Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın hizmetine girerek zanaata başlamıştı.

Taksim Meydanı'nda Cumhuriyet Bayramı kutlamaları, 1934

O çağda genç bir adam olan Hasan Ağa, efendisini kırbaçla tehdit etmek gibi büyük bir cüret göstermiş. Bir gün atlar gemi azıya almış, araba baş döndürücü bir hızla gidiyormuş. Hayatını tehlikede gören Ömer Paşa daha kötü bir durumdan sakınmak için kendini arabadan dışarı atmaya kalkmış. Gözüpek Hasan bunu farkedince Paşa'ya okkalı bir kamçı darbesi indirerek onun bu hareketini önlemiş. Ama duruma hâkim olduktan ve atları zaptettikten sonra aklı başına gelen arabacı, Büyük Asker'in ayaklarına kapanmış, kendisini bağışlaması için yalvar yakar olmuş ona. Ömer Paşa o zaman, efendisini uğursuz hatta belki de ölümcül bir düşüşten korumak isteyen Hasan Ağa'nın bu küstah ama kurtarıcı hareketinin anlamını kavramış. Ve Serdar-ı Ekrem "aman" vermiş ona.

Atlarla büyük yakınlık kurmuş olan Hasan Ağa az rastlanır bir hayvan eğitimcisiydi. İki güzel Macar kısrağını (açık doru) araba kolu ve okuyla evcilleştirerek bütün sanatını ortaya koymuştu. "Uza" ve "Nina" adları verilmiş olan bu iki kısrak, Hariciye

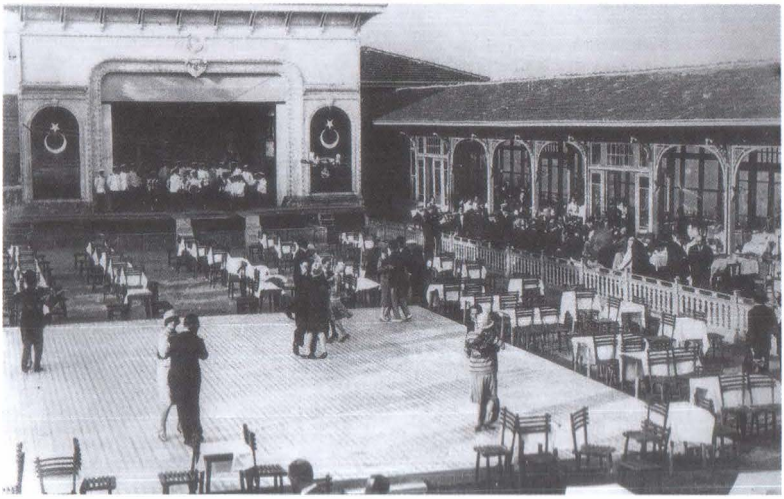

Taksim Bahçesi, 1935

Nezareti Müsteşarı tarafından Konstantinopl Tramvay Şirketi için satın alınmıştı. Babamın talimatı üzerine, at taşıyan bir kataın geldiğini haber vermek ve iki atın alınması için gerekli işlemlerin yapılmasını rica etmek üzere şirket müdürüne ben gitmiştim. Ziyaretimden ve Naum Paşa'ya hizmet etmekten çok memnun olan M. Perdikaris, bana asıl söz sahibi Harbiye Nazırı Rıza Paşa'nın ve Sultan'ın gözdesi ve Mabeyincisi İzzet Paşa'nın daha önce bir tarih tesbit ettiklerini ve siparişin ancak Sirkeci Garı'nda sabırsızlıkla beklenen ikinci bir kataın gelişinden sonra sonuç vereceğini anlattı.

Böylece Galata, Voyvoda Caddesi'ndeki müdürlük binasına gidişinin üstünden birkaç gün geçtikten sonra iki kısrak bize teslim edildi. Hasan Ağa da onların isim babaları ve lalaları oldu. Hayvanlar oldukça ucuza, altmış Türk lirasına alınmıştı.

Bu arada M. Perdikaris'e, Tramvay İşletmesi'nden ödünç alınmış iki at tarafından çekilen faytonunun içinde sık sık rastladığımızı da belirtmeliyim. Yanında da hep Marigny'den

çıkma güzel bir Fransız kadın olurdu. Kadın yeni dul kalmış Perdikaris'i teselli ederdi.

Cilveli, süslü püslü güzel kız: İhtiyar beyler için işte yeryüzünde cennet buydu.

Mösyö Perdikaris Monako'ya çekildi (1911), son nefesini verene dek ruletten şans umdu.

Hariciye Nezareti Hukuk Müşaviri Gabriel Noradungiyan sonraları "Yachting Club"ın (Jaffer Bey yönetiminde Büyük Ada'daki yaz müessesesinin kış şubesi) merkezi olan evde otururdu. Amasya Apartmanı Noradungiyan Efendi'nin konağının yerinde inşa edilmiştir.

Gabriel Efendi'nin evine, nezaretteki görevi dolayısıyla yabancı ülke elçilik mensupları (sözgelimi Belçika) sık sık gelirdi. Osmanlı otoritesi ile yabancı topluluklar arasında çıkmış pürüzler konusunda düşünce alışverişinde bulunurlardı. Gabriel Efendi konuklarını görkemli bir biçimde kabul eder, onları eğlendirmek için İstanbul'a gelmiş yabancı artist topluluklarından yararlanırdı. Sözgelimi bir akşam Fransız illüzyonist

Commandeur Caseneuve olağanüstü numaralarıyla diplomat seyircilerinin gözlerini kamaştırdıktan sonra, Gabriel Efendi ve Hariciye Nezareti Müsteşarı Naum Paşa ile oturup bir "piket" partisi çevirmişti. Ama iki Osmanlı memur oyunu yarıda kesmek zorunda kalmıştı. Çünkü alaycı Caseneuve onların açıkgözlük ederek kaçırmaya çalıştıkları kartları bir bir ortaya çıkarmıştı.

Kısacası, diplomasinin yeşil çuhası o gün öbür yeşil çuhayı yenmeyi başaramamıştı.

Şimdi Sıraselvi Sokağı'na giriyoruz. Eski Majik Sineması'nın (bugünkü Türk Sineması) yerinde Yunan-Fransız Okulu vardı. Yöneticisi Hacı-Hristo, kolay yoldan "diploma" almak isteyen bir sürü öğrenciyi bir araya getirmişti. Sanırım yanılmıyorum, *İstanbul* gazetesinin eski yönetmeni M. Pierre le Goff bu okulda Fransız edebiyatı dersleri verirdi. M. Le Goff büyük bir "siyah" ve "sarı" bira tüketicisi olduğu kadar yetenekli bir gazeteci, ondan fazla da çok iyi bir öğretmendi.

Huguenin Evi ve AKM inşaatı, 1953

Beyoğlu Halkevi binası Selim Melhame Paşa'nın eski barınağıdır. Salıpazarı'na inen bir sokak bu evi, onun kendisi gibi Vezir olan kardeşi Necip Paşa'nınkinden ayırır.

Bugün Necip Paşa'nın eski evi Mithat Nemli Bey'in mülkiyetindedir.

Melhame Kardeşler kendilerine zaman zaman önemli görevler veren Abdülhamid'in devrinde büyük rol oynamışlardır. Bir bakıma, Veziriazam ve öbür Vezirlerle rekabet ediyorlardı.

Selim'e daha çok siyasi-diplomatik nitelikte misyonlar verilirdi. (İtalya'nın III. Victor Emmanuel'ine bir nişan götürmekle görevlendirilmişti.) Olgun bir Fransız hanımla evli olduğundan yabancı büyükelçilerin sevgisini kazanmayı bilmişti. Sultan; Ziraat, Maadin ve Orman Nazırı'nın diplomatik dostluklarından çok kez yararlanmıştır.

Necip Paşa'ya gelince, Osmanlı İmparatoru onun kişiliğinde ince bir istihbaratçı niteliği keşfetmişti. Bu nedenle "Joris bomba olayı" konusundaki derin soruşturma görevi ona verilmiştir. Belçikalı Joris bir Selamlık "Cuma"sında Sultan'a suikast girişiminde bulunmuştu (21 Temmuz 1905).

Maruni tarikatına bağlı bu iki Suriyeli kardeş Paşa, Abdülhamid'in hatır sayarlığı ve cömertliği sayesinde büyük servet yapmışlardır. Birincisi kazandığı her şeyi ustaca muhafaza etmesini bildi... İkincisi ise, ne yazık ki, sanki bir dipsiz testi almıştı eline, bütün varlığını yedi bitirdi.

Eski Ralli Evi, Sıraselvi Sokağı'nın en güzel evleri olan Kumandan Berger'e ve Romanya Ortaelçiliği'ne ait yapıların arasındadır.

Kumandan Berger'in evinin önünde, eskiden, milli kıyafetine bürünmüş, kapıcı olarak görevlendirilmiş yakışıklı bir Hırvat görülürdü. Adı Filip Bokoviç'ti. Kumandan Berger Fransa'ya çekilince kendi kapıcısını Paris'teki Türk Büyükelçisi merhum Nuri Paşa'nın yanına verdi. Paşa da Filip'i Villejuste Sokağı (bugünkü Valéry Sokağı) 33 numaradaki "diplomatik barınak"a yerleştirdi

(1906). Yiğit Filip o tarihten beri burada çok rejim, büyükelçi eskitmiştir, savaşlar ve mütarekeler görmüştür. Her zaman görevini şaşmaz bir bağlılıkla yerine getiren bu adam 1944'te hâlâ aynı kulübede oturuyordu.

Bugün konsolosluk merkezi olan Romen Ortaelçilik binası, sözünü ettiğim üç yapının en zengin olanıdır. İlk sahibi binanın yapımında olsun, döşenişinde olsun, en titiz bir beğeniyle hareket etmişti. Ortodoks-Yunan cemaatinin İngiltere'deki ruhani büyükelçisi ölü Müzürüs Paşa (1902-1907), evinin Saint Germain Faubourg'taki ve Quartier le l'Etoile'deki yapılarla eşit güzellikte olması için elinden ne gelirse yapmıştı. Gerçekten de kapılar, pencereler, ağaç doğrama bölümler, lambriler, ocaklar ve kilitler, Fransa'daki ve Navarre'daki özel barınakları akla getirmekte. Kilitler ve sürmelerde Parisli bir ustanın, değerli bir maden oymacısının imzası var.

Söylendiğine göre, Müzürüs Paşa ilk gelen parçalardan memnun kalmamış, onları söktürerek kendi beğenisine göre yenilerini ısmarlamış. Binanın bodrum katında, zırhlandırılmış bir oda ve geniş mahzenler vardır. Şeref merdiveni, hol, salonlar göz alıcı niteliktedir. Üstlerinde değerli ve gerçek goblenler bulunan anıtsal şömineler, Boule işi möbleler ve hepsi de Faubourg Saint Antoine'ın ünlü zanaatçılarının damgasını taşıyan başka şeyler... Bükreş hükümeti "zarfı da mazrufu da" birlikte satın almıştır.

Türkiye'nin eski Roma Ortaelçisi, eski Prens Samos, Büyükelçi Müzürüs Paşa, lüksü çağın modasına göre, konfor içinde seviyordu.

Romanya'nın İstanbul'daki ortaelçilerinin girişimleri sonucu nispeten yakın bir tarihte yapılmış ve kilise olarak kullanılması öngörülmüş bir binada bugün konsolosluk büroları yerleşmiş bulunuyor. Bu bina Müzürüs Paşa'nın evinin bahçesindedir.

Başlangıçta, Müzürüs Paşa'nın büyükelçi olarak İngiltere'ye gönderilmesi belirlenmiş değildi. Çünkü Abdülhamid, Naum Paşa Suriye'den döndükten sonra (Ekim 1902) Londra'daki bu görev için onu seçmiş bulunuyordu. Ancak İngiltere Büyükelçisi Sir Nicolas O'Conor, Naum Paşa'nın fazlaca "francofile" (Fransız yanlısı) olduğunu, Cebel-i Lübnan'daki görevi sırasında bunu ortaya koymuş bulunduğunu ileri sürmüş, hatta hükümetinden itimatname istemeyi bile reddetmiştir.

Lübnan kökenli yani Osmanlı uyruğu olan, sonradan Fransız yurttaşlığına geçen Doktor Georges Samne, Bossard yayınları (43, rue Madame, 1920) arasında çıkan yapıtında, kuşkusuz Quai d'Orsay'ca kendisine verilmiş "not"lardan da esinlenerek şöyle diyor:

"Naum Paşa (1892-1902) İstanbul'ca dikte edilen uğursuz politikayı izleyen Lübnan'da çevresine karanlık kişileri doldurarak yaşamıştır.

"Bununla birlikte ona borçlu olduğumuz şeyler vardır. Ayrıca yönetim kurulunun düşüncelerini bir iç yakınlığıyla dinler ama bunlara göre hareket etmezdi." (*La Syrie*, s. 216-217)

Okuduğunu anlayan biriysem, işte size babamın Fransız yanlılığını belgeleyen bir tanıklık!!!

Bu arada "karanlık" deyimiyle anlatılmak istenen kişiler arasında bulunan Halil Elkuri Bey'den de söz etmem doğru olacak. Halil Elkuri Bey, Arap Muhaberat Bürosu'nun müdürüydü ve hükümetinin yayın organında canla başla çalışan sadık bir zattı. Büyük Lübnan Cumhuriyeti Başkanı Şeyh Beşara Elkuri'nin babası olan Halil Elkuri Bey benim çocukluk arkadaşımdı, on yıl boyunca (1892-1902) kahkaha, oyun ve gözyaşı arkadaşım. Beyteddin Yaz Sarayı'nda ve Hadet Kış Konağı'nda yan yana geçirmişizdir o on yılı.

Yukarıda anlattığım durum karşısında, Abdülhamid'in sırdaşı, Başmabeyinci El-Abid İzzet Paşa, Müzürüs Paşa'nın VII. Edouard'ın başkentine gitmesi ve daha önce Kostaki Müzürüs

Paşa'nın orada elinde tuttuğu diplomatik göreve getirilmesi için ağırlığını koydu.

Kostaki Paşa Londra'da görevliyken karısını kaybetme talihsizliğine uğramıştı (Temmuz 1867).

Kraliçe Victoria'nın konuğu olan Şehzade Abdülhamid, amcası Abdülaziz'in büyükelçisinin uğradığı bu felaketi öğrenir öğrenmez ona tarihsiz ama İngiliz Sarayı'nın armasını taşıyan bir kâğıda Fransızca yazılmış, Latin harfleriyle imzalanmış bir başsağlığı mektubu göndermişti.

M. Hatriarchéas'nın özel arşivinde bulunan bu mektup Abdülhamid'in Latin harfleriyle imzasını taşıdığı için orijinal bir belgedir. Mektup aynen şöyle:

"Sayın Büyükelçi,

Kaderin, muhterem eşinizin kişiliğinde sizi uğrattığı felaketi gerçek bir üzüntüyle öğrenmiş bulunuyorum. Tesellilerle boşuna

yatıştırmaya çalıştığımız acılardan biridir bu. Kendi payıma, size ancak büyük bir katlanma gücü diyebilirim.

Sayın Büyükelçi, en seçkin saygı duygularımı kabul ediniz."

A. Hamid

(İngiliz Krallığı aile arması)

Daha sonra Naum Paşa ve Sir Nicolas çok iyi dost olmuşlardır.

Üzücü not: İstanbul'da görevliyken ölen (1908) Büyükelçi O'Connor'un resmi cenaze töreninde Sultan, Naum Paşa'yı Pangaltı'ndaki Saint-Esprit Katedrali'nde yapılan dinsel seremonide kendisini şahsen temsil etmekle ve diplomatın naaşına Türk toprağındaki son istirahatgâhına (Haydarpaşa İngiliz Mezarlığı) gidinceye kadar refakat etmekle görevlendirmişti.

Selim Paşa'nın evine de düzenleme yönünden büyük özen gösterilmişti.

Sıraselviler'deki bugünkü Halkevi binasının bütün doğrama işleri ve parkeler, Nazır Selim Paşa'nın denetiminde bulunan Sanatlar ve Zanaatlar Okulu'nda yapılmıştır. Ancak zamanın akmasıyla ve "Efendi'nin bakışı"nın artık mevcut olmamasıyla, ihmal ve gamsızlık ne yazık ki yapacağını yapmıştır bu binaya.

Yugoslavya Ortaelçiliği birkaç yıl süreyle Selim Paşa'nın evinde barınmıştır. Bina birkaç kez kısmen yangın hasarına da uğramıştır. Ama kısa sürede onarılıp eski haline getirilmiştir.

Aynı sırada bulunan Belçika Ortaelçiliği'nin mimarı da M. Kampanaki'dir. Binanın görünümünden de bu değerli sanatçının damgasını çıkarabilirsiniz.

Sözünü ettiğimiz ortaelçiliğin önüne kadar uzanan Meşelik Sokağı'nı geriye dönüp yürürsek bizi İstiklâl Caddesi'ne çıkaracak.

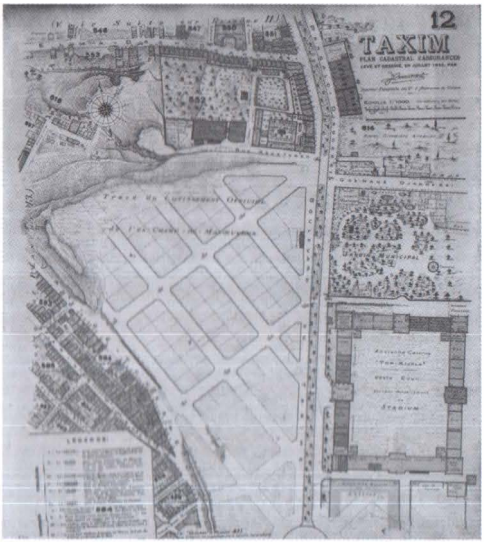

Pervititch haritasında Topçu Kışlası ve Taksim Stadı
(Gezi Parkı düzenlemesiyle birlikte pafta yenilenmiştir.)

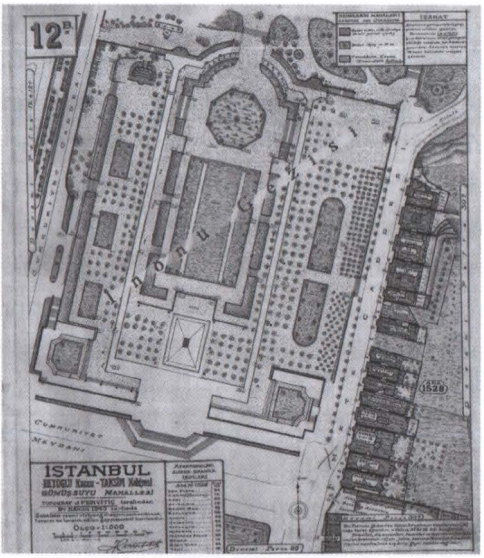

Pervititch haritasında Taksim Gezi Parkı
(Taksim Gezisi / İnönü Gezisi), 1943

Tahtaburun'a ve eski Hazine-i Hassa Nazırı ölü Agop Paşa'ya (Sultan'ın sağ kolu, birinci sınıf yönetici, büyük bir maliyeci) ait evler, Trinite Kilisesi'nin uzantısı olan parmaklığın karşısına düşüyor... Bu binalardan birini bugün Taksim Polis Karakolu işgal etmekte. (Bir bellilik noktası olsun diye söylüyorum bunu.)

Cumhuriyet Alanı, kaldırım boyunca uzanan eski yapılar, okul ve onu andıran bina, yukarıda bir ara değindiğim gibi, eskiden Dadian'ların mülküydü. Ailenin ünlü çocuklarından biri Vezir ve Hariciye Nezareti Müsteşarı olmuştur.

Sainte Barbe Lisesi'nin (Paris) eski öğrencilerinden ölü Artin Paşa 5. yüzyıldan beri tanınan Dadian ailesinin son temsilcilerinden biri olan Hacı Arakel'in (1753-1812) torunlarındandır. Fişekçilik zanaatında sivrilerek sarayın "Barutçubaşı"sı olmuştur. Makine ve alet yapımındaki ustalığıyla kendine bir yer yapmıştı. Bu yönüyle, haklı olarak Türkiye'nin Vaucanson'u diye anılmaktaydı.

Artin Paşa, Abdülhamid'in gözüne girmesini bildi. Türk usulü yaşıyordu. Bu da ona Padişah'ın verdiği görevlerin kademe kademe yükselmesiyle sonuçlandı.

O öldüğünde Hariciye Nezareti Müsteşarlık mevkii uzun süre açık kaldı.

Cebel-i Lübnan'daki görevinin başında bulunan Naum Paşa, Babıâli'nin bu önemli kişisinin ölüm haberini alınca büyük bir kedere gömüldü ama bu kederini bastırarak karısına şöyle dedi:

— Şimdi İstanbul'da olsaydım, Sultan merhum müsteşarın yerine beni geçirirdi.

Bu bir önseziydi çünkü bir iki yıl sonra, Suriye'deki misyonunu daha yeni üstlendiği bir sırada o müsteşarlık postu ona verildi. Bu atama, Londra Büyükelçiliği düşleri içindeki karısının işine gelmemişti. Söylendiğine göre, hanımefendi Lübnan'daki

görevi sona eren Rüstem Mariani Paşa'nın, Abdülhamid'i temsil etmek için Kraliçe Victoria'nın nezdine gönderilmiş olmasını (1884-1894) kendileri için de örnek görmekteydi. Gerçi Naum Paşa daha sonra iyi bir büyükelçilik kopardı (Paris, 1908-1911) ama o zaman da artık dul bir adamdı.

Necip Melhame Efendi, Abdülhamid'in yavaş davranmasından yararlanarak, çoktandır açık olan müsteşarlığa asaleten birinin getirilmesi düşüncesini öne getirmek, böylece oraya kendisi geçip oturmak niyetindeydi. Ama bu görev için Necip Efendi'yi hiç düşünmeyen Hariciye Nazırı Tevfik Paşa'nın hızlı çıkışı, hükümdarı "gözdesi" lehine bir kararname imzalamakta duraklattı.

Tevfik Paşa da dostu ve çalışma arkadaşı Naum Paşa'yı kendi yanına aldırdığı zaman derin bir soluk alarak ferahladı.

Necip'e de ödün olarak Nafıa Nezareti Müsteşarlığı verilmişti. Bir süre sonra Vezir oldu, Paşa oldu. Her yanını donatan şeref unvanlarından çok memnundu...

Cumhuriyet Alanı'ndaki yapıların en güzellerinden biri bugünkü İstanbul Kulübü'dür. Yukarıda, bu kulübün eskiden Pera Palas Oteli'nin yanında olduğuna değinmiştim. Başlangıçta ise merkezi İstiklâl Caddesi'nde, M. Leon Saryan'ın mücevherat dükkânının üstündeydi. Leon Saryan krallara iş gören bir zanaatçıydı. Onun Afganistan Kralı Emanullah'ın onuruna yaptığı ve oymalarla süslediği güzel kılıcı unutmadınız, değil mi?

İstanbul Kulübü'nün şimdiki binası, başlangıçta Osmanlı Bankası Genel Müdürü'nün özel barınağıydı.

Bu binanın dönüştürme ve iç bölüm değişiklikleri işlemlerine Mimar Mösyö Vallaury nezaret etti.

Binaya dışarıdan saçaklı bir balkon ekleterek kendi meremetine Doğulu bir hava kazandırmaya çalıştı.

İngiltere'nin müstakbel Berlin Büyükelçisi Sir Edgar Vincent o günlerde ayrıca Türkiye Büyük Banka Enstitüsü'nün de başındaydı. Eski şeylere çok meraklı olan bu adam, gezintileri

sırasında Bizans çağından kalma iki kapı tokmağı keşfetmiş, bunları hemen alıp yukarıda sözü edilen enstitü müdürünün evinin giriş kapısına taktırmıştı. Sir Edgar aynı zamanda iyi bir amatör yelkenciydi. "Gülnar" adlı teknesinin siyasal bir rolü de olmuştur. Galata'daki banka binasını havaya uçurmaya kalkışan teröristler bu tekneye binmişlerdi (20 Eylül 1895).

Teröristler teslim olma çağrılarına karşı şartlarını bildirmişlerdi. Tek şartları vardı, o da cezalandırılmamak. Sonunda uzlaşmaya varıldı ve Rus Büyükelçiliği Başmütercimi M. Maksimov'un gözetimi altında Sir Edgar Vincent'in lüks teknesine bindiler ve Osmanlı karasularından hızla ayrıldılar.

Sultan, Veziriazam (Sadaret mührünü 3 Ekim'de Kamil Paşa'ya teslim eden Küçük Said Paşa; Kamil Paşa da mührü 7 Kasım'da Halil Rıfat Paşa'ya bırakacaktır) ve nazırlar bu uğursuz günde çok sıkıldılar. Ne var ki kapitülasyonların yardımıyla, bankayı havaya uçurma girişimlerinin failleri ellerini kollarını sallayarak, başka gökler altında Babıâli'nin tepesini attıracak başka "tertipler" hayal ederek kaçıp gitmişlerdi.

İstanbul Kulübü'nün karşısında, birkaç adım atarsanız İngiliz Bayan Pears'in eski evi Mina'nın önüne gelirsiniz.

Abdülhamid'in yaveri ve piyade eğitimcisi Mareşal Von Kamphoevener bu evde oturmuştur.

Bu Prusyalı önemli subay ve kızlık adı Baronne de Loën olan, Majesteleri İmparatoriçe-Kraliçe'nin sarayının büyük hanımefendisi Kontes Th de Brockdorff (aynı adı taşıyan, Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetinde bulunduğu sırada ölen ve Feriköy Latin Mezarlığı'na gömülen General'in akrabası) İmparator'un resmi davetlisi olarak Osmanlı İmparatorluğu'nu ziyareti sırasında, kendisine eşlik etmekte olan Kraliçe Augusta-Victoria'ya Aley'de (Cebel-i Lübnan) bu satırların yazarını takdim etmişlerdi. II. Guillaume'nin karısı dudaklarını bu küçük çocuğun iki yanağına değdirmiş ve kendisi de onu Alman hükümdarına takdim etmiştir.

Çok keyifli olan İmparator, Cebel yöneticisinin oğluyla yakından ilgilenmiş ve ona dersleri ve neleri sevdiği konusunda bir sürü soru yöneltmiştir. Daha sonra Mutasarrıf'a kendi eliyle

"Büyük Kızıl Kartal Nişanı"nı takmış (Madam Naum'un elini öperek ona da ortasında II. Wilhelm'in mineli bir görüntüsü bulunan, pırlanta ve safir kakmalı değerli bir bilezik armağan etmiş) ve şu sözleri söylemiştir:

— Babanız benim babamı Lübnan'a geldiğinde konuk etmişti. Şimdi de siz beni konuk olarak kabul ediyorsunuz. Umarım ileride oğlunuz da benim oğlum için aynı şeyi yapacak.

Taçlı çift, Naum Paşa tarafından, Binbir Gece Halifeleri'ninkine eş ve konukseverliğinin ihtişamıyla ünlü Abdülhamid'in önemli konuklara gösterdiği bütün özen gösterilerek ağırlanmıştır.

İnönü Gezisi'nin yerinde bir zamanlar topçu, piyade ve itfaiye kışlaları yükseliyordu.

Bu askeri binalar ve geniş bir talim alanı olan Taksim semti bir sürü anıyı üşüştürüyor başıma. Ne var ki burada bir tarih yazmadığım, tersine küçük küçük olayları anlattığım için bunları geçiştirmeyi yeğ tutacağım.

Bu Talim Meydanı denen yerde, korkusuz hayvan eğitimcisi Ben Amar Kardeşler ünlü "Seyyar Sirk"lerinin çadırını kurmuşlardı (Mayıs 1931).

Amar Kardeşler'den biri şarkıcı Matmazel Florelle ile evlendiydi. Matmazel Florelle, Tepebaşı Garden Bar'da (Lehmann yönetimi) ve Opera'da (bugünkü İpek Sineması) sahneye çıkardı.

Şimdi, bugün de mevcut olan Jandarma Kışlası'nı (eskiden bu kışlanın çevresinde geniş bir mezarlık vardı; bugün burası modern binalarla bütün bir semt haline gelmiştir) solda bırakarak Park Otel'e doğru bir bakış fırlatalım.

Burası eskiden İtalya Büyükelçisi Baron Blanc'ın eviydi. Binayı da o yaptırmıştır. Baron Blanc ülkesine geri çağrıldığı zaman, Boğaziçi'ndeki Quirinal'in şubesi, yapmış olduğu bu sarayın bedelini İtalya hükümetinden alamadı.

İçinde bulunduğu güç durumu gidip Sultan'a anlattı. Sultan da binayı satın aldı. Daha sonra da Hariciye Nazırı Vezir Tevfik Paşa'ya armağan etti.

Tevfik Paşa büyükelçi olarak Londra'ya gidince, Hariciye Nezareti'ndeki halefleri gelip bu binaya yerleşmişler ve ana bina bir yangın sonucu tahrip olana dek orada kalmışlardır. Hariciye nazırlarının bu eski barınağı daha sonra yeniden inşa edilerek, değişiklikler yapılarak, üstüne katlar çıkılarak, büyütülerek bir yolcu oteli haline getirilmiştir.

Tevfik Paşa'nın konağı çok önemli sırlar taşır içinde. Nazır, en önemli işleri "evde" görüşmek için gelen misyon şeflerinin şikâyet ve dileklerini onun dört duvarı arasında dinlerdi. Şifahi notalar Ayazpaşa'da kaleme alınır ve tartışılırdı. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun yabancı başkentlerdeki büyükelçilerine, yetkili ortaelçilerine hitap eden şifreli telgraflar yine buradan çekilirdi. Kısacası, Hariciye'nin "mutfağı" olmuştu bu bakan

konutu. Bakanlık Umumi Kâtipliği'ndeki ve Şifre Dairesi'ndeki elemanlar (ki bugün büyükelçi ya da milletvekili olmuşlardır) acele telgrafları, "normal" anahtara ya da cildinin renginden ötürü "eflatun" denen "mahrem" konsöre başvurup şifreleyerek ya da çözerek burada sabahlara kadar çalışırlardı. Bu tarihsel konutta ilk diplomatik yemek, Teşkilatı Esasiye Kanunu'nun yürürlüğe girişinden sonra verilmiştir. Çünkü 23 Temmuz 1908'den önce Sultan Abdülhamid, Hariciye Nazırı'nın büyükelçileri ve ortaelçileri davet etmesine izin vermiyordu. Bu büyük yemeğe, bağımlı Bulgar Prensliği'nin temsilcisi S.J. Geçov çağrılmamıştı. Bu da prenslik temsilcisini kırmıştı. Ama o günün hükümeti için onun yetkileri nihayet bir "Kapukâhya"nınkiler kadardı, bunun için de adı C.D. (kordiplomatik) listesinde yer alamazdı.

Prens Ferdinand'ın Bulgaristan'ın bağımsızlığını (5 Ekim 1908) ilan etmesi bu yemekli toplantının hemen hemen ertesine rastlar. Bulgaristan'ın bağımsızlığı daha sonra Türkiye tarafından kabul edilecektir (20 Nisan 1909).

Berlin Antlaşması'na uygun olarak otuz yıldan beri Bosna ve Hersek eyaletlerini yönetmekte olan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından aynı eyaletlerin ilhak edilişi de aynı tarihte (5 Ekim 1908) olmuştur. İngiltere başlangıçta bu topraklara kesin biçimde el konulmasını kabul etmek istememiştir. Yunanlıların Girit'i almak (18 Ekim 1908) için yaptıkları girişimler, eski Babıâli tarafından altı büyük güç nezdinde gösterilen çabalar, Quai d'Orsay'ın şefi M. Pichon'un ve onun İngiliz meslektaşının doymak bilmeyen Atina hükümetine artık hoşgörüyle bakmamak gerektiği konusunda Çar'ın Dışişleri Bakanı M. Izolski'yi inandırmak için üstlendikleri rol... İşte Ayazpaşa'daki ilk yemekli şölenlerden sonra kahvenin üstüne içilen bir iki kadeh içkiymiş gibi üst üste gelen olaylar dizisi.

Buradan da anlaşıldığı gibi, bu kalem efendileri için yapılacak çok iş vardı.

VII. Edouard'nın nezdine büyükelçi olarak atanmış olan Tevfik Paşa'nın yerine Rifat Paşa getirildi. Rifat Paşa da selefinin Ayazpaşa bulvarındaki salonlarına, daha önce bir dizi yemekli toplantıya katılmış bulunan büyükelçileri ve olağanüstü temsilcileri davet etti. Bu hiçbir eksiği olmayan evin hanımı, Rifat Paşa'nın eşi, kocasına yardım ediyor ve kordiplomatik topluluğun bütün hanımlarına inceliğini ve nezaketini dağıtıyordu. Onun himayesinde, Hariciye Nezareti binasının salonlarında, Osmanlı başkentinin çıkan bir yangın sonucunda iyice harap olmuş büyük semtlerindeki felaketzedeler için yardım toplamak amacıyla bir "hayır kermesi" düzenlenmişti (Çırçır yangını, 20 Ağustos 1908; Hasköy felaketi, 14 Mayıs 1909). Yer yuvarlağının dört bir köşesinden yardımlar akmaya başlamıştı. Ölü Rıfat Paşa'nın barınağında kurulmuş tezgâhlar üstünde Kızıl Hilâl mensubu güzel hanımlar tarafından satılmak üzere, Madam Paquin'in, büyük Louvre, Printemps ve Galéries Lafayette Mağazalarının her çeşit nesne göndererek yaptıkları gönlübol jesti anımsıyorum şimdi (1909).

Aşağıya doğru birkaç adım atacak olursak, Almanya Büyükelçiliği'nin masif yapısıyla gökyüzünü kestiğini göreceğiz.

Bu bina 1875-1877 yılları arasında Alman mimarlar tarafından yapılmıştır. II. Guillaume bu binayı üç kez ziyaret etmiştir: 1888, 1898 ve 1918'de.

Berlin Sarayı'nın bu dev binada art arda bulunmuş büyükelçilerini bir yana koyarsak, öbür görevlilerin de birinci sınıf elemanlar olduklarını, "Hohenzolern"leri temsil eden büyükelçiler kadar önem taşıdıklarını söylemek zorundayız. Bu arada *Gazette de Francfort*'un muhabiri M. Weiz'i anmak isterim burada. Bu daldan dala atlayan gazeteci harika haberler buluyordu. Her yerde görürdünüz onu. Her şeyi öylesine bilirdi ki, büyükelçisi

ortalıkta dönen şeylerden haberdar olmak için ona başvururdu: Açık tutulmuş ya da kapanmış kapının arkasında neler söyleniyor, neler var acaba?

Mart-Nisan 1909 tarihinde çıkan gerici olaylar sırasında, Latakye Mebusu Emir Muhammed Arslan'ın öldürülüşü olayını ilk haber veren gazeteci o olmuştur. Ortadan kaldırmaya and içtikleri bir başka mebus sanarak, asi askerler Emir Muhammed Arslan'ı süngü darbeleriyle delik deşik etmişlerdi. İsyancıların asıl öldürmek istedikleri mebus da Hüseyin Cahit Bey'di (?).

O gün öğleden sonra saat ikide, Emir Muhammed'den daha yeni ayrılmıştım. Mektep Sokağı'ndaki evime ziyarete gelmişti beni. Geçici olarak, amcam Hariciye Nezareti Müsteşarı (kuzeni ve kayınbiraderi olan Naum Paşa'nın bu görevde halefi olan) Fethi Franco Cussa Bey'in evinde kalıyordum.

Emir Drüz'ün benimle vedalaşırken (Paris'e babamın yanına dönmem gerekiyordu), kardeşi Emir Arif'in sağlık durumu

nedeniyle iyice kaygılı olduğu anlaşılıyordu. Tıp Doktoru olan Emir Arif, tutulduğu bir aşkın acılarına dayanamayarak Beyrut'u terk edip gitmişti. Şimdi Mecnun gibi, Işıklar Kenti'nin (Paris) kaldırımlarını dolanıp durmaktaydı. Ağabey olarak verdiği kararları kardeşime iletmemi istiyordu benden. Kardeşi anayurdu olan Lübnan'a dönmeliydi.

Ondan ayrıldıktan bir çeyrek saat sonra Pera Palas'a doğru yürüyordum. Otelin altındaki Wagons-Lits bürosundan gidiş dönüş Fransa biletimi alacaktım. O arada, dudaklarının arasındaki ebedi sigarayla M. Weiz'e rastladım. Gerçekten üzüntülü bir tavırla, Emir'in vahşi bir cinayete kurban gittiğini söyledi bana.

İstanbul'a gelen bütün diplomatlara, "Lambert'i gördün mü?" havasında, mutlaka şu soru sorulurdu:

— Weiz'i gördünüz mü? Hani şu Konstantinopol'daki en büyük Prusyalıdan daha büyük olan Töton'u canım? (İstanbul sözcüğü henüz kolayca kullanılmıyordu. İstanbul o günlerde Pera'ya göre köprünün öbür yanındaki kesimdi.)

M. Weiz'e tıpkı Frégoli gibi, Bosco gibi aynı anda her yerde rastlardınız: Serkldoryan'da, Pera Palas'ta, Ayazpaşa'da, Mabeyin'de, Babıâli'de. Ve her türlü ilerlemenin Yıldız'ın çevresinden kovulduğu bir dönemde emrinde bir otomobil, bir telefon da yoktu. Sadece koku alma yeteneği ve dolmakalemi vardı.

Nihayet, Osmanlı Bankası'nın önce müşaviri, sonra müdürü olan Pangiris Bey'in evine ulaşıyoruz.

Arnavut kökenli (?) Pangiris Bey, M. Kartallı'yı öne çıkaran Cavid Bey'in (Mebusan Meclisi'nin ilk Maliye Bakanı) gelişine kadar saray ile uluslararası sermaye arasında yarı resmi bir aracı rolü oynamıştır.

Pangiris Bey'in, kızlık adı Nikolopulos olan, Kızıl Hilâl Başkan Yardımcılığı yapmış ve bu sıfatla büyük "Şefkat Nişanı"

almış bulunan karısı Madam Kristin, kocasının uzun hayatı boyunca bu görkemli evde, kendisine yakışır bir incelik ve özenle Osmanlı toplumunun ve eski başkentteki yabancı toplulukların kaymak tabakasını ağarlamayı sürdürmüştür.

Bu ev Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya Büyükelçiliği merkezi, daha sonra da Doğan Güneş İmparatorluğu'nun konsolosluk hizmetleri merkezi oldu.

Burada hemen belirtelim ki, Abdülhamid her ne kadar Tokyo hükümetiyle en dostane temaslar içinde bulunuyorsa da, Japonya'yla düzenli ilişkiler kurma konusunda tam karar verebilmiş değildi. Belki de haklı olarak, bu devletin de kapitülasyonların ayrıcalıklarından yararlanan uluslar arasına girmek isteyeceğinden korkuyordu.

Kanuni Süleyman'ın I. François'ya tanımış olduğu 1535 tarihli kapitülasyonları temel alarak, yabancı devletlerin çoğu Babıâli'yle özel anlaşmalar imzalamışlardı. Bu arada, Osmanlı hükümdarının iyilik duygularına ilişkin birtakım doğal

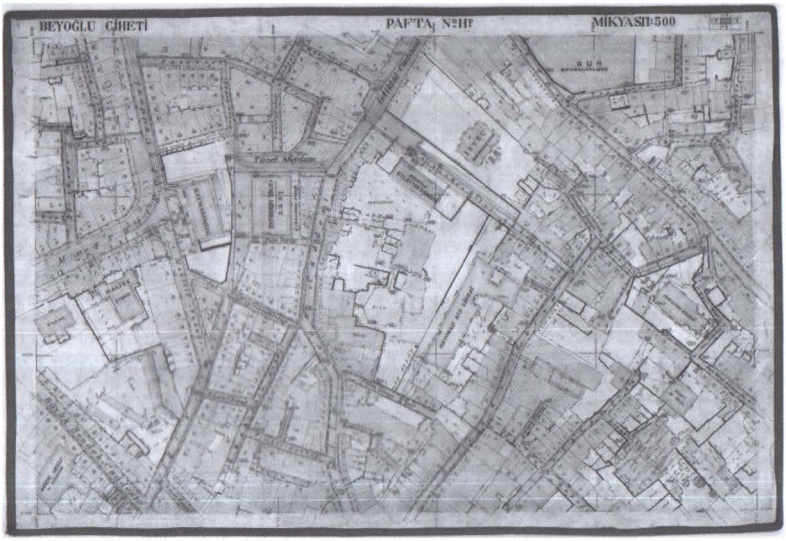

Alman Mavileri'nde Tünel ve çevresi, 1913-14

ayrıcalıklara dayanan kapitülasyonlar, zamanla ve politik-diplomatik gereklerin bir sonucu olarak, usulüne uygun çift yanlı anlaşmalar haline gelmişti.

Şimdi kendisi de boş bulunan Japon Evi, gösterişli Alman komşusu gibi ve ülkelerinin tersine olarak iyi, hatta çok iyi durumdadır.

İşte işin sonuna geldik. Tuttuğum yolu coşkuyla izlemiş olanları sevindirecek biçimde, üçüncü ve sonuncu merhalemize de ulaştık. Bende bir çorap, ayakkabı, sucuk ve muhallebi fuarı etkisi uyandıran Beyoğlu'ndaki ve onun belli başlı ana caddesindeki gezintim sona erdi.

Evet, bugünkü Beyoğlu, Mistinguette'in bacaklarına ve Cécile Sorel'in yerde sürünen eteğine gıptayla baktıran, caz ve saz imzalı Beyoğlu budur.

Alman Mavileri'nde İstiklâl Caddesi ve çevresi, 1913-14

Necib Bey haritasında Taksim, 1918

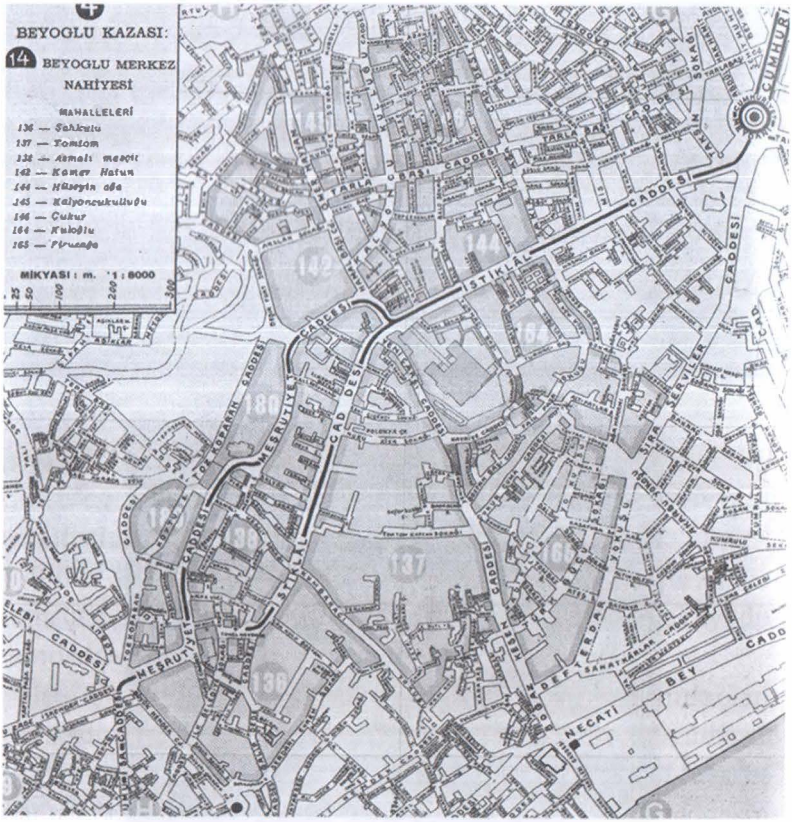

İstanbul Şehir Rehberi'nde Beyoğlu, 1934

Eski İnsanlar Eski Evler: 19. Yüzyılda Beyoğlu'nun Sosyal Topoğrafyası, Taksim Meydanı'ndan Tünel'e kadar uzanan dünün Cadde-i Kebir'i üzerine yazılmış, 19. yüzyıl İstanbul'unda ticaret burjuvazisinin yerleşim çevrelerini ele alan değerli bir kaynak.

Said Naum-Duhanî, bugün bir "taş"tan ibaret olan yapıların ve o mekânların içindeki "insanların" hikâyesini kapı kapı dolaşarak birinci elden aktarıyor. Bunu yaparken de bir "kentsel atardamar" olarak tanımladığı İstiklâl Caddesi'ni üç farklı güzergâhtan dolaşarak Beyoğlu ve çevresindeki Batılılaşma dönemi mimarlığının kentsel envanterini çıkarıyor.

Cemal Süreya'nın usta çevirisiyle ve Çelik Gülersoy'un eşine az rastlanır portre yazısı eşliğinde...

"İşte bu üç yol üzerindeki eski yapılar ve o yapılarda oturan eski insanlar, bir usta yönetmenin elinden çıkmış bir filmdeki gibi bir bir gözlerimizin önünde canlanıyor. Bu yalnızca İstanbul'un bir semtini değil, yalnızca İstanbul'u da değil, Batılı anapara merkezlerince buraya görevli olarak gönderilen yabancıların ve onlara ortak durumda olan lövantenlerin yarı-sömürge yapmak istedikleri Türkiye'yi anlatan ilginç bir sergilemedir. Elimde bu kitapla o yolları gezeceğim."

MELİH CEVDET ANDAY

ŞEHİRLERARASI

KIRMIZIKEDİ
kirmizikedi.com
/kirmizikedikitap
/krmzkedikitap
/kirmizikediyayinevi

₺27,5

ISBN 978-605-298-263-1